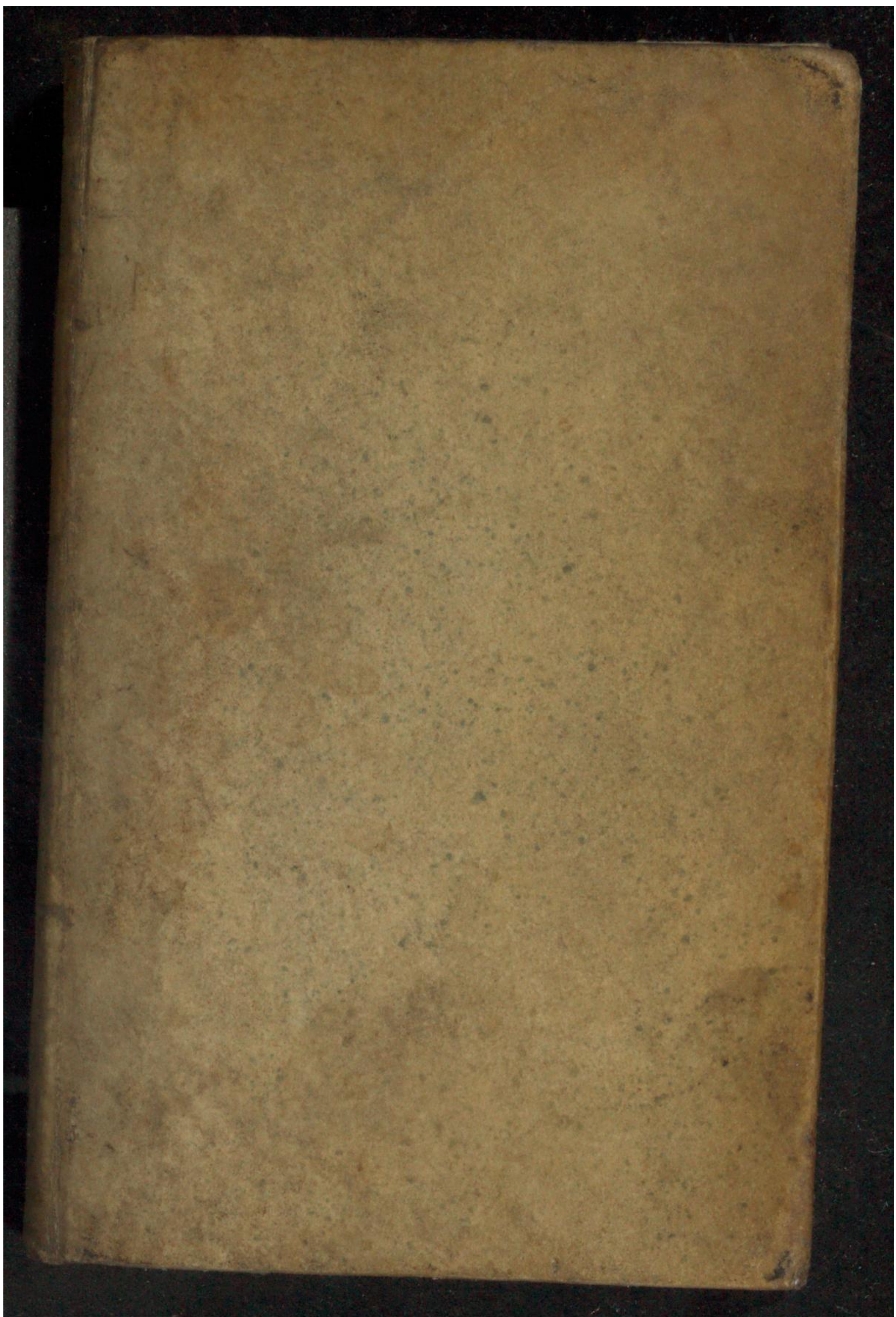
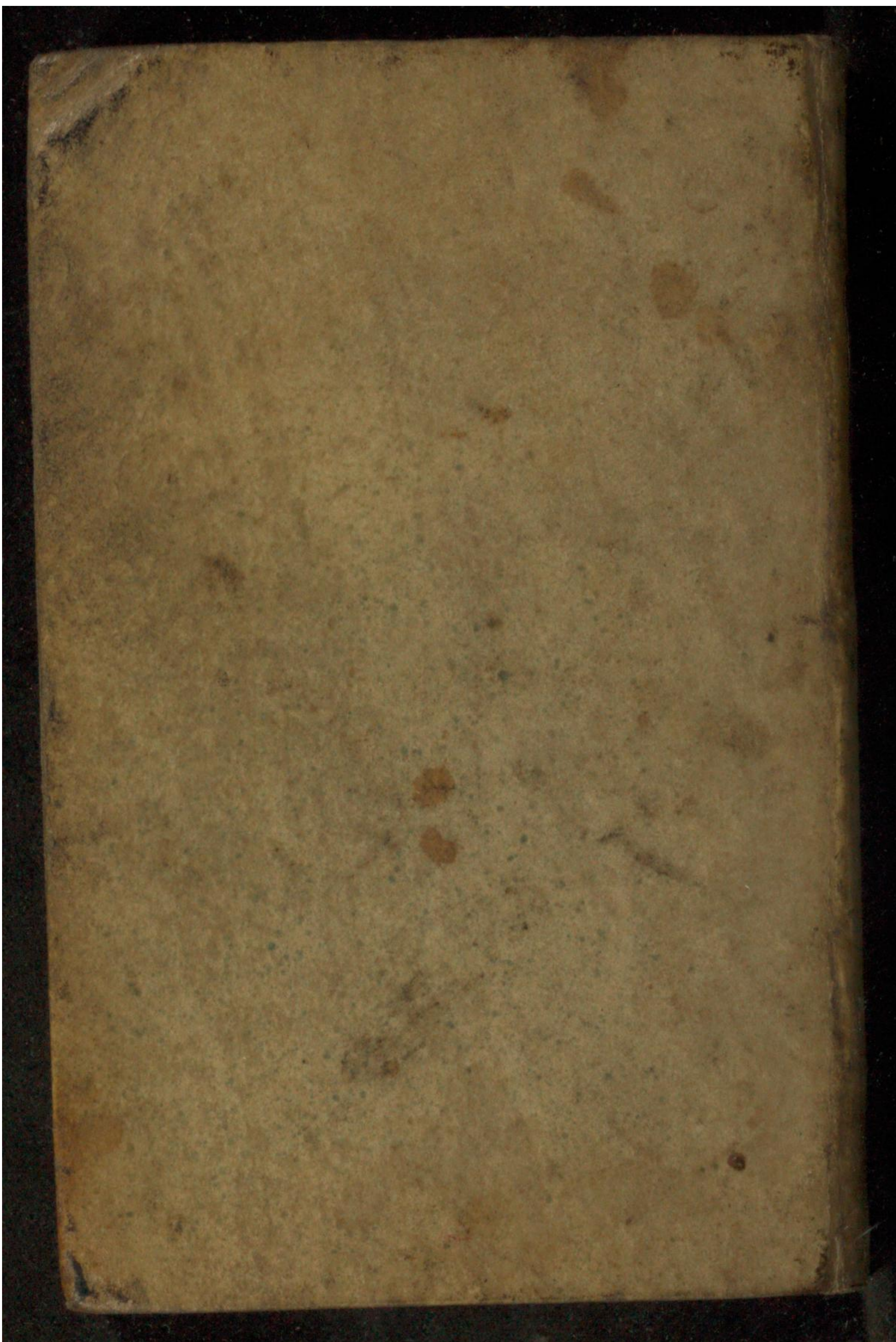

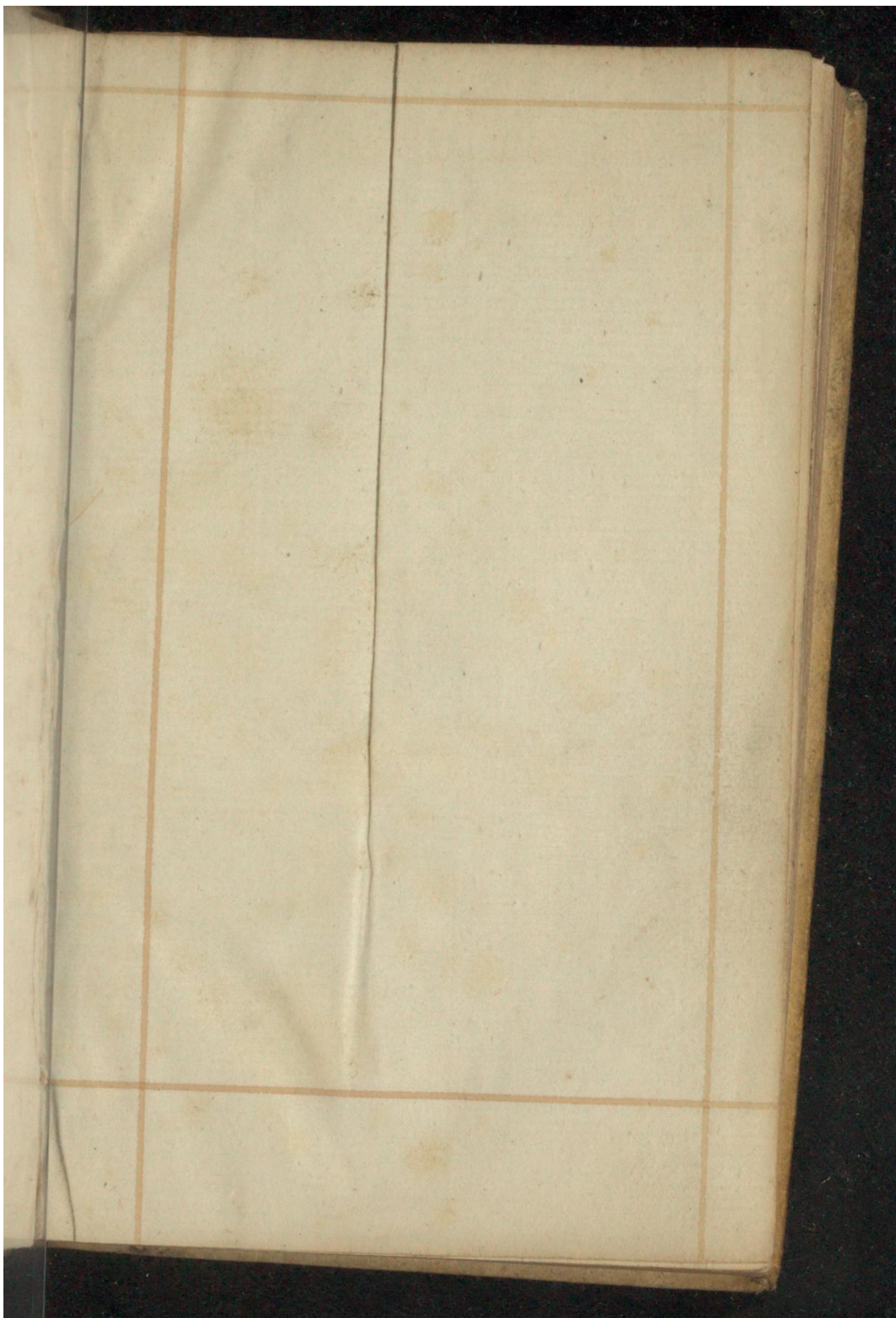
3117/A Flemmann

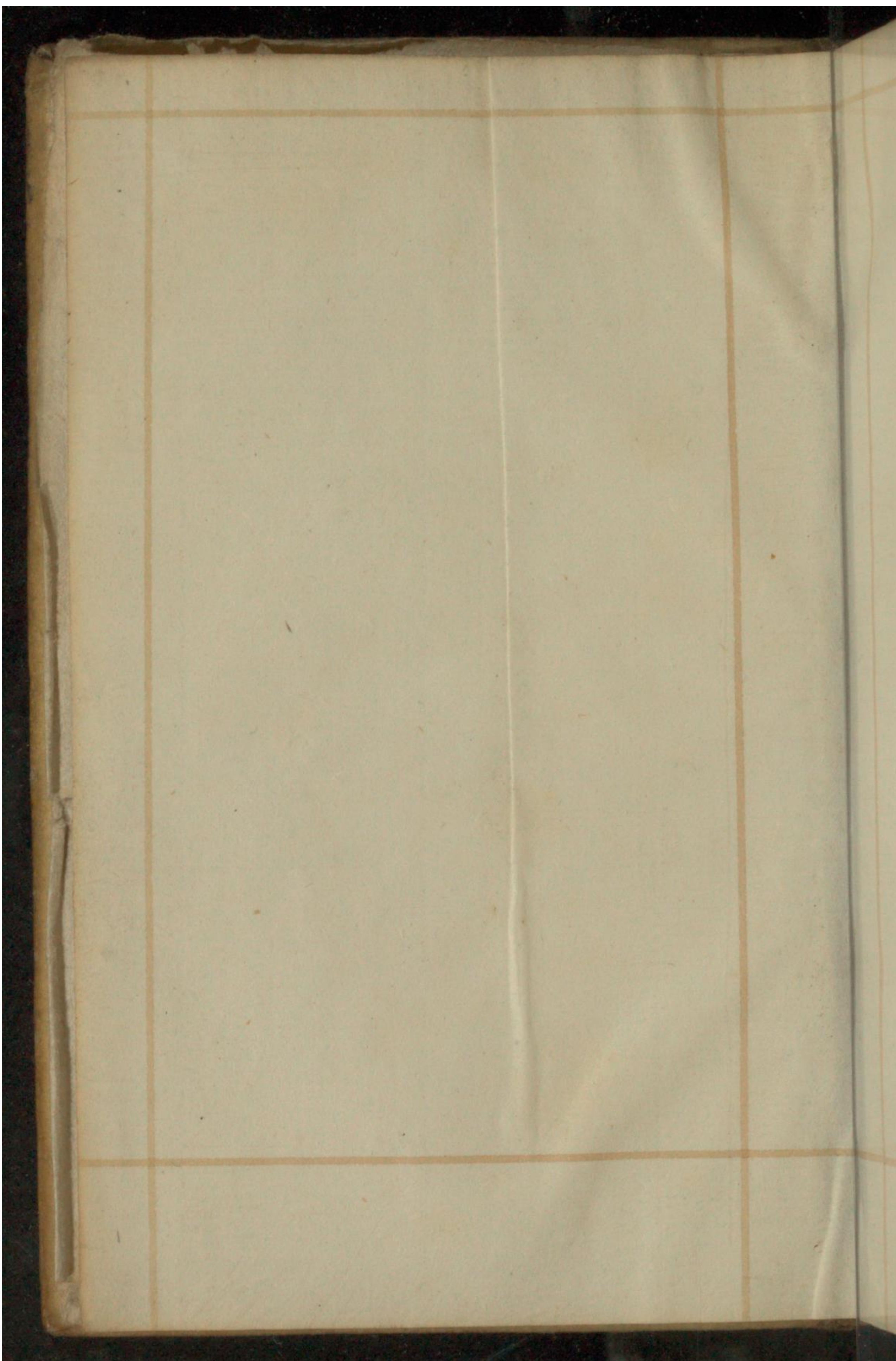
L. XXXIX

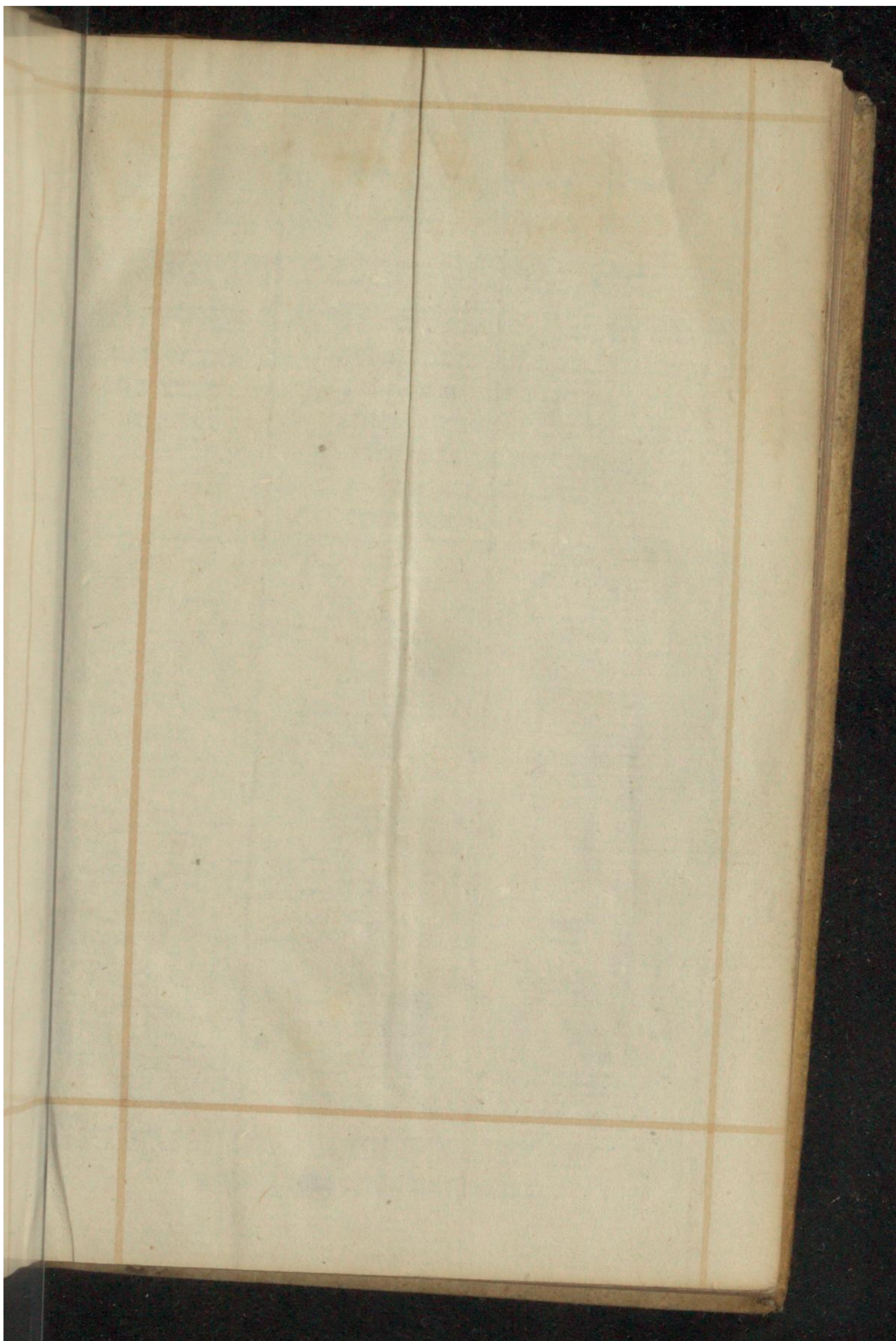
16/2

[1605]

Coll & complete

Double

47920

Een Constich
Distilleerboeck/

Inhoudende die rechte ende warachtighe Conste/ om alderhande Wateren/ Cruyden/ Bloemen/ Wortelen/ endē alle andere dinghen te leeren distileeren/ opt alder constichste beschreven/ door M. Philippe Hermanni, soo hy de selve veel jaren gheuseert ende geexperimenteert heeft.

Nu op een nieuw weder oversien/ ghecorrigeert ende verbetert.

Het inhoudt van desen Boeck.

It Boeck is ghedeylt in twee
inhout die ma-
er Kruyden te
e Maniere met
ende hoemē die
eleert zijn recti-
en so lange alst
langhe dat elck
gehouden mach

hermann
distilleer boeck

Demi Rebiuro
San trop Roguer

conste der diste-
balsamen/Arti-
ist eñ alle Olyen
n/gelijc als Ca-
Muscaten/ende
nighe Olye daer
jn om veelder-
/ die van veel
ten worden/
el verbor-
decreet

Noch een Tractaet vandē selven Mes-
ter hoemen den ghebranden Wijn maken
sal/oft Distileren/met zijnen Figuren
daer by ghestelt.

Het inhoudt van desen Boeck.

DIt Boeck is ghedeylt in twee deelen/waer van deē deel inhout die maniere om alle Wateren der Kruyden te disteleren op een gemeyne Maniere met den crachten der selver Wateren. Ende hoemē die selve Wateren ter tijt als sy ghedisteleert zijn rectificeren sal om die te moghen bewaren so lange alst noot is voor t'verderven/ende hoe langhe dat elck Water goet ende in zijnder cracht gehouden mach worden.

DAt tweede deel leert die rechte conste der distelatien van allen Aquas Vite/balsamen/Artificialen oft Balsamen die der Konst eñ alle Olyen der bloemen/welrieckende Specien/gelijc als Caneel/Groffels/Naghelen/Noten/ Muscaten/ende dierghelijcken Specerye sonder eenighe Olye daer toe te doen/die seer profijtelijck zijn om veelderhande ghebreecken te ghenesen / die van veel Menschen ongeneselijck geheeten worden/ so dat hier in dit Tweede deel verborghen is by nae alle het Secreet der Distelatien.

Noch een Tractaet vandē selven Meester hoemen den ghebranden Wijn maken sal/oft Distileren/met zijnen Figuren daer by ghestelt.

Die Prologhe.

IN desen tegenwoordigen Boecke seer beminde Leser/so heb ick voor my genomen te beschrijvē die rechte maniere der Distilatien/ tot behoef der geenre die in de Edele Conste der Distilatien niet recht ghefondeert en zijn/oft die noch niet geexperimenteert en hebben in wat manierē men op een Edelder eñ Constiger maniere Disteleren mach/dan tot noch toe geleert is gheweest. Want die gheene die hier in expeert zijn / en behoeven ter avonturen mijnder onderwijsinghe niet/hoe wel nochtans datter veel zijn vermetende te wetē/die nochtans in dit boecxken wel vinden sullen mogen dat sy niet en weten/ ende nochtaus meynden te weten. Daerom en sullen sy niet versmaen die leeringhe van desen boecke/want sy streckt tot eenen profijtelijcken eynde/ so dat die geene die na die leeringe van desen selven Boecke die hant aent werck steken sal ende procederen als hem hier in geleert wort/so grooten lieflichept inder Const sal sien/dattet hem boven maten seer verwonderen sal/ende sal hem so verre als hy met den selven stucken van deser Const werckende is/groot profijt in brengē /want hy sal moghen in veelderhande sieckten ende gebreken der menschen hulp ende bystant bewijsen/daer andere ende nochtans geleerde personen sulcx niet en hebben connen ghedoen/ende dat door dese oorsaecke veel gheleerde hebben die Conste der Medecijnen ghehanteert/ ende hebben onderwijlen menighen Mensche gheholpen/ende somtijts en hebben sy in geender manieren den pacient connen ghehelpen/

dwelck

d'welc niet gebroken en heeft aen haerder gheleertheyt/maer alleen aen het handtwerck/ dat is/sy en hebben der Consten des Distelerens niet alles onderwesen geweest/het welcke inder Medecijnē het meeste ghebreck is/want hadden sy der selver consten onderwesen ende vervaren in haer gheweest/ het soude haer beter gheluckt hebben / ende souden veel Crancken ende gebreeckelijcken menschen gheholpen ende ghenesen hebben/die sy nu ongesonder by avontueren moghen ghemaeckt hebben: Want alsmen die saecke te recht verclaren sal/ ende int diepste ondersoecken / soo weten ende mercken wy dat het grove deel van eender yegelicker substantiē (het sy wat het wil) tot der ghesontheydt der Menschen niet profijtelick/maer meer schadelick is/ gelijck als dat oock : alsoo ist met spijse ende dranck/ want van spijse ende dranck en neemt die natuere niet aen tot onderhoudinghe des Levens/ dan alleen het alder subtielste eñ reynste / ende het ander worpt sy door den stoelganck wt / als het gheene dat haer meer schadelick is dan profijtelick / alsoo in alder manieren is ooc altoos het grove deel van allen Medecijnen der natuere schadelick ende niet profijtelick. Daerom soo is die Conste der Distelatien boven alle saecken alder nootelickste tot der ghesontheydt der menschen want sy schept het subtijle ende reyne vanden groven ende onreynen/ghelijck alsmen sien mach aen der Olyen der welrieckender Specerien/hoe welrieckende eñ hoe crachtich dat sy zijn/soo dat sy den selven in allen crachten te boven gaen gelijck als den Dach den Nacht te boven gaet/ende het gheene datter na der Distelatien overblijft inden Vate dat is sonder Rueck/

 ende

ende sonder smaeck/ende sonder alle cracht gelijck als een doode Assche aenden Heert. Daerom segge ick/hadden die gheleerde onderwijlen deser constelicker Distelatien ghebruyckt/ende het reyne vanden onreynen ghescheyden/ende dan het reyne ghexalteert in zijn gradum/als ick hier in desen boec leeren wil/sy souden sonder eenighen twijvel den Crancken (die sy niet gheprophetеert en hebben/ maer met der grover materien ter avontueren schade ghedaen) gheholpen ende ghenesen hebben ghelijck als ick dickmael ghesien ende verbaren hebbe. Weest daeromme gheminde Leser niet slap in die saecken/ maer neemt die saecke ter herten/ende stelt u handen te wercke/so muechdy u verblijden/want met Lesen alleen en mach die saecke niet ten eynde gebracht worden.

Hier beghint dat eerste deel inhoudende die ghemeyne Maniere des Disteleerens/nochtans op een beter maniere dan veel menschen voor een maniere gebruycken/door welcke maniere sy die Wateren der cruyden seer corrumperen/die sy met een cleyn saecke wel beter soude moghen maken/ hadden sy den wille so goet alst behoort.

Van die maniere des Distilerens / ende hoemen die Cruyden totter Distilatien bereyden sal.

Dat eerste Capittel.

EErst ende voor al soo moet ghy weten/hoe ghy die Ovens maken sult die totter const van noode zijn. Inden eerstē sult ghy maken een Oventkē in deser manieren. Ghy sult een Muerken metsen eenē halven voet hooge/eñ op dē selven muer suldy leggen vier oft vijf yseren geerden na dat den muer hooghe eñ groot is/want is hy cleyn soo is vier geerden genoech/eñ is hy groot so moeter daer vijf of ses wesen. Dese geerden sult ghy eenen vingher breet van malcanderen leggen/ dat sal den rooster wesen van den Oven/daer het vuyr op bernen sal/ende onder den Rooster voor int Muerken vanden Oven sal een gat open blyven om die Asschen wt te trecken die onder den Rooster door ghevallen zijn/ende tot dat gat sult ghy een Yseren doorken laten maken met een hanthave om op ende toe te doen / want daer ist seer nootelic om het Vuyr in eender hitten

te houden/om tgheene dat ghy Distelerenwilt te
verderven oft verbranden / dan sult ghy vanden
geerden opwaerts weder beghinnen te metsen op
den eersten Muer weder tot dat ghy eenen goeden
voet hooge ghemetst hebt/ dan sult ghy weder een
gat oft Venster open laten/eñ metsen dã den Oven
voort op eenen halven Voet hooge/latende altoos
het doorken open/daermen die colen inworpen sal
tot desen tweeden doorken sult ghy oock een yseren
doorken laten maecken/ datmen op ende toe doen
mach alsmen t'vuyr minderen oft meerderen wil/
ende als ghy nu soo hooge gemetst hebt als voor-
schreven is/so sult ghy den Oven decken met eenen
vloer van plaveytsteenen/hoe wel dat ooc een yse-
ren Plate seer goet ware/die de oncosten daer toe
doen wilde: op desen vloer oft Plate sult ghy den
Oven voort op metsen eenen halven voet hooghe
ende bestrijcken hem aen allen canten met gehayr-
den Leem van buyten ende binnẽ: ende om u in al-
les ghenoech te doen/so en sult ghy niet vergetẽ als
ghy boven den Rooster voor genoemt/ op gemetst
hebt eenen voet hooge/als voorschreven is/so sult
ghy den oven voeperen vanden Rooster opwaerts
tot aen t'montgat vandẽ Oven/so dat ghy op den
Rooster het gadt niet wijder laten en sult dan een
groote Hantbreet/op dat den Rooster cleyn sy / eñ
vanden Rooster opwaerts sult ghy die voeperinge
alleenskens wijder maken/ soo dat als ghy boven
coemt die voperinghe ende den candt vanden oven
gelijck comen/so sullẽ die colen oft torven wat ghy
stoken sult/te beter byden anderen vullen eñ vonc-
ken/op dat ghy u vuyr niet meer als eens oft twee
reysen op eenen dach stoken en dorft na dat ghy de
Oven hooge maeckt/want is den Oven hooge so
mogen-

mogender te meer coelen in/ daerom als hy te pas ghestopt wort so brant hy te langer sonder stoken ende met ghetemperder oft ghelijcker eenweerdiger hitté/bové op den vloer oft op die plate voorschreven sult ghy schudden oft ghieten reyn gesift Zant tot den back by vol wort/eñ onder den vloer oft Plate inden muer des Ovens sult ghy maken vier Boot gaetkens daermen dat vier locht mede geven sal/tot desen gaetkens sult ghy van gehapr den Leem stopkens maecken/want als ghy cleyn Vuyr hebben wilt so en sult ghy hẽ niet veel lochts gheven/ende als ghy groot Vuyr hebben wilt/soo sult ghy hem veel lochts gheven / want die Locht is tgheene dat het Vuyr doet bernen / ende sonder Locht soo moetet vergaen oft sterven. Daerom hoe het meer lochts heeft hoet meer jaecht/eñ hoet min lochts heeft hoet min gheberncn can. In die stoppinge van desen gaten is alle het secreet ghelegen van het vuyr te reguleren. In dat voorschreven sandt sult ghy setten u vaten daer ghy mede Disteleren wilt/ waer van die beste ghelasen zijn/ ende naest die ghelasen zijnt die beste die gemaeckt zijn vander Aerden daer die Cuelsche drincpotten af gemaect zijn/na desen zijn die geene die gemaect zijn van Clockspijse die schoon ende wit zijn. Hier nae volghen die Coperen die binnen vertent zijn/ maer dese en moghen niet veel hitten verdraghen om des Tins wille/dat soude te vol leken eñ smelten. Ten lesten soo volghen die looden clocken/dat zijn die alderslechtse ende ghemeynste ende oock d'alder snootste.

Al die voorghenoemde Vaten oft Disteleer-Kolven als hier een ghefigureert staet/moeten bedeckt worden met eenen glasen helm/uytgenomen

die looden clocken / die hebben al-
toos haer gereetschap al te samen
maer al d'ander moeten gebesicht
worden met eenen ghelasen helm/
ende die moeter wel dicht op gelu-
tert wesen met wit vanden eye eñ
terwen bloemen/ende aen den toot
punt vanden helm moet een Pot-
ken oft ghelas oock onder ghestelt
ende oock wel dicht ghelutert wor-
den/als boven / op dat die cracht
der Cruyden oft des geens dat ghy Disteleren sult
ende te wercke settet/niet en verbliege oft gecrenct
en worde. Nu sult ghy weté datter zijn drierhande
manieren van Distelatien boven alle vreemde eñ
ydele manieren/die der veel is/welcke drierhande
van alle oude Phisophen voor die principael eñ
beste zijn ghehouden gheweest/te weten/het balne-
um Marie/de Asschen ende den sant: Het balneum
is alsmen die Kolve daermen mede disteleert in ee-
nen Ketel stelt met heeten Water/eñ datmen onder
aen het ghelas eenen looden Rinck bint om t'gelas
recht staende te houden door t'ghewichte vanden
Ringe/ende dese voorschreven maniere des Diste-
lerens/wt den heeten water is nootelick om te ge-
bruycken in allen Distelatié des Wijns oft Kruy-
den die met Wijn ghedisteleert worden.
Daerom als ghy Cruydé Disteleré wilt die met
Wijn besprengt oft begoten worden / die sult ghy
Disteleren door balneum Marie/ oft wten heeten
Water. Eñ oock so is dese Distelatie goet tot allen
welrieckenden cruyden te Disteleren/als Roosen/
Mageleyne/Brisilicum/Tymis/ Rosemarijn/ eñ
diergelijcken/dese mueghdy doort preserveren des
verbran-

verbrandens/dwelck alderbest gheschieden mach door Balneum te Distileren met heuren roock eñ met een deel van heuren smaeck / dwelck door den distelatien des Sants oft Asschẽ niet wel geschiedẽ en mach. Die distelatie der asschen oft sant zijn so veel als ick vervarẽ hebbe oft geproeft/seer vã eender cracht/hoe wel dat die Philosophen diveersche gradẽ daer vã maken/ic en hebse inder werckinge niet seer ongelijck bevondẽ / so dat ic ten lesten niet meer dan de twee gebruyct en hebbe/ het water eñ sant: maer sonder dese twee isser noch eẽ ander maniere van distelatien die geschiet vry opt vuyr/(soo dat het gelas oft ander Instrument nieuwers in en staet in water oft in sant) dan metten eerse op oft boven tvuyr/so dat die vlãme des vuyrs ronts om vry tegen den pot slaet. Om u nu te verclaren hoe ghy dese twee gebruyckẽ sult/so moet ghy weten: dat den sant is om te disteleerẽ tgeene dat groter hitte van doẽ heeft dan door t'balneum geschiet want het balneum is voor wortelen eñ cruydẽ/die gheenen rueck en hebben/wat te slap is/als sy met geenen Wijn besprengelt oft begoten en zijn: Maer waer wijn toe comt dat salmẽ door t'balneum doẽ eñ anders niet. Want den wijn maket die traghe deelẽ der Kruyden licht eñ rasch totter Distelatiẽ/ die sonder toedoeninghe des wijns te swaer ende te traech soudẽ wesen om door t'Balneum te mogen opclimmen/maer het Sandt is sterck genoech om te drijven die sware ende traghe deelen van eenen yegelijcken Kruyde/ ende dat nochtans met eenen cleynen Vuyre/ want met grooten Vuyre soudement verbranden ende verderven/so dat het water Root soude worden ende na den brant riecken / eñ daerom te crachteloosen te besighen.

Wat

Wat ghy door den Sandt distelleren wilt / dat sult
ghy int Vat doen/ ende stellen dan dat Vat in den
Sant/ so dat den Sant ten minsten twee vingeren
dick onder t'ghelas oft ander Instrument ligghe/
want dat is te beter om geen gelasen te breken oft
om die Materie te min te verbranden: d'ander ma-
niere van het vat vry opt vier te setten / dient eñ is
gevonden gheweest om veelderhande balsamen der
const te Distileren/ als ghy naemaels hooren sult/
eñ noch tot veelderhande Distilatiē der mineralen/
oft tot noch toe Alchimistische distillatie der aert-
scher dinghen/ghelijck als vitriol/solfer/ eñ ander
om haer olien eñ liquores wt te trecken / de welcke
groot vier moeten hebben om op te stijgen/eñ oock
totten stercken/waterente Distileren / die met gee-
nen cleynen viere op en willen / maer moetent met
seer grooten viere totter opclimminghe ghebracht
worden / daerom u dese drie manieren van noode
zijn eñ geē meer / om alderhande manierē vā disti-
latien te mogen doen / eñ dit moghet ghy doen met
twee Ovens/den eenen als ick u geleert hebbe/ ge-
vult boven met sande/ende den anderen boven opē
den oven metten sande sal u dienen tot twee Disti-
latien/tot den balneum eñ totten sande aldus. Als
ghy upt den water Distileren wilt / so sult ghy een
cleyn ketelken int sant setten eñ vullent met water
eñ laten u gelas daer in/ende dan salt door die hitte
des sants u water werm ghenoech worden om upt
den balneum te disteleeren/ende dan muecht ghy u
ander Distilier kolven int sandt setten: om upt den
sant te distileren met eenen oven/maer die moet re-
delic groot wesen/so en dorf dy niet meer dan twee
Ovens hebben totter const/eenē sant oven eñ eenen
anderen die bovē open is/ om vry opt vier te diste-
leeren.

leren. Desen tweeden oven moet wesen gelijck als den anderen in alder manieren/uytgenomẽ dat hy boven open zijn moet/ende den anderen is gedeckt met zijnẽ vloer oft plate met sant gevult. Eñ desen tweeden en sal oock niet grooter wesen/dan datter een Glas oft ander Kolve op passen oft in sluyten mach/eñ daer sal een yserẽ geerde in gemetst wesen die t'glas recht onderhouden mach om op te rustẽ oft te staen: vande ovens daermen die looden clocken op stelt en is niet veel te schrijven/want sy zijn over al gemeyn eñ vã der selver manierẽ ooc/want sy is oock ghenoech bekent. Dus ten besluyte so en hebt ghy niet meer dan twee ovens te besigen totter consten der distelatien: Hieromme so willen wy gaen totten wercke/eñ schrijven vanden cruyden/bloemen eñ wortelen/die te plucken in harẽ profijtelicken tijt. In deser manieren: alle die cruydẽ die ghy Disteleren wilt sult ghy plucken inden Mey/ofte ten langsten in Junio op eenen schoonen claren dach alst niet geregent en heeft oft noch niet en regent/ende die bloemen sult ghy plucken als sy volmaect zijn inder grootẽ/ eñ nochtans niet volcomẽ opẽ/op dat sy te beter haer cracht ende rueck noch by haer hebben/want als sy seer opẽ zijn so en hebben sy haer geheel cracht niet by haer/maer het is huer eensdeels ontvlogẽ. Daerom sult ghyse plucken als sy niet geheel open en zijn: eñ oock op eenen schoonen claren dach: vanden tijt des Jaers daermense in plucken sal en is niet sekers te schrijven/want alle bloemen en gaen niet op eenen tijt open/maer men salse plucken als sy open gaen/ als voorschreven is. Ende die Wortelen salmẽ plucken nae half Oogst tot in half September / want sy dã ooc crachtichste zijn. Dese cruyden eñ wortelen salmen

stooten

stooten alsmense Distèleren wil/maer die bloemen en behoeven des stootens niet/ maer men salse ongestooten in die Kolve oft Distileer Pot legghen/ ende met cleynen vuyre Distèleren.

Vander Alsen / in latijn Absinthium ghenoemt: Dat tweede Capittel.

Om nu te beginnen te distileren dit voornoemde cruyt/so sult ghijt plucken gelijc voor geleert is geweest/ ende cappent oft stootent cleyn/ ende dan meucht ghijt begieten met eē weynich wijns/so dattet recht vochtich wort vanden wijne/eñ dan sult ghijt distileren doort balneum/want dat is de beste maniere ende geeft het alder crachtichste water/oft ist dat ghyer geenen wijn toe doen en wilt/soo mueght ghijt wel disteleeren door den sant met cleynen viere / eñ oft geviel dat ghy met den anderen gemeynen clocken Distileeren/ende den arbeyt wout verlichten van t'balneum ende sant/so sult ghy oock met cleynder hitten Distileren / want met grooten viere so sout ghijt bederven/als ick voor gheleert hebbe. Maer dat sult ghy weten/dat het water dat met dē loden clocken gedistileert wort/het alder oncrachtichste is/datter is/eñ dat met wijne besprengt wordt/eñ door t'balneum gedisteleert wort/dat hy het alderbeste/ ten ware dat het cruyt dat ghy Distileeren wout/cout eñ drooge van complexien ware gelijck als Endiuie/Cicoreye/suicker/eñ diergelijcke cruyden die en salmen met geenen wijn besprengen/maer men salse cleyn cappen eñ stooten eñ distelerense met den sant oven. Dit sult ghy onthouden/want het moet geobserveert wesen in allē cruydē/want het moet geobserveert wesen in allē cruyden tgene dat hier verhaelt is. De cracht vanden water

water dat van den Alssen gedistileert is:dat is seer goet gedroncken vier oft vijf lepelen vol des morgens nuchteren/en oock onder zijnen dagelijcschen dranck ghedaen voor die geene die een onreyne en vervuylde mage hebbē/so dat sy geen spijse en connen verteeren/die sullē in corter tijt met desen water ghenesen/en het brengt appetijt en lust om eten en t'verdrijft alle pijn des hoofts / die daer coemt vanden opclimmenden dampen die int hooft uter magē opclimmen. Het geneest oock also gedroncken de cortse/van wat naturen dat sy sy / te weten/ die dagelicksche cortse/anderdaechs cortse/en des derdendaechs cortse dienien die Quarteyne noemt/sy reyniget bloet en verdrijft die wormen en purgeert die colera door die brijne oft met pissen/het doodet die wormen der ooren oft die inder ooren gecropen mogen zijn alsment met eenen trechter in die ooren laet roocken alst siedende heet is. Het verdrijft oock het leken der oogen dat van couden en vochticheyt gecomen is/en is oock een goet gorgel water tegen den huych ende ander seericheyt der kelen.

Van Savie Water / gheheeten Aqua Savie. Dat iij. Capittel.

Der Savien zijn drie ghestachten / twee tamme/ een wilde. Vander wilden en willen wy niet spreecken/ maer van die tamme/die daer is in twee manieren/ te weten grove ende Edele Savie/vande welcke edel Savie is die beste totter Distilatien/ dese sult ghy nemen en besprengense en Distileerense als boven gheleert is. Dit water is tot veel saken goet/inden eersten is het goet om die coupisse ende tgraveel te verdrijven/en het brengt den vrouwen haer maenstonden

stondē/eñ het drijft die doode vrucht uyt den lichaē
daerom en sullen die vrouwen die swaer gaen met
kinde dit water niet besigen/want het opent te seer
Maer als sy den arbeyt hebbē/ mogen zijt wel be-
sigen/want het helpt totter baringen eñ reynighet
die vrouwen na die geboorte/eñ het opent alle ver-
stoptheyt van lever/eñ van milte/ tis ooc seer goet
gedroncken voor alle ghebreken der herssenen/als
Inania/dat is ydelheyt van hoofde/dencramp/de
vallende siecte/eñ der gelijcken/ gelijck popelsie oft
geroertheyt. Die met desen sieckten beladen is/ sal
vā desen water des morgens eñ des avonts drinc-
ken/eñ zijnen dagelicschen dranck daer mede men-
ghen/het sal hem groot profijt doen.

Dat iiij. Capit. Van wijnruyten wa-
ter/Aqua Rute.

DIt water gedistileert als boven metten
Wijn besprenget/is seer goet gedronckē
tegen die pestilentie eñ alderley ander fe-
nijn/dat salmen drincken des avonts eñ
des morgens anderhalf once/oft ten meesten twee
oncen/dat is genoech/want tis seer crachtich ende
tis een goede Driakel in tijt der Pestilentien. Dit
water heeft een sonderlinge cracht om t'ghesichte
te scherpen dat door eenighe sake verduystert is so
dattet by na boven allen cruyden den prijs in deser
sakē inhoudēde is/voort so ist seer goet om t'hooft
te verwarmen/ende voor tkuchen der borst/ maer
het droocht die natuere des mans/ so dat sy onlus-
tich eñ ondoghende worden tot den echten staet eñ
totter ghenerratien/daerom en sals niemant te veel
gebruycken/ten sy Pape oft Monnick/oft een an-
der geestlijck persoon/oft die gheene die reynicheyt
beloven

beloven/het drijft ooc seer sterckelic die vrijne ende den vrouwē haer stondē / eñ reynichtse seer wel na de geboorte/ maer men sals niet te veel gebruycken dā in tijt der noot/ wāt het drijft seer sterckelicken.

Vā Magelepn water/aqua Mapozane.
Dat v. Capittel.

DEs Mageleyns zijn ooc twee geslachten te weten: grof Mageleyne eñ edel Mageleyne. Vander edel spreecken wy hier in dit Capittel ende niet vander grover/dese gedistileert als boven is een uytnemende goet water tegen alle pijn des hoofts die van couden ghecomen is/ want het verwermt dat hooft eñ verdrijft zijn pijne ende sterckt die memorie boven alle cruyden/tis oock seer goet gedroncken voor Tgraveel/ coupisse/ende maket die Vroukens vruchtbaer/tis oock goet ghedroncken t'smorgens eñ tsavonts tegen die watersucht die niet lange gedragen en heeft geweest/het verdrijft dat water/eñ al dat een mensche hebben mach dat hem in zijn ingewandt schadelick is/dat drijvet af door de vrijne/tis oock goet voor die geene die veel hoesten eñ kichē/maer is dē hoest met een cortse/so en salmens niet nemē/want het soude die hitte der cortsen vermeerderen.

Van Ysoop Water/ Aqua Hysopi.
Dat vj. Capittel.

DIe Ysopus struyckens / metten bloemen met al gedistileert als voorgeschreven is/ gheeft een uytnemende goet water tegen alle gebrekē der longen ende der borst/gelijc als den hoest/cortē adem/ heesssche stemme ende dergelijcken/ gedroncken des morgens eñ des avonts telcken een wijn gelaesken vol. Het reynicht die borst eñ doet die fluymen uytworpen

worpen ende maect ooc eenen langen adem/het geneest ooc alle gebreken der borst die van couden comen/hoedanich die zijn mogen / het doet de menschen sweeten/ende verdrijft den te veel loopenden vloet des menstruums der vrouwen. Die ooc van binnen int lijf een gesweer hadde/oft die yet in zijn lijf ghebroken ware/die drincke van desen water/ want het verdrijft die sweeringe ende is seer heylsaem. Dit water met cattoen in een oore ghesteken des avonts alsmen slapen gaet is seer goet teghen het tuyten der ooren/daer het hooren seer met ghecrenckt wort. Het maket aensicht schoon alst daer mede ghewasschen wort.

Van Duyst Water/ Aqua Origani.

Dat vij. Capittel.

Dit cruyt ooc met zijnen bloemē gedistileert als voorschrevē is ende gedroncken is upter matē goet tegē alle gebrekē des monts die van coudē gecomē zijn/ daerom salment werm maken eñ drinckē des morgens ende des avonts t'elcken drie oft vier oncen. Voort soo ist goet tot allen saken daer die Ysope goet toe is/ende is in alder manieren stercker ende crachtigher dan dat Ysoop water/daerom salmen die besigen alsment crijghen can als het beste: men mach oock voor die gebreken des monts/ den mont met desen water spoelen / want sy sullen daer in corter tijdt mede genesen.

Van Cuelen Water/ Aqua Serpilli.

Dat viij. Capittel.

Dit cruyt gebrant als voorschrevē is / dat geeft een seer goet water voor t'colica eñ alle andere scherpe pijnen des ingewants/het is oock goet ge-

dronckē

droncken voor die coupisse en voor de coude mage lever ende milte/want het verteert de slijmichheyt in alle de deelen des ingewants/die haer oorspronc genomen hebben uyt couder materien. En voort so is dit water goet tot alle saken daer die Ysope en de Duyst goet toe zijn/ende daer toe so drijvet seer die vrijne/en diet veel gebruycken en crijgen gheen gebrec in die ogen oft tanden/want het gesichte en de tanden worden daer door seer gesterct/en t'verdrijft den snof der neusen/als yemant vercout is in zijn hooft.

Van Tymus Water/Aqua Timi.

Dat ix. Capittel.

DIt water is / alst ghedistelcert is per balneum en met een luttel wijns besprengt / seer lieflick van reucke/en van grooter cracht / want door zijnen goeden reuck so stercket die herssenen ende memorie/ende vermeerdert het verstant. Het reynicht de vrouwen na die baringhe int kinderbedde/ het verdrijft die swijmelinghe int hooft het omloopen voor den oogen/ so dat eenen dunct dat hy veel schemeringen siet voor zijn oogen. Het verwermt alle die inwendige leden/als mage lever ende milte/het ontsluyt die wegen der vrijnen seer sterckelijck/ende doodet die wormen int lichaem.

Van witte Munten water/Aqua Munte.

Dat x. Capittel.

DIt water is goet tegen alle ghebreken der magen die van couden gecomen zijn/ als den hick/ de soden der magen/het suer opworpen der magen die pijn der magen/ende die zijn spijse niet verteeren en can/ende ten eynde al het geene dat der maghen overcomen can van couder oorsaken/alsmen daer drie ofte vier loodt van drincket des Morghens

nuchteren/eñ vast daer dã op een paer uren: het is
oock goet op die mage gelept met een spongie / als
yemant seer scherpe pijn der magen heeft/ tis oock
goet op t'herte gelept met een spongie tegen het be=
ven der herten/eñ voor den geenen die dickwils in
onmacht gaet. Het maket die maghe lustich totter
spijse/eñ verdrijft het overgeven eñ walgen oft die
qualicheyt/ende is oock sonderlinge goet tegen het
bloetspouwen/eñ sy opent eñ verwermt die lever/
eñ verdrijft die slijmicheyt der moeder mette vrij-
ne uyt/ende verdrijft oock die stonden.

Van Nepten water/Aqua Nepite.

Dat xj. Capittel.

DIt water is goet tot alle Fenijn te verdrijven
ende doet seer sweeten: daerom als yemandt in
de badtstove gaen wil/ soo sal hy van desen Water
eenen goeden dronck drincken/ soo sal hy inde sto=
ve te meer sweeten/ ende daermede sal hy hem rey-
nighen van veel ghebreken die van coude gheco=
men zijn/want het reyniget bloet van flegma ende
melancolije doortsweeten/eñ het suyvert die moe-
der der Vrouwen / ende maecket die Vrouwen
vruchtbaer ende nut totter onfanckenisse / het is
goet voor alle gheslachten der wormen/ende opent
die verstoptheyt van Lever ende van Milte/ ende
het verdrijft die cortsen/ die haren oorspronc uyter
verstoptheyt der selven leden genomen hebben/ ge=
lijck als die quarteyne eñ terriane/ het verdrijft de
geelsucht eñ verdrijft seer sterckelijck die vrijne/eñ
suyvert die nieren eñ blase vant'graveel ende sant.

Van Consilie Water/ Aqua Melisse.

Dat xij. Capittel.

Dit

DIt water is eē recht goet water voor de vrouwen/want sy niet veel beter water gebruycken en moghen tegen alle gebreken der moeder/gelijck als opstooten der moeder) so dat die vroukens van haer selven gaen. Ende het reynicht die Vrouwen de moeder van alle onreynicheyt daer sy mede besmet is/ende maecktse vruchtbaer. Daerom sullē die vrouwen die gheerne Kinderen hebben souden dit water tot allen tijden gebruycken. Het is oock uyter maten goet tegen alle swaermoedicheyt ende verdrijft alle melancolije ende vreese des menschen ende maket den mensche lichtsinnich ende vrolijck het is oock seer goet tegen die vallende siecte/ ghedroncken des morgens eñ des avonts t'elckē vier oncen/eñ in zijnen dagelijckschē dranck ghedaen/ het stilt oot alle pijne die eē mēsche in zijn lichaem hebben mach die van couden gecomen is/want het heeft een verwermende ende droogende cracht.

Van Poley Water/Aqua Pulegij.

Dat xiij. Capittel.

ALs dit water wel gedisteleert/ ende niet verbrant en is/so ist een seer sterc drijvende water/soo dattet den Vrouwen de doode eñ die levēde vrucht af drijft/eñ ooc die na geboorte ende stondē met gewelt/daerom en salmens niet gebruycken ten sy groot noot/oft inden tijt der baringē/want het drijft met grooter cracht ende alsmen drinct/so en salmen niet meer dan twee oncen daer af op eenen tijdt drincken / ende dat eens des daechs. Het verwermt die maghe/lever/milte/ende alle inwendighe leden / het is goet teghen den hoest der couder ende slupmigher menschen/ende

voor alle gebreken der borst upt couder saké/want het verwermt seer met allen / daerom en sullen die Colerici niet besigen die heet ende drooge zijn van complexien/want ten is haer niet profijtelijc/maer meer schadelic/het is oock goet tegen die verstoptheyt der milten die van couder saken gecomen is/ ende verdrijft met gewelt die melancolie upter milten/het stillet bloeden der neusen/ alsment met een doecxken inde neuse steeckt.

Vā Scharleye water / Aqua Gallirici. Dat xiiij. Capittel.

SCharleye water is oock een goet Water voor den vrouwē die den wittē vloet hebben/want sy worden daer mede geholpen als sy alle dagē daer twee oncē van drincken so langhe tot dattet ghedaen is/het verwermt die vervuylde coude mage. Die Vrouwen mogen oock met cattoen van onder besigen/om haer stonden te crijgen/want het is goet gevonden.

Van witte Malrove water/Aqua Marubij. Dat xv. Capittel.

DIt water is upter maten goet voor alle gebreken der borst ende der longen/ als heesheyt der keelen/corten adem/ende ouden stercken hoest/ het verdrijft dē hoest eñ maket wijt om die borst/ ende doet die fluymen wel uptworpen. Het is een seer goet water tegen die watersucht van couder sakē/ want het verwermt eñ drooght/ het stilt dat bloetspouwen: oft yemant van een schorpioen gesteken waer/ofte van een slanghe / die drincke hier af vier oncen/soo en sal het fenijn niet na het herte optrecken/ghy moget alle versshe wonden ghenesen met

desen

desen water/als ghijse metten Water wasschet eñ doecxkens die int water gedoopt zijn op legt/ende van het water te drincken geeft.

Van Carden benedicten Water / Aqua Cardonis benedicti. Dat xvj. Capittel.

DJt water is schier tot allen dingen goet dat een mensche in zijn lichaẽ hebben mach/ het is van hitten oft van couden/gelijck als verstoptheyt der leveren eñ der milten/het reyniget bloet/ eñ behoet den mensche voor fenijn/ende vergiffenis / soo dat hem dat ingenomen fenijn niet schadẽ en mach als hy vanden poeder van desen cruyde oft van zijnen sade een weynich met den water drinct/so en sal hẽ geenderhande fenijn mogẽ schaden/ten sal moeten ten lichaem uyt van boven oft van onder. Daerom so ist ooc seer goet tegen die pestilentie gedroncken met het poeder als voorschreben is/neder gelegen/ ende toe ghedecht om te sweeten / so verdrijvet den sweet met ghewelt ende daer door wort den mensche gheholpen / want metten sweeten soo wordt de Materie ghedreven aen het vel/ soo dat die naeture daer door van binnen gesterckt wort/om die sieckte te verwinnen. Het is oock goet voor die gene die uytdroogen/om haerlieden weder tot crachten te brenghen. Tis in summa een seer edel water tegen alle fenijn/ende oock om die cancker ende ander ometende zeeren te ghenesen / die niet gheerne heelen en willen.

Van Centorie water/Aqua Centaurce. Dat xvij. Capittel.

Centorie water/ is een seer costelick water tegen alle geslachten der wormen/tegē die geelsucht ende teghen die verstopthept der milten die van couder materiē gecomē is ende sonderlinge ist goet tegen alle gheslachten der cortsen/maer het lichaem moet gepurgeert zijn eer/ment drincken sal/ende alst lichaem gepurgeert is soo ist oock goet gedroncken tegen tcolica ende alle scherpe pijne des buycx die van verstopthepdt der leveren/milten/oft clepnen dermen gecomen is/het is oock goet tot alle versse wonden.

Van Byboet water / Aqua Arthemisie.

Dat xviij. Capittel.

HIer hebben wy weder een recht Vrouwen water/alsoo gheheeten om dattet den vrouwen met grooter cracht haer stonden verdrijft/also dat oock den ouden wijven die over haren tijt zijnde/ stondē te brenge machtich is. Daerom en sullen die vrouwen die met Kinde gaen/dit niet besighen/ dan als sy den arbept crijghen/ want dan openet ende drijft die levende ende doode vrucht af metter naghebooꝛten. Het verdrijft die coupisse alsmen daer des morgens nuchteren af drinct drie oncen telcker repsen. Het gheneest oock ende verdrijft alle gheswel alsment daer met doecken werm op lept.

Van Mater water / Aqua Matricarie/

Dat xix. Capittel.

MAter water is oock een sonderlingge water voor vrouwen oft mans / die cout eñ vochtich zijn van complexien/ want het verwermt ende verdroocht alle overtollichept van vochtighen humoren die inder moeder oft inder magen vergadert zijn ende verdrijftse

upten

upken lichaē/so dat die Vrouwē daer door vrucht-
baer worden/ende en laet den menschen diet drinckt
niet beladen worden met der rortsen / maer ver-
drijftse den gheenen diese hebben/ ende verdrijft die
wormen upt des menschen lichaem/ende voort alle
flegmatique humoren/ het is goet ghedroncken te-
ghen t'pleuresis.

Vā Reynvaenwater / Aqua Tanaceti.

Dat xx. Capittel.

Reynuaen water is sonderlinghe goet tot die wormen der kinderē eñ anderē tayen vuylen humoren der Dermen te verdrij-ven/ende maeckt de selve leden des buycx reyn van alle onreynicheydt van couden ghecomen het heeft sonderlinghe nature/ want hoewel dattet van wermer cracht is / soo vercoelt nochtans die hitte der Leden/daer eenige hitte in is alsment daer met lijnen doecken cout op leyt. Voorts soo hevet die selve cracht die het Mater water heeft ghelijck voorschreven is.

Van Aueroene Water / Aqua Abrotani.

Dat xxj. Capittel.

Als dit water ghedisteleert is / gelijck int eerste Capittel gheleert wort ist een seer crachtich Water tegen alle verstopthept der leveren/ eñ drijft sterckelick den sweet ende resolveert oft doet scheyden alle geronnē bloet dat een Mensche door vallen oft stooten in zijn lijff mach crijghen / dat selve drijvet af metten camer-ganck. Het is oock seer goet tegen die wormen/ende het maeckt dat hayr op het hooft seer dick ende lanc alsment siedet in looge/ende datmen metter looghen

thooft wascht. Het verdrijft oock die groote eñ on-
lijdelicke pijn der lendenen die gheoorsaeckt wert
door tgraveel der nieren.

Van Adick Water/Aqua Ebuli.

Dat xxij. Capittel.

ADick water heeft een laxerende/oft purgerende
cracht/ende purgeert principalic dat witte wa-
ter/daerom ist seer goet tegen die watersucht ghe-
droncken twee oncen met een once syrope van grij-
secom ghemaeckt / diemen inder Apoteken heet
syrupus/fumo terre/dit salmen onder een mengen
eñ drincken eens daechs tot dattet ghenesen is/als
een mensche in die badtstove gaë wil/ so sal hy van
desen water drincken ghelijck als voorschreven is/
soo sal hy als hy in de badtstove coemt seer worden
sweetende/ende sal alle overvloedige vochticheydt
quijt worden met den sweeten. Het is goet om me-
de te gorgelen teghen die quinantie ende tegen den
huych.

Van Agrimonie water/Aqua Agrimo-nie. Dat xxiij. Capittel.

AGrimonie water is boven alle anderen Wate-
ren een rechte Medecijn der leveren / voor alle
verstopthepdt der selven/ende voor die gheene die
haer leven verdroncken hebben die brenghet weder
te recht. Het is oock goet gedroncken teghen die ge-
scheurthepdt/ ende teghen alle manieren van open
zeeren ende wonden/ende oock tegen den cancker/
fistelen/ende der ghelijcken boose ghebreecken/het
reyniget het bloet seer wel.

Van Endiuie water / Aqua Endiuie.

Dat xxiiij. Capittel.

Dit

Dit cruyt salmen cleyn hacken eñ Distilleren sonder met wijn te besprengen / want den Wijn soude hem zijn natuere veranderen om dattet cout van natueren is / daerom salment alleen disteleeren inden sant oven met seer cleynen viere. Dit water is dat beste datmen hebben mach tegen alle ghebreken der leveren die van hitten gecomen zijn / ghelijck als het Root melisoen / oft oock scherpe bernende cortsen / gelijck oft die pestilentie ware. Het stopt den buyck / ende blust die groote hitte der leveren / daer die cortsen door comen / het coelt die groote drooghte der kelen ende lesschet den dorst met een goede vercoelinghe die niet schadelijck en is / daerom machmen daer mede alle onnatuerlijcke hitte lesschen van buyten ende van binnen den lichaem / men salt twee reysen s'daechs drincken eñ zijnen dagelijckschen dranck mede mengen / eñ t'elcken dronck salmen s vier oncen drincken met suycker soet gemaeckt.

Van Lattouwe water / Aqua Lactuce.

Dat xxv. Capittel.

Attouwe water is ghelijck als dat water daer bovẽ een vercoelende water / dat salmen ooc te vier settẽ sonder wijn / eñ distilerent gelijc Endiuie water. Dit water is goet tot alle t'ghene daert Endivie water goet toe is. Eñ daer en bovẽ so hevet noch eygẽ proprietept dat is / is den buyck te seer weeck soo stoppet den buyck / eñ is hy te seer gestopt / soo laxeret eñ maket rammergant / het doet slapen den geenen die niet geslapen en can / daerom ist goet in allen gebreken die van hittenghecomen zijn / want het blust die hitte ende vercoelt het bloet / soo dat uyten heeten bloede

ghecn

gheen cortse oft ander sieckte groyen en can / daer ghy niet met cleynen arbeydt af en schept offt en gheneest.

Vã Cãcker bloemẽ/ cruyt water/ Aqua Capitis Monachi. Dat xxvj. Capittel.

Dit Water sal oock gedisteleert zijn sonder eenighen toeset/want het is oock een vercoelende water/dat meer vercoelt dã die voorgenoemde wateren/soo datmen dock het selve gebruycken mach tegen die voorgenoemde siecten die van hitten ghecomen zijn/ ende daer en boven teghen den Hoest die van grooter droochten der borst is gecomen. Voort soo ist goet tegen alle gebreken der oogen die seer heet eñ drooge zijn/so datter somtijts een sweeringe af coemt. Het is oock goet om een schoon claer aensicht te maecken alsmen hem daer mede wascht ende van selfs drooghen laet.

Vã Wegebree water / Aqua Plantaginis. Dat xxvij. Capittel.

Die Wegebree is tweederhande/ die een breet ende die ander smal. Die groote heet Plantago maior/ eñ die smalle plãtago minor/in duytsche honts ribbẽ/dese twee zijn van eender cracht/ daerom soo salmen vanden welcken men wil / een water Distilieren gelijck int Capittel daer voor staet/ende gevent te drinckẽ twee reysen des daechs tegẽ alle manieren van loopen/als root melisoen/bloet spouwẽ/bloet pissen/der vrouwen stonden/eñ der gelijcken. Het is oock goet gedroncken teghen die cortse over den anderen dach/die coemt altoos van groote hitten

de

der Leveren. Tis boven al een uytnemende goede Medecijne des monts/om mede te gorgelen tegen alle ghebreken die den monde toecomē mogen als den huych/die quinantie/ende tegē die gaten inden monde/ende kelen/het is oock goet om mede te genesen alle veersſche wondē/alſmen die wondē twee reysen des daechs daer mede waſcht/ende vanden water drinct so genesen sy met een slechte plaester/ het is oock goet gedroncken tegen die groote pijne des hoofts/die van hitten is.

Vā Nagel wortel water / Aqua gariofilate. Dat xxviij. Capittel.

Van desen cruyde en salmen niet dan die wortel nemen / want die wortel is het crachtichste van al/die salmē cleyn cappen/eñ met een weynich wijns besprengen want het is van wermer naturē/eñ dan distileeren met slappē viere. Dit water is seer goet om het herte te stercken/ende opent de wegen der drijnen/ende doet die mage die spijse te beter verteerē/ het is oock seer goet tot allen verschen wondē alſmense daer mede waſcht.

Vā Bruynellē water/Aqua Simphiti. Dat xxix. Capittel.

Hier hebbē wy weder een vercoelēde water/daerom salment alleen sonder Wijn Distileren. Dit water is boven alle waterē goet tegē die bruyne des monts / dat is een scherpe siecte/so datter veel menschen af sterven/tegen dese siecte salmē van desen water drincken eñ den mont daer mede waſschē/so salt beteren

het is

het is oock seer goet voor den ghenen die gevallen heeft/ende geronnen Bloet in zijn Lichaem heeft/ het drijvet ghêronnen Bloet uyt/ende gheneest den Mensche. T'is oock goet tegen die gescheurtheyt/ ende het doet groote hulpe in pleuresis / want het breket die zweeringhe ende versterket t'herte dat van grooter hitten sieck is ghewordden. T'is oock goet voor die gebreken der schamelheyt der Vrouwen/daer mede vijf oft ses reysen des daechs ghewasschen/so sullen sy sonder twijvel genesen.

Van Netel water. Aqua Vrtice.

Dat xxx. Capittel.

NEtel Water is een seer goet Water voor den genen die vanden Winter kac hielen oft ander plaesen hebbẽ/ die vandẽ winter open zijn gebroken/die geneset in corter tijdt. T'is oock goet tegen alle verstoptheyt der Milten/als sy van couden ghecomen is / het verdrijft alle geswil dat van couden gecomen is / ghelijck als alle harde bullen aen armen/beenen/ ende aen den halse/maer alsser eenighe hitte by is / so en salmens niet besighen.

Van doode Netel water / Aqua Vrtice mortue. Dat xxxj. Capittel.

DIt Water is in allen crachten den voorgenoemden gelijck van crachten/eñ daer enboven so verdrijvet den Vrouwen den witten Loop oft vloet als zijt drincken/ daer toe so maket lanck schoon ende geel hayr als sy haer hooft daer mede nat maken/ende van selfs laten drooghen.

Van

Van Eerenprijs water. Aqua Veronice. Dat xxxij. Capittel.

EErenprijs Water is een seer Edel Water voor dē genen die seer Rupdich oft schorft zijn/want het repniget Bloet so seer/ dat alle schorftheyt/sy sy soo quaet als sy wil/ verhuysen moet/so dat onder wijlen daer mede ghenesen zijn geweest/die by na Melaetsche menschen scheenen te wesen. Het is oock een seer Edel water voor alle ghewonde Menschen / alsmen haer van desen Water te drincken geeft/soo comet ter Wonden upt gheloopen/bewijsende zijn groote cracht. T'is oock een goet Preservatijf voor die Peste/alsmen daer alle daghe een Glaesken vol af drinckt/ ende daer op hem warm laet decken/so doeget den Mensche sweeten/ ende verdrijvende upt den Lichaem alle onrepnicheydt des bloets/ende behoedt van alle Fenijn.

Van Eghelcrupt water. Aqua Nummularie. Dat xxxiij. Capittel.

EGhelcrupt water is oock een heylsaem Water tot versche Wonden ghedroncken/ Ende oock die wonden daer mede gewasschen. Het drijft upt den Mensche alle gheronnen bloet/ daer een Aposteme oft sweeringhe af comen mochte/het is so heylsaem/datmen sept: dat die slangen haer metten sappe dan t'crupt weder aen een heylen/als sy ontwee ghehouwen zijn.

Van Grijsecom Water / Aqua Fumiterre. Dat xxxiiij. Capittel.

DIt water is tot warmeē geneycht/daerom salment met wijn besprengē eerment distileert/eñ

dan

dan ist een seer goet water voor alle siecten die haren oorspronck genomen hebben upter melancolije oft swerten eertachtighen bloede / ghelijck als die quarteyne / verstoptheyt der milten / schorftheydt / lazarije / pocken / ende dergelijcken / het maeckt Camerganck / het verwect den sweet / het is oock goet teghen die rootheyt des aensichts / ende verdrijft die beghinnende Watersucht / alsment alle daghe indrinckt nuchteren / soo reynighet het bloet boven maten seer.

Vã Gouwortel water / Aqua Celidonie

Dat xxxv. Capittel.

DIt salmen oock met een weynich wijns besprengen ende dan Distileeren als voorschreven is / dat is een seer goet water om alle gebreken der oogen te genesen oft te verdrijven / die cout ende vocht zijn / so dat sy lopen eñ vol etters zijn / so datmẽ des morgens die oogen niet open ghedoen en can / men sal die ooghen daer mede wasschen / soo worden sy drooge endegenesen / ende het claret t'ghesichte / het heelt alle oude seericheyt alsmẽse daer mede wascht ende en laet inden wonden der leden geen litwater oft fenuwater loopen / alsment drinct ende de wonden daer mede wascht / ende het geneest oock schorftheyt daer groot iuecxsel by is.

Van Peensen cruyt water / Aqua herbe Trinitatis.

Dat xxxvj. Capittel.

DIt water is een vercoelende water / daerom en salmens met geenen wijn besprengen / maer alleen by hem selven Disteleren. Dit water is seer goet tegen alle gebreken der jongher kinderen / die hitte

hitte eñ drooghte in haer hebben/ende sonderlinge voor een siecte des monts der Kinderen/gheheeten den schuyl/d'welc geern den nieu ghebozenen Kinderen toecoemt met een scherpe cortse / hier teghen salmen den Kinderen dit water in ghieten ende in haer Pappe menghen.

Van Tormentil water/Aqua Tormentille. Dat xxxvij. Capittel.

DIt crupt salmen met Wijn besprenghen ende Disteleren als voorschreven is/want het heeft een verwermende cracht. Dit is een goet Water tegen alle fenijn ende tegen die Pestilentie/ mē salt alle dage drincken een Romerken vol/eñ gaen daer op liggen slapen/seer wel gedect op datmē sweten mach/so schept alle onreynicheyt uyt den lijve daer die Peste af soude mogen comen/het stoppet tbloeden der wonden/ende heelet met grooter cracht alle versche wonden/als eenen costelicken Wondendranck. Het is oock goet teghen alle Loopen des buycx/ende sonderlinge tegen het roode Melisoen. Het is oock goet gedroncken teghen die geelsucht. Het verdrijft oock het övergeven ende het walgen der maghen/het stopt die Vrouwen haer stonden als syse te veel hebben.

Van Onderhave Water/Aqua Hedere Terrestris. Dat xxxviij. Capittel.

ONderhave Water is ooc van wermer cracht/ daerom salment met een weynich Wijns besprengen ende drincken daer af tegē alle manieren van verstoptheyt der leveren eñ der milten/eñ ooc tegen allē loopē des bloets in wat manierē dat sy zijn/gelic als root melisoē/t'bloedē der nuesē/bloet-

spouwen ende der ghelijcken. Tis oock goet teghen alle gheswollen Leden daer op ghelept.

Van Garwen Water/Aqua Millefolij.

Dat xxxix. Capittel.

GArwē Water gedistelecrt als voorschreven is/is in allen sakē een goede Wondē-dranc/daerom als yemant gevallen heeft ende een ribbe in zijn Lichaem gebroken heeft/oft die gesteken oft gehouwen is / die sal van desen water drincken so sal hy genesen/ ende als die vrouwen hier af drincken soo stoppet den vloet der maent stonden/ende het verdrijft den jongen Kinderen die Wormen.

Vā Schabiose water/Aqua Schabiose.

Dat xl. Capittel.

DIt Cruyt salmen cleyn cappen ende dan met Wijn besprenghen ende disteleeren/ als voorschreven is / dat is een seer goet water tegen alle gebreken der Borst/ als Pleuris oft sweeringe der borst eñ des middelrifts diaphragma gheheeten/ ende teghen alle engichept des Adems/hoesten/ende der ghelijcken/het breect die sweeringen ende verdrijft alle pijne der selven. Tis oock goet teghen de schorfthepdt ende juecxsel der huyt.

Vā Duyvels Bete water / Aqua Morsus Diaboli. Dat xlj. Capittel.

DAt Cruyt salmen alsο als voorschreven is/met alder substantie cappen ende dan met wijn beghieten ende disteleren als voorschreven is / soo is dit een seer proffijtelic water tegen die Pestilentie/ soo dat die gheene die van desen water drie oft vier oncen drinct alle daghe in die tijt als die Peste regneert

veert daer voor gheprezerveert sal wesen/ende dieſe heeft/dien salmen dit water te drincké geven/ende leggen hem op een Bedde ghedeckt dat hy sweeten mach/soo sal hy tfenijn in zijn leden crijghen/ ende van binnen ghesont werden /soo datter niet meer te doen en sal wesen dan die Apostemie te ghenesen van buyten.

Van langhe Hoolwortel Water / Aqua Aristologie Longhe. Dat xlij. Capittel.

LAnghe Hoolwortel cruyt salmen oock besprengen met Wijn eñ distileren als voor schreve is. Dit is eé seer goet Water voor den barendé Vrouwé/want het drijft die doode ende levende vrucht upten Lijve/ende daer na die Naghebooꝛte oft Secundijne/ ende ten laetsten so reyniget die Moeder seer na die gheboorte/ drijvende upt den Lichaem alle onreynicheydt/soo datse des lange daer na te gesonder zijn. Men sal haer te drincken gheven met een weynich suyckers soet gemaect / t'elcken dronck vier oncen Waters. Tis oock seer goet tegen alle oude Zeericheyt/alsmense daer mede wasschet vier reysen des daechs.

Van Hertstongen water/ Aqua Excetesrach. Dat xliij. Capittel.

HErtstongen salmen cappé/ende met Wijn besprengé/ende distilleren/ als voorschreven is/ so heeftmen een ghebenedijt Water teghen alle ghebreecken der Milten/ telijck als hardicheyt ende verstoptheyt der Milten. Men salt te drincken gheven alle daghe twee reysen/telcken vier Oncen so ghedroncken/ openet alle verstoptheyt der Milten/ende maertse morwe als sy hart is. T'veneemt also gebruyct alle swaer-

moedschept eñ melancolije der menschen eñ maect den mensche vrolick/t'geneest voort alle de gebrekē die upter melancolije comē/als die quade cortse gheeten der quarteyne/ende is goet gebruyct teghen den hick/ende tegen het ruysenen upter magē ende versterct die digestie/ende beneemt die pijn der maghen/ghebruyckt als voorschreven is.

Vā Donderbaert water / Aqua Barbe Jonis. Dat xliiij. Capittel.

DIt Water sal gedisteleert wesen sonder eenigen toedoē van Wijn/want tis een seer vercoelende water/daerom en salmens niet gebruyckē dan van buyten om alle grote hitte der swellinge oft der gelijcken te verdrijven/eñ oock om te doen slapen den ghenen die niet geslapen en can in grooter hittiger cortsen eñ der gelijcken/eñ om te comen t'eyndē der materiē/so ist goet tot alle heete uptwendige gebreken/eñ ooc om te minderē die pijn vā die ledē daer t'fleercijn in is met grooter hitten ende swellinghe.

Vā Nachtschap water/ Aqua Solatri. Dat xlv. Capittel.

NAchtschap Water sal ooc sonder eenigen toedoen ghedisteleert werden om zijnder grooter couden. Dit is een sonderlinghe Water voor dē geenē die vander maren gereden worden in haren slaep/die sullen hier van drincken alle morgē een once/ ende niet meer want het is te seer cout voor dē mensche van binnē te gebruycken/maer van buyten ist seer goet tegen alle groote hitte/het beneemt die seer groote Pijne des hoofts inden heeten cortsen alsment met een doecxken op t'hooft leyt/so moet die pijne minderē/ende oock den Vijt beneemt zijn pijne.

Water

Water van Kriecken over Zee / Aqua Kekengi. Dat xlvj. Capittel.

WAter van Krieckē over Zee/is seer goet voor alle gebrekē der blasen eñ der nierē gelijck als t'graveel/den steen/eñ der gelijcken/men salt dē siecken te drinckē geven drie oncen des morgens nuchteren/ ende laten hem daer op vasten vier uren lanck/ dit sal hy onderhoudē een maent lanc/so sal hy verlost worden. Tis oock een vercoelende cruyt/maer men macht met minder/ja sonder perijckel in nemē/ ende van buyten besigen als voorschreven is vanden Nachtschap Water/waer van dit oot een specie is.

Van Bilsen water / Aqua Iusquiami. Dat xlvij. Capittel.

BIlsen Water salmē oot sonder besprengē disteleren/eñ alsmen dit water besigē wil/so salment werm maken eñ doeckē daer in nettē/eñ op die ledē leggen daer grooten brant in is/want het blust met gewelt allen brant eñ groote hitte/eñ het doodet den vijt indē vingerē/eñ alle der gelijckē groote scherpe pijne vā hittē gecomē/maer mē sals niet intlijf nemē/het soude den Mensche groote schade oft hinder doen.

Van Peertsteerts Water/Aqua Caude Equine. Dat xlviij. Capittel.

DIt cruyt salmen cappē ende oot sonderlinge besprenghen met een weynich goet stercks Wijns/ende dan Disteleren met cleyuen viere/soo hebdy een schat teghen alle gebreecken der nieren/als sweeringhe der nieren ende dē steen/want het drijft dē etter upt/ende

doet den steen smelten/eñ drijft metter vrijnen uyt/ maer men sals niet meer dan eenẽ halven eys dop teffens innemen/oft het soude den steen met grootẽ stucken afdrijven met grooter pijnen des Patienten. T'is oock goedt tegen het bloedtspouwen ghedroncken/als boven.

Water van verckens gras/ Aqua Poligonij. Dat xlix. Capittel.

Water van Verckens gras/ salmẽ vanden Cruyden distillieren / sonder besprengen des Wijns/ende tot alle bloetstelpinge te drincken geven / want tis een sterc stoppende Cruyt/het verdrijft oock alle onnatuerlicke hitte der leden/gelijc als yemant het vuyr in eenich lidt heeft/als in Armen oft in Beenen / men salter met Doecken op leggen/t'sal beteren. Men ghevet den Kinderen oock in teghen die Wormen.

Water van Teschkens cruyt. Aqua Burse Pastoris. Dat L. Capittel.

Water vã Teschkens Cruyt is ooc een seer stoppende Water/alle loopen des bloets te stoppẽ/sy zijn hoe sy willen. Men sals te drincken geven drie oncen teffens/soo salt het Rootmelisoen stoppẽ/dat bloeden der nuesen ende t'bloetspouwen / ende der Vrouwen stonden/ende dergelijcken/ het heylt alle tghene dat int Lichaem ghebroken mach wesen/ het stelpet bloet in alle Wonden/tsy groot oft cleyn.

Van Yserhart water/Aqua verbene. Dat Lj. Capittel.

Yserhart water salmen distileren alst besprengt is/ende te drincken geven drie oft vier oncen tegen die verstoptheyt der Leveren/

keren/ende der Milten / t'verdrijft die Geelsucht/ T'is goet tegen die Longensucht/ ende teghen het uytdrooghen/ want het heylt die Longhe van alle quetsingen/ ofte sweeringen die haer toecomen moghen/ ende het opent oock die gangen der Vrijnen/ ende breeckt den steen.

Van Sanickel water/ Aqua Diapensie.

Dat Lij. Capittel.

SAnickel Water salmen met besprenginge des Wijns distilleren/ ende dan voor eenen goeden Wondendranc te drincken geven/ wantet een seer heylsaem water is om alle wonden oude eñ nieuwe te heelen in corter tijt/ t'is oock een seer goet water voor die ghescheurtheyt/ t'verdrijft ooc op dier manierē gebesicht/ alle hitte die den Wonden toeslaen mach/ daer ghemeynlick Apostemen door comen willen. Alsment met doecken over een Wonde leyt/ eñ die Wonde daer mede viermael op eenē dach wascht/ so hechtet die wonden in corter tijt te samen sonder pijne.

Vã Doorwas water/ Aqua Perfolitate.

Dat Liij. Capittel.

ALs dit water met Wijn besprengt is/ eñ so gedistileert als voor ghedeclareert is/ so ist eē seer goet Water voor dē genē die gescheurt is/ want het heelt bovē maten seer die gebroken Vellen/ eñ oock vanden darmen: Daer en boven ist goet tegen die Pestilentie. Men sals alle Morghen te drincken gheven vier oncen/ ende vasten daer op twee uren/ ende onderhoudent een Maent lanck/ blijvende opt Bedde ligghen/ so salt wel beteren. Het is oock seer goet om den crop des hals te verdrijven.

Van Sinnau water / Aqua Achimille.
Dat liiij. Capittel.

Men sal dit sonder besprengen distileren / so ist oock eē seer goet Water om alle wō-den te genesen van buyten ende van binnen den Lichaē / gelijc als Sanickel water / daerom en behoevē wy alle dingen niet op het lancxste te verhalen / dan alleē dat dit cruyt eñ zijn water profijtelicker is voor wonden daer groote hitte in is / om die hitte te blusschen ende die Wonden te heelen sonder perijckel van sweeringhen.

Van Wintergroē water / Aqua Pirole.
Dat lv. Capittel.

Hier hebbē wy weder eē goet wondē water oft wondē dranc / dat sal oock alleen gedisteleert wordē eñ sonder Wijn / wāt t'is vā coelder cracht / eñ is in alles als Sinnau voorschrevē eñ en is niet minder vā crachten / Het heelt oock alle oude seeren aē armē eñ aē beenen.

Van Muysoor water / Aqua Pilloselle.
Dat lvj. Capittel.

Men sal dit cruyt cappen eñ met een weynich Wijns besprengen eñ disteleren als voorschrevē is. Dit water is tot wermtē geneycht. T'is goet tegē alle verstopt heyt der leverē eñ tot der beginnender watersucht eñ om die materie te verdrijven / daer die geelsucht af coemt / het verdrijft die pijne van t'colica eñ die swellinge der magen. T'sal gedrouckē worden des morgens nuchteren telcken vier oncen met eē luttel Suyckers / het maect een claer aensicht eñ goede verwe alsmen hem daer mede wascht.

Van

Vã Hontkõge water/Aqua Cinoglosse Dat lvij. Capittel.

MEn sal dit cruyt oock cappẽ eñ besprengen als voorgeleert is ende distileren / so gevet een seer goet water tegẽ alle gebrekẽ des Eersderms/als spenen/cloven ende ander dier gelijcken. Tis goet tegen alle heete seerẽ der Beenen die coelet ende drooget/daerõ salmense daer mede wasschen ende doecrkens int water genet over leggen/ so sullen sy in corten tijt ghenesen. Tis ten lesten goet voor eenen die ghebeten is van eenen rasenden honde/die salder mede wasschen eñ natte doecken over te leggen/so sal hy genesen.

Van Hoefbladẽ Water / Aqua Vngule Caballine. Dat lviij. Capittel.

DIt Water sal gedisteleert worden sonder eenich toedoen/ want tis van vercoelender cracht alst wel gedisteleert is/so ist eẽ seer coel water/vercoelende alle heete gebreken der Leveren ende der maghen/het verdrijft den droogen hoest oft kichen op die borst/ eñ t'vercoelt die groote hitten inden scherpen heeten cortsen des Somers. Tis oock seer goet om de groote pijne der spenen te ghenesen/eñ om alle brant oft verbernthept te genesẽ/ tsy met water oft eenich ander dinc/te weten olpe oft vet/oft met anderen melaetschen dingen/oft met buspoeder verbrant/men salder den brant met wasschen/ ende natte doecrkens overleggen/so sullen sy in corter tijt genesen. Het is oock seer goet voor die vrouwen als sy eenige open zeerichepdt beneden hebben in haer schamelhepdt sy sullen haer met desen Water wasschẽ ende natte

doecrkens overleggen/so sullen sy genesen. T'gheneest die Roose aen Armen ofte aen Beenen / waer die wesen mach/alsmenser met doecken overleydt/ te voren so warm ghemaeckt als hijt lijden can.

Van Sulcker water/Aqua Acetose.

Dat Lix. Capittel.

HIer hebben wy weder eē goet vercoelende water/ daerom salment distillierē sonder besprengen. Dit water is seer goet tegen die Pestilentie te drincken gegevē/ so dickwils als hy Dorst heeft/ want het sal hem Lever/ Milte/ende alle inwendige Leden vercoelen / ende t'Herte ende Memorie versterchen dat het principael is in dier siecten/ende het blust die dorst in allen heeten siecten/ende brengt lust om Eten. Men salder Doecken in netten/ende om t'hooft winden/ so verdrijvet die pijne des hoofts/ ende coelt de hitte/ende drooget die Herssenen/over d'oogen geleyt/ so verdrijvet alle hitte der Ooghen/ende t'blusschet t'vuer in Armen oft in Beenen.

Vā kleer Ooge water/Aqua Eufragie.

Dat LX. Capittel.

DEn Naem van desen water bewijst die kracht desselven Waters/daerom en behoevē wy daer niet veel van te schrijven/dan datmē daer alle dage vier oncen van drincke des morgens nuchteren/eñ vasten daer op een paer uren ten minsten/ eñ druppen vanden water wat in d'oogen/soo sal t'gesichte claren boven maten seer/so dat te verwonderen is: Eñ geneest ooc die pijne der Oogen die leken/so dat sy des morgens toegebacken zijn van den etter.

Van Venckel water/Aqua Feniculi.

Dat Lxi. Capittel.

Men

MEn sal dit Water per balneum distelert alst besprengt is geweest met goedē wijn so ist dan een seer lieflic rieckende water ende van grooter cracht tegē veel gebreken der oogen/daerom salmen den geenen die ghebreck heeft/in zijn oogen Venckel water te drinckē geven ende wasschen zijn oogen daer mede/soo salt beteren/dit is oock een seer excellent water teghen die gebreken des waterloops/als coupisse/ dropel pisse/ende der gelijcken/ende oock tgraveel/het reiniget het bloet/eñ geeft den mensche een goede verwe/het brengt den voesteren veel melcx. Het is ooc goet gedroncken tegen tsteken van een schorpioen/ oft Spinne oft der ghelijcken/ alsmen die Wonde/ daer oock mede wascht.

Van Kervel water/Aqua Feniculi.

Dat lxij. Capittel.

DIt water is goet tegen tgeronnen bloet dat een mensche in zijn lichaem hebben mach / dat van vallen oft stooten ghecomen is/tis oock goet tegen tgraveel gedroncken des morghens nuchteren etc.

Van Dillen Water / Aqua Aneti.

Dat lxiij. Capittel.

DIt Watergedistelecert als voorschrevē is met bespregingе des wijns is upter maten goet tegen de gebreken der nieren eñ der blasē / als coupisse dē steen eñ der gelijcken. Tis ooc goet tegē alle windichept des lijfs het verteert die windē/eñ beneemt de pijne der dermen/gelijck als tcolica en der ghelijcken. Tis goet om den vrouwen veel melcx te doē hebben die Kinder suygē/t'geeft haer bovē matē veel melcx/maer

t'verteert

t'verteert die vochtichheyt des natuerlicken Vuets/ ende maeckt die ghene onduegende totten natuerlicken wercken/diet veel besighen/den gheenen die niet slapen en moeghen/die salmen die Nuesgaten met desen water bestrijcken/ soo sullensy daer slapende af worden.

Van Petercelie water/Aqua Petroceli-ni. Dat Lxiiij. Capittel.

MEn sal die Petercelie cleyn cappen/eñ met Wijn besprenghen/ende dan distillieren/so heeftmen eenseer goet water om alle verstoptheydt der Leveren/ ende der Milten/ ende der Nieren oft Blasen/etc. te openen/eñ t'verdrijft den steen in Lendenen ende Blase/ende verdrijft die Pijne desselven Steens/ende maeckt den Steen seer cleyn/ende drijften upt metter Urijnen. Het verdrijft oock alle gebreken der oogen die van couden gecomen zijn. T'is ooc seer goet om t'hayr te verdrijven/ daermen gheen hayr hebben en wil/ daerment strijckt/daer sal t'hayr uytvallen. Men sal tegen alle voorschreven inwendighe ghebreken drincken/des Morgens vier oncen.

Van Eppen Water/Aqua Apij. Dat Lxv. Capittel.

MEn sal dit water oock distileren als die Petercelie/met Wijn besprengt/so hebdy een seer goet water tegen alle siecten der Milten die van verstopthept gecomen zijn/ende is in desen veel stercker dant Petercelie water/daerom is dit water goedt teghen die Watersucht/die eerst begint te comen / ende tegen die gheelsucht/eer sy overhant ghenomen hebben. Dat Water met Doecken om t'hooft ghebonden/ is

is goet voor den ghenen die niet slapen en connen/ dat doetse terstont slapen.

Van Levistick Water, Aqua Levistici.

Dat Lxvj. Capittel.

DIt Cruyt en salmen sonder besprenghen des Wijns niet distileren/ om zijnder verwarmender cracht wille/ want t'is seer goet gedroncken tegen alle gebreekẽ vã couden gecomen/ oft van flegmatischer oorsaken/ het verdrijft die pijne der Magen/ eñ sterct den appetijt/ eñ die digestie upter maghen/ die Materie daer Cortsen oft dergelijcken af comen mogen/ het drijft den Vrouwen haer stondẽ/ het brenget den Vrouwen die verloren Melck wederom/ het is seer goet om alle gebreken des Mõts ende der schamelheyt te ghenesen aen Mans ende Vrouwen/ alsmense daer mede wasschet.

Water van S. Jans Cruyt/ Aqua Hyporiconis. Dat Lxvij. Capittel.

DEn Hypericon salmẽ oock seer cleyn cappen/ Ende met goeden stercken Wijn besprenghen ende distileren als voorschreven is. Dit Water is seer goet tegen alle Siecten der herssenen ende des hoofts/ gelijck als vallende Sieckte/ Popelsie/ die Lammicheyt der Leden/ Paralisis geheeten/ ende dergelijcken/ het heeft oock een openende cracht/ drijvende upt den Lijve alle fenijn ende verrotte humorẽ/ daer Tertianen oft Quarteynen af comen mogen/ het heylt al watter int Lichaem gebroken is. Tis goet tegẽ den buyck loop/ van wat natueren hy oock sy: Om alle dese voorgenoemde saken te remedieren/ so salmen des alle daghe te drincken gheven vier oncen

met

met een weynich suyckers soet gemaect. Tis oock seer goet tot alle Wonden ghehouden oft gesteken/ men salse daer mede wasschen vier oft ses reysen op eenen dach soo sullen sy ghenesen/ men salse met eenen doecxkē decken dat int water genet is/ende soo op gelept verstercket die lamme Leden eñ brengtse weder in haer cracht.

Van witte Steenbreke Water / Aqua Saxifrage. Dat lxviij Capittel.

Captse cleyn eñ besprēgtse met wijn so sult ghy eē goet water hebbē als des Cruyts naem is tegē den steen die de lendenē ende blasen/het breect den steen/hy sy groot oft cleyn/ende het drijften uyt metter vrijnen/ ende geneest alle gebreken die inden gangē der vrijnen zijn mogen/als die coupisse ende alle pijne des Watermakens/men salt drincken een reyse s'daechs telcken vier oncen met een weynich suyckers.

Vā Spargen Water/Aqua Sparagi. Dat lxix. Capittel.

Neemt dit Cruyt alst zijn roode Besikēs heeft/ende distileert met besprenghinghe des wijns ende gevet te drinckē met een luttel suyckers tegen alle dese navolgēde gebreken/te weten verstoptheyt der leveren eñ der milten/ende het verdrijft die siecten die door sulcks verstoptheyt gecomen zijn want het reynighet het bloet vanden tayen flegmaticken humoren / daerom ist goet gebesicht tegen die daghelicxsche cortse die neemt haren oorspronc uyt der leverē die door flegma ghecomen is te verstoppen / het is goet tegen die geelsucht.

Van Steenruyte water/Aqua Capillorum Veneris. Dat Lxx. Capittel.

Hier hebben wy een goet borst cruyt/dat tot allen gebreken der borst dienstelick is/ daerom salment distileré sonder wijn/ want tis tot Edelicheyt gheneycht. Voor die siecten der borst in jonge Menschen en machmen geen beter Medecijn vinden dan dit Water / want t'belet den hoest/eñ verteert die fluymen/ende doetse uytwerpen sonder pijne. Als yemant geneycht is totten uytdroogen/so salmen hem van desen water altoos te drincken geven/tenminsté een Maent lanc so sal hy genesen/hy sals alle Morgé eñ alle Avont drincken/t'elcken vier oncen/ so sal hy ghenesen/eñ syné hoest sal vergaen/hoe lange dat hyen oec ghedragen hadde. Tis goet voor verstopthept der Leveren/ende der Milten die van hitten gecomen is/ daerom ist seer goet tegen alle Cortsen uyt hitten/ als Tertiane/eñ de scharpe cortzen die inden heeten Somer comé/geheeté synocha/ eñ voor t'pleurisis dat eené Mensche in zijn syde seer pijnicht/soo dat hy zijnen adem by na niet verhalen en can/dan met grooter pijnen. Dit is een seer scherpe sorghelicke sieckte. Men sal den Siecken doen laten/ ende gheven hem dan vier Oncen te drincken van desen Water/Ende men sals onder zijnen dagelicxschen Dranck ghieten/so salt met hem beteren.

Van Zeelinsen water/Aqua Lenticule. Dat Lxxj. Capittel.

Men sal dit Cruyt stooten eñ distileren/sonder yet daer toe te doen/so ist een Repercussijf/dat is een wederstaende Remedie tegen alle hitten aen des menschen Lijf. Men salter van

buyten

buyten opleggen met werc daer in genet eñ wernt op ghelept/want het drijft met ghewelt die toeloo-pende materie te rugge/daer geswil oft sweeringe van comen souden/ ende doet alle het ghe swil ver-gaen/ende stopt den loop des Buycx die van hitten ghecomen is / maer men sals niet meer dan twee oncen drincken/ ende dat oock niet dickwijls om zijn seer groote coude die schadelic is voor die na-tuere/maer van buyten machment wel besigen te-ghen alderley hitte / ende oock teghen die hitte der Leveren met werck daer op gelept. Het is goet tot die fistelen van achter alsment met een splitse ofte spuyte daer in spuyt.

Water vã wilde Petercelie/Aqua Cicu-te. Dat lxxij. Capittel.

Dit Water sal oock gedisteleert wesen als Seelinsen Water/ want het is oock cout van crachten/ maer mẽ sal hem wachten datmẽ van desen water niemant te drinc-ken en versuyme te geven/want het is so vreesliekẽ cout dat den mensche met zijn groote coude doden soude/oft ten minsten dul maken van sinnen daer-om en salmens pimmers niemant te drinckẽ geven maer men salt van buyten besigẽ als een crachtich Repercussijf om alle swellinge daer groote hitte in is te wederslaen ende te ontswillẽ/het verdrijft dat swillen der vrouwen borsten die van melck swee-ren willen. Het is goet voor die Meyskens die de Borsten te groot wasschen willen / men sal doecx-kens in dit Water netten/ soo sullen sy crimpen eñ niet groot werden/maer men en salss niet te lange ghebruycken om zijn groote coude op dat het geen schade en doet.

Van

Van Wrange Water / Aqua Cuscute.
Dat lxxiij. Capittel.

ALsmen dit Water distelerē wil so salmē het cruyt te vorē besprengē met Wijn eñ dā doē als dicwijls geleert is. Dit water is uytnemende goet om alle gebreken die der verrotte Melancolie wegen comen / gelijck als die quarteyne / verstoptheyt der miltē eñ haer herdicheydt te verdrijven / die gheelsucht / watersucht schorftheyt / gelijc als oft sy melaetsch waren / wort met desen Water verdreven / alsmen daer alle dage twee reysen telcken vier oncen van drinct / so langhe tot dattet ghenesen is / men machs ooc onder zijnen gemeynen dranc gieten eñ door den dach daer van drincken / want het reyniget bloet upter maten seer waer door ten lesten die alder booste siecten genesen wordē / hoe lange sy ooc gedragen zijn. Tis in somma een seer excellent water / het mach in allen complexien gebesicht worden / sy zijn heet oft cout / droge oft vochtich / het doet eenen yegelickē profijt / eñ niemant geen schade / maer het is alderbest in heete drooghe complexien / want het purgeert colera met allen seer door den Camerganck door de vrijne eñ door sweeten / ende nae die colera die Melancolije / daerom sullen zijt in eeren houden die de Pocken genesen willen / want het is voor haerliedē een seer goet water boven alle ander wateren oft Medecijnen die sy ghebruycken moghen.

Vā Muer water / Aqua Morsus galline
Dat lxxiiij. Capittel.

DIt water sal gedisteleert worden sonder eenich toedoen van wijne / want het heeft een seer goede vercoelende cracht van buyten des lijfs te besi-

gen maer niet van binnẽ/want t'is te cout/het soude meer schaden dan baten / nochtans machment besighen in die uytdroogende sucht phisis geheeten die coemt van grooterẽ hitten eñ droochtẽ / mẽ sals hem te drincken geven eens des daechs drie oncen met eẽ luttel suyckers soet gemaect/dat wederstaet seer zijnder siecten eñ doet hem weder groeyẽ/hier mede zijn veel menschen geholpẽ geworden / maer men sals in anderen siecten niet besighen dan van buyten aent Lichaem daer groote hitte is/ gelijck als swillinghe ende hitte in Wonden.

Vã Porcelcyne water/Aqua Portulace.

Dat lxxv. Capittel.

HIer hebbẽ wy weder een vercoelẽde water daerom salment distilerẽ als dat gene dat int voorgaẽde Capittel staet. Dit water is oock als dat voorgaẽde/cout/ maer het mach sonder perijckel gedronckẽ worden twee reysen des daechs telckẽ vier oncẽ tegẽ alle inwendighe hitte des lichaems/als de hitte der Leveren maghen eñ der borst/t'stopt alle loopen des buyex die van hitten gecomen zijn/ende sonderlinghe den buycloop die root eñ bloedich is. T'stopt dẽ vrouwen haer stonden/eñ bloetspouwen / eñ t'verdrijft den heeten eñ droogen hoest oft kichen op de borst/ als yemant zijn tanden sleeu zijn geworden vã suiren dingen t'etẽ/die sal van desen water indẽ mont nemen/het sal eer lanck met hem beteren/men salt den jongẽ kinderen ooc ingevẽ als sy veel schreyen ende niet slapen en moghen/men sals haer gheven ten minsten twee oncen.

Vã Paritarie water/Aqua Parietarie.

Dat lxxvj. Capittel.

Hier

Hier hebben wy een verwarmende water/daerom salment met besprenginge des wijns distileren. Dit water is goet tot verstoptheydt der Leveren eñ der Milten/het opent die verstoptheyt eñ drijft seer sterckelick die Drijne / ende reynicht die vrouwẽ van haren stonden als sy te luttel vloeyen/het reynicht die nieren/die blase/ eñ alle wegen der drijnen van sant eñ graveel. Tis seer goet tegẽ den ouden hoest/tis goet voor dẽ geenen die niet pissen en mogen/opt Regiõẽ der blasen geleyt met werc/dat is boven die schamelheyt/so warm als hijt lijden can/so geneest hy terstont. Men salse seghen die inwendige siecten te drincken geven alle dage twee reysen/telcke vier once/met supcker soet gemaect/so salt met krachten alle verstoptheyt openen.

Van Basilicon water/Aqua Basiliconis. Dat Lxxvij. Capittel.

ALsmen dit water distileert per balneum / ende met Wijn besprengt/ so crijget (gelijck als oock alle wateren der welrieckende cruyden doen) eenen seer lieflicken Rueck / ende des te grooter cracht/ want als den rieckende Cruyden int distileren haren rueck ontgaet (so segge ic) dat die wateren van den selven cruyden niet veel beter en zijn van Fonteyn water. Daerom salmense distileren als voorschrevẽ is/op datse haren Rueck behouden mogen met haerder cracht. Dit water gebrant als bovẽ/is sonderlinghe goet den ghenen die dickwils van haer selven gaen/oft in onmacht vallen / Daerom salmen haer van dien water te drincken geven alle daghe twee reysen/t'elcken vier Oncen/ so genesen sy: Ende als sy ghevallen ligghen/soo salmen haer noch soo veel vanden selven Water in ghieten/ soo salt beteren eñ sy sullen opstaen ende niet meer crijghen.

ghen. T'is oock seer goet op alle heete gheswillen der Vrouwen borsten eñ aen die schamelheyt der vrouwen met doecken op geleyt/ so salt terstont ontswillen ende die hitte daer uyt doen trecken.

Water vā waterkersse. Aqua Naustur-cÿ Aquatici. Dat Lxxviij. Capittel.

DIt Cruyt salmen met wÿn besprengt distileren/ so ist goet gedroncken tegen alle verstoptheydt der Leveren eñ der milten die van couder saecken gecomen is / ende drÿvet seer sterckelic die vrÿne / ende reynicht die plaetsen der vrÿnen vanden selven vuylichedē diese verstoppen. Men sals drincken twee reysen sdaegs telcken vier Oncen/ eñ van buyten salment besigen tegen alle vuyle zeericheyt die seer draecht/ men salse daer mede dicwils wasschen.

Water van Coolen. Aqua Caulium. Dat Lxxix. Capittel.

DIt water salmen sonder eenige ander vochtichheyt distileren/ eñ te drincken geven tegen die bitterheyt der Gallen die inder maghen leyt/ eñ die eenē mensche so bitter opworpt/ eñ daer veel tÿts die Tertiane door coemt/ ende die groote scherpe pÿne int Hooft roockende maeckt. Dat yemant gesteken ware van een slange/ spinne oft ander fenÿnich ghedierte/ die salmen van desen Water te drincken geven/ t'sal hem helpen / eñ t'sal den fenÿne zÿn cracht benemen/ so dattet der herten niet en sal moghen schaden. Die alle morghe van desen Water drinckt vier Oncen/ dien purgeret die Mage vander Colera/ ende tverdrÿft t'Colica/ t'is seer goet den Leversuchtigen ende miltsuchtighen/ want het opent die gangen der vrÿnen/ eñ alle ver-

stopthe-

stoptheden/eñ tis goet tegen tpodagra/want tver-teert die materie/die sulcken siecte maect: Die zijn Hayr uytvalt/ die sal zijn hooft met desen Water wassen/dat beledt het uytvallen vanden hayre.

Van Eyckvaren water/Aqua Polipodij.
Dat Lxxx. Capittel.

MEn sal dit Water ooc distilierẽ sonder toedoen oft metten Wijn / want tis in beyde manieren goet. Men sal niet dan die wortelen daer toe nemen ende distileren alleen. Dit water is goet om te verdrijven alle saken oft siecten/ treckende na tColera eñ Melancolie/daerom salment te drincken geven den genen die sonder oorsake altoos truerich zijn/ het maectse vrolick/eñ het stercket herte/ openende alle verstoptheyt der Leveren ende der Milten/oft Longen eñ der Borst / die de Quarteyne lange oft corts ghehadt heeft / dien salmen van desen Water te drincken geven alle dage vijf of ses oncẽ/tsal hem die Cortse verdrijven ende gesont maken.

Van Hoppen Water/ Aqua Lupuli.
Dat Lxxxj.Capittel.

DJe Hoppe en is daerom niet alleen gheschapen om datmen daer goet Bier afbrouwen soude/ maer oock om daer mede te genesen vele sware ende periculosesiecten. Men salse cappen ende met cleynen vuyre disteleren/soo gheeft sy een seer goet ende excellent Water tegen alle onreynicheydt des bloets/daer schier alle Siecten door ghegenereert worden/ende principalick alle geslachten der Ruydichept oft Crauwagie / ende ooc Pocken ende die Melaetshept. Het opent die verstopthept der Leveren ende der milten / Ende doet wel ende sonder pijn water lossen den geenen die met pijnen pissen/

 Ende

Ende het reynicht die Blase van T'graveel.

Vã Veyt water/ Aqua Hedere Arbore.

Dat lxxxij. Capittel.

MEn sal dit Cruyt cappen/ende sonder toedoen distileren. Dit water mach ghebesicht worden tot alle gebreecken der Vrouwen stonden als sy te seer loopen oft vloeyen / maer men salsz niet meer dan twee oncen teffens te drincken ghegeven/op dat geen quaet en doe/wãt tis seer crachtich: die vrouwkens die met Kinde zijn / en sullens niet besighen/ want sy souden der vruchten schade doen. Tis seer crachtich om die Vrijne te drijven/ cñ die ganghen der vrijnen te reynigen van t'graveel oft sant/alsmen thoofe met desen water wasschet / soo maket swart hayr/ende is goet voor den hooftsweer.

Van Sevenboom water. Aqua Sabine.

Dat lxxxiij. Capittel.

HIer hebben wy weder een Oprecht sterc vrouwen water/dat sal ghedistileert wesen met bespreughen des Wijns / soo ist een seer goet Water teghen Apostemen der Moeder / die van verstoptheyt der stondẽ gecomẽ zijn/het opent die verstoptheyt/ende drijft die stonden met groot gewelt/daer om salment met voorsichticheydt besighen/op dat gheen schade en doe / men sals niet meer teffens drincken dan twee oncen/ het drijft soo sterckelick dattet bloet doet pissen den ghenen die te veel daer van drincken/ daerom en sullen die Vrouwen die Kindt draghen/ daer niet van besighen / want sy mochten haer selven ende die vrucht groote schade doen. Die gheen Kindt en draghen/ moghent met werck op haer schamelheyt leggen/soo trecket met groot gewelt die stondẽ voort sonder perickel/ het

reynicht

reynicht die Vrouwen int Kinderbedde na die geboorte van alle onreynicheydt.

Vā Eyckenloof water. Aqua Quertia.

Dat lxxxiiij. Capittel.

VAnden jongen bladekens der Eycken boomen salmen dit water distileren sonder eenich toedoen van Wijne. Dit Water heeft een stercke stoppende kracht/alle loopen te stoppen het sy waer vā dat wil. Het is goet tegē het root melisoē/het bloeden der Neusen/het bloetspouwen eñ der vrouwen stonden/tsy vā hittē oft vā coudē gecomē/het stopt ooc alle ander buycloopē/sy zijn so snel als sy willen. Men sals te drincken gheven twee reysen des daechs/telcken vier oncen met Suycker soet ghemaect/also gebesicht/ist ooc goet gebesicht tegē alle geronnen Bloet dat yemant in zijn Lijf heeft/van vallen oft van stootē/het schepdet geronnen bloet/ende werpet uyt. Tis seer goet tot alle onreynicheyt der Nieren oft Blasen.

Water van Wijngaerts bladen. Aqua Foliorum vitis. Dat Lxxxv. Capit.

DIt water salmen laten distilierē vanden teeren Bladekens ende Spruytkēs des Wijngaerts cleyn ghecapt ende gedistileert sonder toedoen. Dit water is alleen van buyten aent Lichaem te besighen goet. Men sals over d'aensicht legghen met Doecken daer in genet/so sal d'aensicht van alle onreynicheden des vels reynigen/gelijck als Sproten/Plecken/Roothept/Opdracht/ende dergheliijcken/T'verdrijvet Juecxel/ende maect eē schoone ende geladde huyt/alsmen hem selven hier mede schoon wascht.

Vã Wilde Nardus water/ Aqua Asari.
Dat Lxxxvj. Capittel.

MEn sal dit Cruyt wech werpen/ ende alleen die wortel cappen/ eñ met wijn bespzengen ende distileren als vozen. Men mach met desen water alle gebreken die uyt verstopthept van couden humozen gecomen zijn/ genesen/ het verdzijft die verstopthept der Leveren/ Longen/ Milten/ eñ der Nieren ende Blasen. Eñ na die verstopthept geopẽt is/ so reyniget die Lever vanden selven humozen/ het dzijvet die Urijne eñ den Vzouwen haer stonden/ eñ die levende eñ doode vzucht/ daerom salment met voorsichtichept besigen. In deser manieren: Men sals niet meer dan twee oncen teffens gevẽ eens sdaechs eñ dat gheenen bevzuchten Vzouwen/ oft ten ware dat sy den arbeydt hadden/ dan ist seer goedt.

Water vã Valeriane. Aqua Valeriane.
Dat Lxxxvij. Capittel.

DIt salmen cappen eñ met Wijn bespzengen/ eñ distilieren als voorsz is/ eñ dan ist goet tegen alle Fenijn/ tsy vander Pestilentie/ oft ander ingenomen fenijn. Men sal van desen water dzincken/ eñ dan salmen hem te bedde leggen om te sweetẽ/ seer wel gedect/ so salmen alle schadelickheydt des fenijns quijt worden met sweeten. Tis ooc goet gedzonckẽ voor den gewonden/ oft voor den gheenen die een Been ghebzoken heeft/ tsal van binnen uytwaerts heelen als eenen goeden Wondendzanc/ het doodet die wormen der jongher kinderen/ alsmen haer hier af te dzincken geeft des Morghens nuchteren/ ende laetse daer op twee uren vasten.

Water

Water van Blau Lisbloemen. Aqua ex radice Ireos. Dat Lxxxviij. Capittel.

DJe wortel van den blauwen Lis salmen cleyn stooten/ en met Wijn besprengen/ en dan distileré. Dit water is een goede Medecijne voor die verstopte Borste/ en voor die gebreken der Longen/ die van couden ghecomen zijn. Tis ooc goet teghen die vervuylde Mage/ het drijst die onreynicheydt uyt door dē stoelganc/ het is seer goet voor die verstoptheyt der Leveren ende der Milten / daerom ist den Watersuchtighen een goede Medecijne / het drijst haer 't Water af door die Vrijne met grooten hoopen. Men salss drincken vier oncen / sdaechs eens. Men mach met desen water allen open zeeré heelen alsmense daer dickwils mede wascht/ ende doecken overleydt.

Van Alant wortel water / Aqua Innule Campane. Dat Lxxxix. Capittel.

ALantwortel water/ sal ghedistileert worden gelijck Liswortel water. Dit water is uyter maten goedt teghen die vercoude Borst. Het verwarmt die Lever/ ende en laet gheen onreyn locht oft fenijn den Lichaem schaden/ so dat die gene die van desen Water drinct/ den selven dach vry is van die Pestilentie/ die vercoude maeghe wort seer wel daer van verwermt ende versterckt/ het maeckt eenen langhen stercken adem/ en het doet die fluymen seer lichtelick uytwerpen. Het heelt oock alle verzeertheyt des Lichaems/ ende sonderlinghe als die Vrouwen zeericheyt hebben in die Moeder oft leden der Gheboorten. Teghen al die voorghenoemde ghebreeken salmen den siecken daer van te drincken geven alle dage tweemael / ende telcken vier oncen/

 soo

so salt terstont met hem beteren. Ende oft yemant gebeten ware van eenen dullen Hont/ oft ander fenijnich dier/dien salmen van desen water te drincken geven/eñ doecken daer in genet op leggen/ dat sal tfenijn uyt trecken/ende die Wonde heelen.

Van Pestilentie wortel Water. Aqua Expetasite. Dat XC. Capittel.

MEn sal dese wortelen oock stooten/ eñ met Wijn besprengen eñ distilierẽ/gelijc als dickwils geleert is/eñ dan so hebt gy een water dat den Alantwater gelijc is/ eñ en is niet minder van krachten van dat selve/daerom machmẽ d'een voor d'ander besighen/oft beyde te samen/ het drooght oock alle vochte Wonden ende Zeeren / alsmense daer mede wascht.

Van Radijs water. Aqua Raphani. Dat xcj. Capittel.

MEn sal den Radijs cappen eñ distileren/ dit is een goet Water voor den genẽ die totten steen geneycht zijn/ende t'graveel hebben/Want het verdrijft die Materie daer den steen zijnen wasdom afnemen soude. Tis oock goet voor den geenen die een vuyle vochtighe borst hebben / want het ontsluyt ende reynicht die borst/eñ doet die couden fluymen lichtelic uytwerpen/ende oft yemant vergheven meynde te wesen/ die sal van desen Water nemen vier oncen/oximel squilliticum twee oncen: die sal hy t'samen warm maken bloet lacu/ende drinckent int Lijf. Eñ als hijt een wijle tijdts by hem ghehadt heeft/ so sal hy den vinger inden Mont steken/ende gevent weder over/soo salt t'fenijn metten anderen overghevben Die alle Morghen van desen Water eenen goeden

dronck

dronck nuchteren drinct/dien en sullen geen Wormen in zijn lijf wassen/ende heeft hy-er/ sy en sullē hen niet mogen schaden / maer hy salse quijt worden/ende t'sterckt ooc also gedroncken die Maghe die van couden humoren verkrenckt is.

Water van Rapen. Aqua Rape Domestice. Dat xcij. Capittel.

DJe Rapen gestooté en gedistileert/geven eé seer goet water tegen alle fenijn/so dat den geené diet dagelicx drincr/geē fenijn schaden en mach. T'vermeerdert seer t'Zaet/eñ verwect tot Onkuysheyt/maer t'maect veel wints int Lichaem/daerom en en ist niet goet voor den gené die tot t'Colica/geneycht zijn. Men sals drincken vier oncen des morghens nuchteren/so doeget dien dach den fenijne stercké wederstant. Eñ als yemant muylen heeft vandē winter/ die sal hem in dit water baden/eñ warm met doecké overleggen/so warm als hijt lijden can/t'salder alle hitte ende vorst uyt trecken ende genesen.

Water vā wortelen van Lelien. Aqua ex Radice Liliorum. Dat xciij. Capit.

STooot die wortelen der Lelien seer cleyn/ ende distillertse. Dit Water is goet om alle hitte uyt den zeericheden te trecken/ende oock om alle gheswil ende pijne te doen vergaen : Ende insonderheydt tot het swillen der Vrouwen borsten Men salt in doncker ooghen druppen des avonts alsmen slapen gaet/soo worden sy schoon ende claer. Dit water is oock seer goet ghebesicht tot allen wondé daer groote hitte in is/ eñ die geswollē zijn men salt met doecxkens overleggé/ so sullē sy ontswillen eñ vercoelen/eñ vry wesen van sweeringé.

Van

Vā Pionen wortel water/Aqua ex radice Pionie. Dat xciiij. Capittel.

GHy sult die wortel vanden Pionen seer cleyn stampen ende met Wijn bespꝛengen ende distileren. Dit water is seer crachtich tegen die gebꝛeken der herssenen/gelijc als popelsie/vallende sieckte eñ der gelijcken/men salt den jongen kinderē te dꝛincken geven alle dage een lepelken vol soo worden sy vander vallende siecte beschermt/eñ diese hebbē die genesen daer mede so dat zijs niet meer en crijghen tis ooc goet gedꝛoncken tegen die verstoptheyt der Leveren ende der Milten/Ende t'verdꝛijft upt den Lijve t'Graveel/ende alle letsel der Vꝛijnen / ende t'verdꝛijft ooc het Colica/dat die vꝛoukens crijgen dooꝛ onreynicheydt der Moeder / als sy hier van dꝛincken.

Van Angelia Wortel Water. Aqua Angelice. Dat xcv. Capittel.

CApt oft stoot die wortel vā Angelica/ende als ghyse gecapt hebt/so bespꝛengtse met een luttel vanden uytghesochtsten oft besten wijn die gy crijgen cont/ eñ distilerter t'water upt/dit is een excellent Water tegen die Pestilentie/ eñ alle Fenijn/daerom als hem yemant beswaert vindt/ meynende die Peste opt Lijf te hebben/soo sult ghy hem een weynich van desen water met een dꝛagma des Poeders vander Wortelen te dꝛincken geven/ ende leggen hem opt bedde dat hy sweete/soo en sal tfenijn hem geen schade doen oft aen t'herte mogen trecken/daerenboven so ist een seer goet Pꝛeservatijf tegen die Peste/alsmen alle dage vier oncen oft dꝛie daer af dꝛinct/so en mach die quade locht niet schaden/al ginckmen ter plaetsen daer die Peste in

Huys

huys ware. Tis oock goet tegen T'colica/daer toe verwarmet die mage ende verdrijft zijn pijne.

Vã Meester wortel water. Aqua Pimpinelle maioris. Dat xxvj. Capittel.

Dit water is van grooter warmtẽ/daerom so ist seer goet tegen alle coude siectẽ/ die haren Oorspronc genomẽ hebben uyt flegmaticken humorẽ/ die Mage worter upter maten seer van ghesterckt/ ende het opent die Lever ende milte/ende drijft met grooter cracht de Vrijne/daerom ist goet voor Watersuchtigen/ alst van couden ghecomen is : maer als die siecten door hitte gecomen zijn/so en salmens niet besigen/want t'soude groot quaet doen/het doet den couden fenijn eenen stercken wederstant/die tfleer zijn van couder saken in die Voeten hebben/sullen haer by dit Water maken/dat salse helpen als sy daer af drincken/ ende met Doecken op die Leden legghen daer die pijne in is.

Van Pinpinelle water/Aqua Pinpinelnelle minoris. Dat xxvij. Capittel.

Hier hebben wy weder een goet cruyt tegen t'fenijn ende tegen die peste: Men salt cleyn cappen/ende met Wijn besprenghen / ende distilleren. Met desen water machmen hem oock versekeren ende beschermen voor de Peste / alsmen alle daghe vier oncen van desen water drinckt / des morgens nuchteren/ende diese gecreghen heeft/die sals vier Oncen menghen met een Dragma goede Veneetsche Driakel / ende laet hem wel decken op een Bedde dat hy sweeten mach / soo en sal hem die Peste niet schadelic wesen. Tis goet om te verdrijven alle plecken des Aensichts/ ende maken d'aen-

siche

sicht schoon/claer eñ saecht/alsment daer alle dagẽ met wascht/ende van selfs laet drooghen. Onder alle Wateren en is gheen beter dan dit/teghen die wonden des hoofts/ ende principalick als het verkeneel oft Cranen door is/ oft ghebroken/het heelt in corten dagen/alsmen een doecxkẽ int Water net ende wtdout/op dattet niet en leke/ende inde wonde properlick lept/datmen pimmers de dura mater niet en rake/ dat is een vel daer die herssenen mede bescherimt zijn/want dat waer schadelick ende periculoos. T'repnicht ooc die vrouwen/als sp poppken van Doecken daer in doppen/ende van voren besighen/als sp weten.

Van Hoolwortel water. Aqua Aristologie rotunde. Dat xcviij. Capittel.

DEse wortelen salmen stooten/ ende met wijn besprengen/ende distilerẽ alsoot behoort. Dit water is seer goet om alderhande oude vuyle zeerichept te repnigen ende te genesen/ daer mede dickwils gewasschen/ende doecken opgelept/eñ principalick totten zeericheden der schamelheydt van Mans oft Vrouwen/het droochtse eñ heeltse. Tis ooc seer goet tegen alle fenijn eñ tegen die Pestilentie/alsmen daer vier oncen van drinckt/eñ zijn ordinantie maect om te sweeten/so drijvet alle fenijn upt door die sweet gaten / het repnicht die Maghe eñ t'bloet vã alle flegmatike humoren het verdrijft die geelsucht/ende doet wel vrijne maken/ende repnigende die wegen der vrijnen.

Van witte Heemst water. Aqua Altee. Dat xcix. Capittel

MEn sal dit Crupt cappen ende sonder besprenghen distileren/ende dit gheeft een goet water om

om alle geswil eñ hitte te Resolveren / ende te doen scheyden. Men salt niet doecken daer overleggen/ eñ daer over strijcken/so salt beteren. Tis goet tot die verhitte borst/ ende geneest den heeten droogen hoest/daerom ist goet ghedroncken alle daghe vier oncen/des morgens nuchteren tegen alle verzeertheyt der Tongē/het verteert alle schadelicke vochticheyt daer in/ende het heelt die verzeertheyt ende vlceratie/eñ t'geneest also ghedroncken die darmen die inden loop des buycx/vāt Rootmelisoē vander scherper materien door gebeten zijn oft verwont/ het verdrijft alle pijn alsment met doecken daer op leydt/ende daermede dickwils wasschet.

Van Salomons Segel water. Aqua ex sigillo Salomonis. Dat C. Capit.

Men sal dit Cruyt cappen ende met Wijn besprengē ende distileren als voorsz is/ so hebdy eē water dat een verwarmende kracht heeft. Men sal van desen Water te drincken geven vier oncen oft drie/den genen die geronnen bloet int Lijf hebben/ van vallen oft stooten gecomen/dat sal hem scheyden/ende sonder schade van hem gaen/het reynicht die Nieren/lenden/Blase van T'zant/T'graveel / ende dergelijcken/het brengt den Vrouwen haer stonden/ Ende Resolveert oft smelt al t'ghene dat int Lijff wesen mach/daer sweeringen af comen souden moghen/ t'drijft die Materie daer sulcx af comen soude moghen/door den stoelganck uyt. Die hooveerdighe Wijfs weten dit Water wel te besighen/wandt sy wasschen haer aensicht daer mede/ende latent van selfs droogen/meynende t'soude daer van wit ende schoon van verwē wordē/dwelc oor also geschiet/ want

want tsuyvert alle plaetsen des vels/ van plecken/ sproeten/ende dergelijcken onreynicheyt / alsmense daer dagelickx mede wascht eñ van selfs laet droogen/ende met doecken snachts overleydt.

Van Bronie water/Aqua ex Radice Bzionie. Dat C.eñ J. Capittel.

MEn sal die Brionie cappen/eñ met besprenginge des wijns distileren. Dit Water heeft een purgerende cracht/daerom ist goet tegẽ alle coude fleg-matijcke humoren uyt te voeren/t'verdrijft die vallende sieckte/eñ alle ander siecten der herssenen van couden gecomen. Men sals den geenen diemẽ purgeren wil/te drincken geven ses oncen des morgẽs ten vijf uren/ende laten hem in zijn Camer blijven met ghesloten Vensteren ende doere/ eñ upter locht wachten soo sal hy purgeren sonder perijckel. Dat water drie reysen te weken ghebesicht/verdrijft alle verstoptheyt der Borst/ eñ lost die taye coude fluy-mẽ upter borst/doet die Milte crimpen alsmen het veel besicht.

Vã Walwortel water. Aqua Consolide Maioris. Dat Cij. Capittel.

MEn sal dese heylsaem wortelen cappen ende distileren sonder toedoen des wijns. Dit water is een seer goeden Wondendranc die daer heylt alle t'ghene dat inden lichame oft buyten aen t'lichaem ghewont oft ghebroken is. Men sals den ghewonden driemael des daechs te drincken geven/ telcken vier oft vijf oncen/ soo sullen zijn Wonden heylen van binnen uptwaert het resolveret geronnen bloedt/ende doeghet uptwerpen sonder schade. Tis seer goet ghedroncken teghen het Bloedtspouwen / ende teghen het Rootmelisoen / als yemandt een

een Been oft eenen Arm gebroken heeft/die mach-
men met desen water heelē/ als hy wel geschict oft
gebonden is. Men salter warm om slaen/ende niet
cout/ende houden hem stil ende gerust.

Van Patientie wortel water. Aqua Lapatij Acuti. Dat Ciij. Capit.

MEn mach dese wortel sonder besprengē distileren ist datmen wil. Dit water is goet ghedronckē voor die verstopthept der leverē/ ende het reynicht die lever vande galle oft Colera/ ende die flegma/het sterct die digestie/eñ t'verdrijft die geelsucht/eñ alle Ruydichept worter mede genesen alsmen daer af drinct/Tis goet voor den genē die altoos bitter Ruysenē oft opworpē upter magē hebben. Den schorftē menschē en is genen beterē raet te geven/dan dat sy haer met desen water dicwils wasschē/eñ van desen water alle dage vier Oncen drincken/eñ dat twee reysen sdaechs/so sullē sy eer langen tijt genesen/hoe schorft dat sy oock zijn.

Van Lever Cruyt water. Aqua Bistorte. Dat Ciiij. Capittel.

MEn sal dit Cruyt cappē eñ met wijn besprengen/eñ dan distilerē. Dit is eē goet water tegē alle fenijn/eñ tegen die pestilentie als hē yemant beswaert gevoelt/meynende dat hy die Peste heeft / die sal van desen Water vier oncen drincken met een half Loot der Wortelen vanden Lever cruydē/ende gaen liggen opt bedde seer warm gedect/so sal hy wordē zweetende/eñ sal metten sweet t'fenijn van hem scheyden op der manieren voorsz gebesicht / soo stoppet het Rootmelisoen/eñ oock alle loopen des Buycx/

ende het Bloetspouwen / ende der Vrouwen stonden/het resolveret gheronnen bloet / ende doet seer wel water maken/het stopt den Loop des bloets waer hy oock is/tsy in wonden oft upter Nuesen/ alsmen dit water van buyten besicht.

Van Solffer wortel water. Aqua ex Radice Pencedani. Dat Cv. Capit.

MEn sal dese wortel cappen ende besprengē met Wijn eermense distileert. Dit is een seer sterck water/eñ het heeft eē purgerende cracht/het voert upten lijve die grove taye onverteerde flegmatike humoren/eñ die galle der magen/ reynigende vanden selven humoren alle die Leden des lichaems. Men sal van desen Water niet meer dan een Once teffens innemen/alsmen niet purgerē en wil:maer alsmen purgeren wil/so salmens vier Oncen innemen. Van desen water een once ghedroncken/ doet seer sweeten/verjagende metten sweete veel onreynichepden des Bloets/het doet die Pelgrims opstaen/alsmen haer daer van inden Nuese strijckt.

Water van Pastenaken. Aqua Pastinache. Dat Cvj. Capittel.

CApt/ oft stoot die Pastenaken cleyn / dan besprengtse ende distileertse als voorschreven is. Dit Water dient wel den gheenen die haer schult niet betalen en connen inden Echten staet / Want die van desen water alle daghe twee reysen drinckt ende teicken vier oncen ten minsten/dien vermeerdert zijn Zaet/ ende maect hem sterck ende lustich tot dien wercke. Het is ooc goet voor Tgraveel eñ voor alle gebreken der blasen/ het reynicht die weghen der vrijnen/ende en laet inden Nieren genen steen wassen oft groeyen: Des daechs alsmen hier af ghe-

af gedroncken heeft eenen goeden dronck/en sal eenen mensche geen Fenijn schadelijck connen gewesen/maer het verdrijvet upt den lijve.

Van kullekens cruyt water. Aqua Satirionis. Dat vij. Capittel.

DIe wortel die vol saps ende vochtich is/ salmen verkiesen ende die ander niet. Men salse distileren als voorsz is/eñ dan te drincken gheven den onden couden mans die jonge vrouwẽ hebben/ eñ haer niet gehelpen en connen / den selven ouden Paters salmen van desen water geven twee reysen sdaechs/telcken vijf oncen / dat sal haer weder op die Beenen helpen/eñ sterc ende machtich maken in Venus werck / ten is niet alleen daer toe goet/ maer tis goet voor den genen die upt droogẽ/want sy wordẽ daer van weder sterc/eñ vol lijvich. Tgeneest den seeren mont/alsmẽ hem daer mede wasche ende gorghelt/ende den mont reyn hout / maer het maeckt Wint inden lichaem / daerom ist niet goet voor t'Colica.

Vã Kalfsvoet wortel water. Aqua Serpentarie. Dat C. viij. Capit.

VAnden Wortelen alleen/salmen dit Water distileren. Dit water is goet teghen alle gebreecken van couder saecken / als het opstooten der Moeder ende pijn der Maghen/ende verstopthept der Longen ende der Borst/het rijpt die humoren der Borst/ende doetse lichtelic uptwerpẽ. Tis seer goet voor die Peste/men sals vier oncen drincken/ ende daer op gaen liggen sweeten/so salt beterẽ/eñ tfenijn sal upt treckẽ metten sweet/ het verwarmt die vercoude Mage/eñ sterct die digestie. Die ghebeten ware van een vergiftich Dier oft Fenijnich

Serpent / die sal de wonde met desen water wel wasschen/so salt beteren ende heelen sonder schade.

Water van Loock/Aqua Allei.

Dat Cix. Capittel.

STroot den Looc/ ende distileerten met cleynder hitten/so hebdy een goet water tegen alle sieckten van couden gecomen. Men sals niet meer dan twee oncen drincken/want tis seer crachtich/ het verwarmt alle die Leden van binnẽ/als die Mage/die vercoude Lever/Milte/Longe/eñ dergelijcken/het verdrijft alle coude humoren uyt den Lichaem/eñ en laet geẽ verrotheyt int lichaem groyen/het verdrijft die wormen/eñ dootse/het breeckt den steen/eñ verdrijft Tgraveel/ende reynicht den Waterloop van allen slijm daer den steen oft graveel van mochte groepen. Oft yemant door grooten dorst vuyl water ghedroncken hadde / die sal corts daer na Loocwater daer op drincken/ so en sal hem geẽ quaet van tgedroncken water mogen geschieden. Ende of yemant gebeten waer van een slange/oft ander fenijnich gedierte/die sal twee oncen Loockwaters drincken/soo en sal hem t'fenijn geen schade connen gedoen/het opent die verstoptheyt der Leveren eñ der milten/ eñ is seer goet tegen die watersucht van couder sakẽ gecomẽ: maer is die Siecte gecomen van hitten / oft isser Cortse oft hitte by/soo en salmens niet besigen/ want het soude groot quaet doen/ende die Sieckte vermeerderen.

Van Swalem wortel water. Aqua Hircundinate. Dat Cx. Capittel.

MEn sal dese wortelen rappen / ende bespre̋ngen met Wijn/eñ dan distileren/soo hebdy een seer

Coste-

Costelick water tegen alle fenijn/ als oft yemande van eenen rasenden hont gebeten waer oft van een ander fenijnich dier/ die sal van desen water drincken vier of vijf oncen/ so en sal tfenijn/ niet na therte connen getrecken oft geensins connẽ geschaden/ tis seer goet voor t'colica. Tis een seer edel water teghen die Watersucht/ vijf of ses oncen van desen water des morgens warm int bedde gedroncken/ eñ daer op weder gaen ligghen sweeten/ soo drijvet met grooter cracht die Watersucht upt/ ende alsoo gevesicht/ oock die verwonde Menschen heelet die wonden als eenen Costelicken wondendranck.

Van Eertbesien Cruyt water. Aqua Fragarie. Dat C.xj. Capit.

GHy sult die Eerdtbesien ontstucken stooten/ eñ distilerense met cleynen vuyre/ so hebt ghy een vercoelende water/ het beste datmen vindẽ mach/ om alle inwendige eñ uptwendige hitte te vercoelen. Tis sonderlinge goet den gheenen die een heete Longe eñ Borst hebben/ het lescht die Borst / ende maect een claer stemme/ eñ t'verdrijft den droogen hoest. Tis goet tegen alle heete Cortsen/ want het blust dat seer siedende bloedt: daerom stercket dat verhit herte/ eñ ander levende geestẽ des Lijfs/ het blust den dorst in allen scherpen cortsen/ ende alle Siecten van hitten gecomen/ machmen met desen water verdrijven eñ geneesen. Men sals vijf of ses oncen te drincken gheven/ twee reysen des daechs. Tis seer goet om alle hitte upt den Oogen te trecken/ alsment daer met doecken overleyt/ ende daer mede wascht.

Van Moerbesiẽ water. Aqua Morum. Dat C.xij. Capittel.

MEn sal die Moerbesien stooten/ende sonder toe-doen distileré/want tis van vercoelẽde cracht. Men salt drincken teghen den Huych/Quinantie/ ende dergelijcken gebreecken der Kelen / ende men salder die Kele mede wasschen ende gorghelen/het resolveert geronnen bloet/ende alle Apostemen die haer van binnen int Lijf openbaren willen/ eñ het verdrijft den heeten droogen hoest. Tis oock goet om alle hitte uyt den Ooghen te Extraheren off trecken.

Water van Breem besien. Aqua Rubi.

Dat C.xiij. Capittel.

DIt sal gedistileert wesen gelijck als Moerbesie water/ende tot alle ghebreken daerom t'selve Water toe besicht/machmen dit water ooc toe be-sigen: maer alsmen moerbesien ghenoech crijghen mach/so en salmen geen Breembesiẽ nemen/ want het is in als beter ende crachtigher.

Van groen Noten water. Aqua Nucum. Dat C.xiiij. Capittel.

GHy sult die Noten plucken ter tijt als sy noch niet inwendich hart en zijn: men salt besighen tegen die Peste/in deser manieren: Men sals hem eenen goeden dronck in geven / ende dan terstont een Ader slaen/so geneest hy/is den Tijt seer heet/ of isser groote hitte int Lijf/ so doet onder dit wa-ter een weynich Azijns van Roosen. Als een Ver-wont Mensche groote hitte heeft/so datmen sorge heeft voor Cortse/oft dergelijcken/soo salmen hem van desen water te drinckẽ geven/dat sal die won-de in haer Temperament houden. Dit water is onder allen anderen dat Edelste/om Tvuyr upten beenen te trecken. Als yemant Tvuyr in zijn been

of ander lidt heeft/ ten laet die hitte niet voortloopen/maer t'blust die hitte / eñ beschermt den mensche/voor den doot/ende T'lidt voor dat af setten. Men salter met doecken omslaen/ redelickẽ warm die uptnemende groote hitte der Apostemẽ der Peste oft Carbonckel. Noli me tangere(eñ derghelijcken boose Apostematien) wort hier mede ghebluscht ende en laetse niet so seer ontnemen oft corroderen/ gelijc haer natuere is/maer het verdrijft den quaden aerdt des corroderens in allen zeeren.

Water van Kerssen. Aqua ex Cerasis.

Dat xv. Capittel.

DIe swarte Kriecken salmen stooten met al / eñ daer af een water distilerẽ sonder toedoen. Dit is oock een vercoelende water / daermen alle hitte mede blusschen mach/als in scharpe heete Cortsen/ eñ die Peste ende derghelijcke heete siecten/sy blusschen die hitte ende verslaen den dorst/ Tis goet tegen den steen/T'graveel/eñ alle verhinderinge der urijnen/het repnicht die wegen der urijnen/eñ verdrijft die Coupisse / het stopt t'Root melisoen ende alle loopen van hitte gecomen. Men sals drincken vijf of ses oncẽ/tweemael sdaechs/dit is goet tegen die Popelsie/so datter veel menschen mede geholpen zijn geworden. Men salt den gevallenẽ ingieten/ende den mont daer mede wasschen / ende die lamme Leden daer mede wrijven / soo worden sy sterck ende genesen.

Van Cauwoorden Water. Aqua Cucurbite. Dat Cxvj. Capittel.

DIe Cauwoorden salmen oock stooten ende sonder eenich toedoen distileren / want tis een vercoelende water. Dit Water salmen

oock besigen tegen alle onnatuerlicke hitte des li-chaems/wãt het blust die hitte ende drijft de heete humorẽ uyt den Lijve door denCamerganc/want tis laxatijf/ende maect Camerganck alsmen daer alle dage af drinct tweemael/telckẽ vijf of ses Oncen. Die T'Keercijn hebben/sullen haer hier mede wasschen/so sal die pijne vergaen.

Van Meloen water. Aqua Melonum
Dat Cxvij. Capittel.

GHy sult die Meloenen ooc cappen eñ distileren sonder toedoen. Dit water is seer goet tegẽ alle verstopthept der Leveren eñ der Milten/die van hitten gecomen is/daerom salmẽ den siecken daer van eenen goeden dronc alle dage hier af te drinckẽ geven. Dit is een seer goet water tegẽ den droogen heeten hoest/Ende alsment den jonghen Kinderen gheeft/so slapen sy te beter.

Van Appel Water. Aqua Pomorum.
Dat Cxviij. Capittel.

DIe Appelen salmẽ alleleens distileren als Meloenen/eñ geven vanden selven water alle dage te drincken vijf of ses Oncen tegen alle Siectẽ der herten/die van hitten gecomen zijn. Men sal in desen water doecken netten/ende op eendrachtich Root Aensicht leggen/so geneset ende wort schoon. Tis seer goet voor t'Colica/dat van hitten ghecomen is/ T'beneemt die groote pijne ende gheneest den Siecken.

Water van Slee Pruymen. Aqua Acatie. Dat Cxix. Capittel.

ALsmen dese Pruymkens sonder toe doen distileert/soo gheven sy een seer goet water teghen alle loopen des Buyck/tsy van hitten oft van

coudẽ/

couden/Tegen T'rootmelisoen/T'bloetspouwen/ eñ diergelijcken Loopen des Bloets / t'stopt oock den Wijven haer stonden/als sy te seer loopẽ. Men sals niet meer dã vier oncen teffens drincken des morgens nuchteren/so houdet eñ belettet alle loopen. Eñ oft die borsten eender Vrouwen te seer slap waren/so sal syse met desen water weder mogẽ stijf maken. Sy sal doecken in desen water netten/ende warm op die borst leggen/so worden sy weder stijf ende hardt.

Water van Peeren/Aqua Pirorum.

Dat Cxx. Capittel.

DIt water sal gedistileert worden gelijc sleewater/ende dan ist by na vander selver cracht/Te weten/het stopt den Buyck/eñ en laet geẽ Loopen overhandt nemen / daerom en salmen anders niet nemen in alle buyckloopen van deser wateren een/ want sy en verlaten niemant diese van doen heeft voor het loopen/ Tmaeckt oock die borsten hardt ende stijf.

Water van Geneverbesiẽ. Aqua Juniperi. Dat Cxxj. Capittel.

DE Besien van Geneverhout salmẽ stooten eñ met Wijn besprengen. Dit is een seer goet water tegen veel siecten die van coudẽ gecomen zijn/gelijck als verstoptheyt der Leveren ende der Milten/ vercoude ende vervuylde Maghen/Tis goet tegen alle Fenijn eñ uytwendich ende inwendich/ ende tegen die Pestilentie. Men sal den Siecken des morgens nuchteren geven van desen Water een Glas vol te drincken/soo en sal hem gheen Fenijn moghen schaden/ Ende oft yemant gebeten/ oft ghesteken waer van

een fenijnich Dier/dien salmen vanden Water te drincken gheven/eñ wasschen hem die wonde met desen water/eñ leggender doecken op int selve water genet/dat trecket Fenijn met gewelt uyt/ ende en lates niet ter hertzn trecken / Ende t'heylt die wonde sonder perijckel.

Van Honich water. Aqua Mellis.

Dat Cxxij. Capittel.

Distileert den Honich sonder toedoen door den sant. Dit water is van grooter cracht inden Oogen/om alle Plecken ende Donckerheyt der oogen te verdrijven/Eñ ooc om te genesen die ooghschellen/als sy sweeren oft etterē/het reynichtse ende heyltse. Men salt vier of vijf mael op eenen dach in die oogen doen met een veerkē of pluymken. Onder alle Medicinen die T'hayr doen wasschen/en is geen die den Honich water geleercken mach wesen/want alsmen hē daer medestrijct/ so wasschet Hayr toesiens/ende wort dick eñ lanc/ eñ sacht gelijck een Zijde/T'is ooc een sonderlinge goet water / om alle vuyle wonden ende zeeren te reynigen eñ te genesen. Men salser mede waſchen ende reynigen/eñ doecken int water netten/ende overleggen/het resolveert alle heete swillinge/waer sy aen t'Lichaem wesen mach.

Van Melck water. Aqua Lactis.

Dat Cxxiij. Capittel.

Onder alle Melcken is dat Geyten melck het beste/dat salmen nemen/ende per balneum een Water daer af distileren. Dit is een seer goet water teghen die Teeringhe/off teghen het uytdroogghen. Men sals den siecken alle daghs drie reysen

sen te drincken geven/ende telcken ten minsten vier oncen. Hier van sal hy meer toenemē dan van veel spijsen die hy eten soude mogen/want al ate hy alle dage twee off drie Capuynen/ten soude hem niet so veel stercken/want hy en soudese niet connē verteeren/daerom so soudese hem meer letten dan helpen. Ende dit en behoeft gheen digestie / dan alleen ontfanghen te worden/ende t'gheeft daer beneven groote cracht, T'verdrijft T'Colica / ende alle inwendige Pijne. Tis seer goet voor den Vrouwen die met den witten Loop ghequelt zijn / want het verdrijften als zijdt drincken/als voorsz is.

Van kreeftē water. Aqua Cancrorum fluuialium. Dat Cxxiiij. Cap.

DIe kreeften mit schalen mit al salmen stooten/ ende by hem selven distileren sonder eenich toedoen. Dit water is als dat voorgaende/ seer goet voor dit uytdrooghende Menschen/Ende daer toe ist seer goet voor den ghenen die van eenen dullen Honde ghebeten is. Men sals hem alle daghe vier reysen te drincken gheven/ende telcken vier oncen/ ende men sal hem die Wonde met den Water wasschen/ende legghent daer met Doecken over/so sal hy ghenesen sonder Perijckel.

Van Capuinen water. Aqua Gallinacei. Dat Cxxv. Capittel.

CApt eenen Capuyn met alle zijn deelen/sonder die darmen/ende dat zijn bloedt ymmers ooc by hem blijve/ dan besprengten mit wijne/ ende distilierten door T'balneum Marie / off uyt den ketele met den Water / als ick int beginsel des Boecx geleert hebbe. Eñ als hy aldus gedistilert is/so hebt ghy noch een medicine voor dē uytdroo-

genden

ghenden Menschen / ende oock voor den genen die van grooter langher sieckten seer machteloos ghewordden is / soo dat hy daer door gheen Spyse verteeren en can / den selven salmen van desen Water te drincken geven / driemael op eenen dach / telcken vier oncen / dat sal hem groote cracht gheven ende goedt Bloedt maken.

Van Ossen gallen water. Aqua fellis. Bovini. Dat C.xxvj. Capittel.

DIt Water vanden Gallen is seer goet tegen alle gebreken der oogen / gelijck als zijn schellen / sterren / eñ dergelijcken die de oogen verdonckeren. Men sals een drupken inde oogẽ doen des avonts alsmen slapen gaet / so vijtet alle vlecken uyt dẽ oogen / eñ maect een seer claer ghesichte. Men salt des morgens altoos weder uyt wasschẽ met schoonen claren water. Tis oock goet op den Vijt gelept / als hy eerst begint te comen / want het beneempt hem zijn quaethept / ende doodt hem.

Van Slecken water. Aqua Limacis. Dat Cxxvij. Capittel.

MEn sal die Slecken stooten / ende sonder toedoen distileren. Dit Water is seer goet tegen d'Exter oogen / ende die Wratten aen Handen ende Voeten. Men salse besnijden / maer niet dat sy bloeden / Eñ dan salmen van desen water daer op leggen met een doexken / dat salse doen vergaen. Dat Aensicht met desen Water ghewasschen / wort seer wit ende schoon van verwen / het verdrijft sproten / ende al wat vander Sonnen verbrandt is / worter schoon ende wit mede.

Hier-

Hier na volcht die Distillatie vanden Bloemen/sonder die

(.:.) Cruyden. (.:.)

NU willen wy schrijven vander distilatien der bloemen sonder Cruyden/ ende eerst die Rooskens voor handē nemen als off sy die Edelste warē/als sy sonder twijvel ooc zijn/Ende om die te lustiger doen ruycken/ ende haer krachten dier sy veel heeft/te beter te bewaren/en mogen wy niet beter doen/dan dat wyse per balneum distileren/al ist dat wat langsamer toegaet dan mettē gemeynen Clocken/ Tis nochtans des veel te beter ende te krachtigher in al zijn wercken/ende is veel lieflicker van Ruecke/gelijck oock alle ander Bloemen water / alsmet Per balneum distilleert.

Van Roosen Water. Aqua Rosarum.

Dat Cxxviij. Capittel,

OP eenen schoonen claren dach / als die Sonne schoon schijnt/ende dat niet gheregent en heeft/ soo en salmen die Roosen plucken / eer sy gheheel open zijn/ende aftrecken van haren knoppen/ende dan cleyn cappen/ende te distilleren setten in balneo Marie: Dit Water sal soo veel lieflijcker wesen dan ander ghemeyn Roosewater / dat metten looden Klocken ghedistilleert is/ dat niet te gelooven en is. Dit Roosewater is seer goet voor thoofte ende gheneest alle siecten des hoofts die van hitten ghecomen zijn/ende t'beschermt dat ghesichte van allen opvliegende Roocken/die uyter Maghen op vlieghen ende T'ghesichte bekommeren mochten.

Tis

Tis seer goet voor die Borst/ want in pleurisis en machmen niet wel beter Remedie hebben / om die heete humoren der Borst te vercoelen dan dit water/het stercket herte ende verblijdt den gheest/het confortteert die Mage/eñ sterct alle inwendighe leden/als Lever eñ Milte/Tstoppet Rootmelisoen/ ende oft den Buyc in heeten scharpẽ siecten te hart gestopt ware/die openet ende maectse sacht/ so dat die Siecke daer door ter Cameren gaet. Tegẽ alle voorsz gebrekẽ so salmen van desen water drinckẽ des morgens nuchteren vier oncen. Ten anderẽ so ist seer goet gebesicht tegen alle gebreken der Oogen/die van hitten gecomen zijn/als Roode oogẽ/ daer groote scharpe pijn in is/ende daer veel claer waters uyt druppt/oft leeckt.

Van Fioletten water/Aqua Fiolarum.

Dat Cxxix. Capittel.

INden Meye als die Fioletten bloeyen/ende seer soet zijn van lieflicken Reucke / soo salmen als voorschreven is/een Water daer af distilieren. Dit water is goet tot allen voorschreven saken / daert Roosewater goedt toe is/maer het en droocht soo seer niet/ende en stopt oot die loopen niet gelijc het Rooswater doet/maer anders ist in alle sakẽ goet/ als daer boven geschreven staet.

Van geel Violieren water. Aqua Keyri.

Dat Cxxx. Capittel.

MEn sal die Violieren plucken / als van die Roosen ende Fioletten ghesept is / ende men salse met Wijn bespreнghen/ ende distilieren met. Dit Water heeft een verwarmender hitten. Dit Water heeft een verwarmende cracht/ende is seer versterckende die vochmende cracht/ende is seer versterckende die vochtige herssenen/ende verwarmt die Zenuwẽ/ daerom ist

om ist seer goet tegen die Popelsie eñ vallende siecte/Lammichept/ende dergelijcke siecten der hersenen van couden gecomen/T'sterct alle inwendige Leden/als Herte/Longe/Lever/Milte/eñ dergelijcken die van couden humoren siec zijn/maer zijn die gebreken van hittẽ/so en sult ghyse niet bestaen te heelen met desen water/want ten soude geẽ bate doen/maer schade/het drijft die stonden der Vrouwen soo crachtich / datmens niet ghebrupcken en mach/dan inden lesten noot/ want t'soude soo seer drijven / datmens niet wel weder en soude connen gestoppen/Maer als anders geen dinghen helpen wil/ende die Siecke daer van seer gelastricht is / so suldy die Patientẽ gevẽ te drincken twee oncẽ van desen water des morgens nuchteren/so salt beterẽ: Die geslagen zijn van die Popelspe/ die salmẽ den mont met crachten op brekẽ/ende bestrijcken haer die Tonge sterckelicken met desen water/ende giet ens wat mede in haren mondt / soo sullen sy becomen/ende weder worden sprekende.

Van witte Lelien water. Aqua liliorum alborum. Dat Cxxxj. Capittel.

Men sal die witte Lelien afplucken als sy open zijn/ende noch niet verwelket / Ende men salse per balneum distilleeren/ oft ist datmense anders distilleert / soo en machment niet inden Lichaem besighen/ dan van buyten. Als dit Water wel ghedistilleert is/soo ist soo crachtich dat die Vrouwen daer van haer stonden crijgen souden/al hadden spse seven Jaer quijt geweest/Ende al waren sy over haren Tijt van Ouderdom. Daerom ist goet teghen die siecten die by gebreck der stonden ghecomen zijn/ gelijck als die.

Gheel.

Geelsucht/die Watersucht/ende dergelijcke sware
quade Siecten. Men sals den siecken Vrouwē niet
meer dan drie loot geven te drinckē teffens/op dat
geen schade en doe/want tis seer crachtich. Alsoo
gebesicht/ist ooc seer goet tegen alle ghebreken der
Borst die van couden gecomē zijn/ Tverdrijft den
hoest/eñ maect eenen langhen adem/ eñ t'beneemt
die scherpe pijn des pleurisis/ maer t'beneemt den
lust der Onkuysheyt/als sy daerdicwils afdrinckē.

Van Zeebloemen water. Aqua Nenu- pharis. Dat Cxxxij. Capittel.

Dit water is van couder natueren/daer-
om salmen die Bloemen plucken in Ju-
nio als sy open zijn/eñ men salse cappen
ende sonder toedoen distileren. Dit wa-
ter is seer goet teghen alle hitte van binnen eñ van
buyten des Lichaems/het blust die groote siedin-
ge des bloets/waer door een Mensche valt in dul-
heyt oft onsinnicheyt/het preserveert ofbeschermt
oock voor T'pleuresis off sweeringhe der zijden/
het confoorteert die herssenen/ende ruymt die borst/
ende en laet der Leveren/Magen/Milten/of Nie-
ren geen Inconvenient overcomen door hitte ende
droochte. Daerom ist seer goet voor Colerici/ die
zijn heet ende drooghe van Complexien. Men salst
geven den genen diet behoeftich is te drinckē/ alle
daghe twee reysen/t'elcken vier oncen met suycker
soet gemaeckt/maer ten is niet goet gebesicht voor
degene die traech zijn in Venus werc/want tsper-
ma of zaet worter van verteert/eñ den lust worter
door benomen/maer van buyten salmen van desen
Water op T'hooft leggen met Doecken tegen die
dulheyt oft rasende Menschen Inania gheheeten
wan-

want het sterct ende vercoelt die herssenen/ in manieren als voorschreven is/ datter hitte eñ drooechte geen schade doen en moghen.

Van Peonē Roosen water. Aqua Peonie. Dat Cxxxij. Capittel.

DJe Peonen Roosen/ salmen cleyn cappen ende dan distileren met cleynen Vuyre. Dit Water is een Rechte Medicijne der herssenen/ als voor vanden wortelen gheschreven is. Die Bloemen zijn in als Edelder dan die wortelen/ maer die Bloemen en moghen int distileren so veel hitte niet verdragen als de wortelē/ daerom salmen die bloemē met Tbalneum distileren/ want so en canmens niet verbarnen. Den genen die totter Popelsie/ vallende siecte/ Lammicheyt der Leden geneycht zijn/ en mogen geen beter Medicijne besigen dan dit Water/ Ende die ghene diese hebben/ wordender mede genesen/ als sy daer sdaechs twee reysen van drincken/ telckē omtrent drie Oncen/ het confortee rt die herssenen/ eñ en laet geen quade dampen opstaen die den herssenē schaden mochten. Men mach den Jongen Kinderē die stuppen hebben/ oock wel eenen Lepel off twee ingieten/ oft in haer Pappe menghen/ soo en sullen sy geen stuppen meer crijgen. T'reynicht eñ ontstopt die Lever/ Milte/ Nieren ende die Blase van allen haren verstoptheyden ende onreynicheyden/ daerom ist goet teghen die Gheelsucht/ ende brengt den Vrouwen haer stonden.

Van Lavender water. Aqua Lavendule. Dat Cxxxiij. Capittel.

DJe Bloemen vanden Lavender salmen alleen sonder die dicke stelen te wercke setten/ op datmens

ment oock in nemen mach teghen dese navolgende siecten. Dat Lavender water is een sonderlinghe Medicijne voor den Cramp / ende voort voor alle sieckten der couder herssenen / als popelsie / vallende sieckte / ende dergelijcken / maer in Cortsen oft heeten sieckten en salmens niet besighen / want tis van heeter ende drooger cracht. Men sals den siecken geven eens sdaechs / des morghens nuchteren twee oncen eñ niet meer om zijnder grooter cracht. Die ghene die een cout vochtich Hooft hebben / sullen van desen water drincken / gelijck voorschreven is / so sal T'hooft daer door gedroocht wordẽ ende ghesterct / het conforteert ende verwarmt alle Zenuwen des Menschen Lichaems / ende en laet die Zenuwen niet quaets overcomen / Het verdrijvet beven der handen eñ ooc dat schudden des hoofts / ende den ghenen die zijn sprake verloren heeft / dien brenghet zijn sprake weder.

Van Rosemarijn water / Aqua Rorismarini. Dat Cxxxv. Capit.

DIe Rosemarijn Bloemkens metten Tacxkens / die noch jonck eñ teer zijn / salmen cappen ende distileren met cleynder hitten. Dit Water heeft een verwarmende ende versterckende cracht / daerom ist goet in alle siecten die den mensche toecomen mogen / als sy van couden humoren geoorsaect zijn / het is goet voor alle ghebreken der herssenen / ghelijck T'lavender water / eñ het opent alle verstopthept der Longen / Leverẽ / Milten / eñ Nieren / het opent die Moeder / eñ brengt die stonden der Vrouwen / ende maectse vruchtbaer eñ geschict om Kint te draghen / off om t'ontfangen / het is seer goet tegen alle slijmichept der Magen / van couden gecomẽ / ende brengt grooten lust oft appe-

tijd

tijt om Eten/eñ doet die Maghe wel verteeren als die verteeringe ghekrenct was door coude eñ door vochtichept. Men sals geven te drincken alle dage tweerepsen/telcken twee off drie oncen/Ende men sals oock onder zijnen dranc gieten die hy drinckt/ alsmen daensicht met desen water wascht/so wor-det schoon ende claer van verwen.

Van slotel bloemen water/Aqua herbe Paralysis. Dat Cxxxvj. Capit.

DJt water brengt zijn cracht int openbaer door zijnen Naem/ alsoo dat goet is tegen die Lam-michept der leden/Paralysis ghe heeten/den genen die eenige Lamhept inden leden hebben/ salmē alle daghe van desen Water te drincken geven telcken vier oncen/Eñ men machs ooc onder zijnen dage-lickschen dranck mengen/ eñ hem daer af drincken laten. Men salt ooc geven den vrouwkens die swaer gaen met Kinde/want tis der vrucht seer profite-lick/ende t'stercktse in sMoeders lichaem. Tis in Summa goet tegen alle ghebreken der Zenuwen die van couden ghecomen zijn / want het sterckt-se ende maecktse vast.

Van Goutbloemen Water. Aqua Calendule. Dat Cxxxvij. Capit.

VAnden bloemen alleen salmen water distil-leren/eñ niet van t'cruyt. Water dat van-den bloemen alleen ghedistilleert is/is seer goet tot alle gebreken der Moeder/die van couden ghecomen zijn/ende oock voor den Mans die van flegmatijcker Complexien zijn/worden daer mede in veel siecten geholpen/gelijck als in verstopthept der Lever/of in groote pijne des hoofts/maer die heet eñ drooge zijn van complexien/ende sullē hier

geensins van besigen/want t'soude haer seer schadelic wesen. Die vroukens die haer stonden opblijven/of diese gebrec hebben/en sullen dit water niet laten te besighen / want het drijft die stonden met grooter cracht. Maer die vrouwē die bevrucht zijn en sullen haer geensins vervorderen om van desen water te drincken/en diet besigen wil / en sals niet meer teffens drincken dan een Once.

Van Betonie water. Aqua Betonice.

Dat Cxxxviij. Capittel.

MEn sal dit cruyt distileren ter tijdt alst bloemen heeft/eñ men salt alst gherapt is met wijn besprengen/eñ met cleynen vuyre distilleren. Dit water is een Edel Medicijne des hoofts/eñ principalic in couder sakē/nochtans ist seer getempert. T'is seer goet voor alle vervuylthept der magē/ T'reynicht die mage/eñ later niet in vergaderē dat haer schadelic soude mogen wesen/eñ t'sterct die dighestie/eñ het opent die verstopthept der leveren ende der milten. T'is ooc goet voor den steen/ het opent eñ reynicht die Nieren/eñ die Blase vandē steen eñ T'graveel/T'verteert alle overtollinghe vochticheyt/eñ maect een schoon wel gedaen verwe/T'beneemt d'walgen eñ overgeven/eñ maect lust tot der spijsen/eñ t'beneemt die Pijne der magen/van wat saken dat sy comen zijn. T'is ooc seer goet voor den genen die totter watersucht gheneycht zijn/ off die T'water beginnen te laden. Men sals alle daghe drincken tweemael/telcken vier oncen / alsmen dit water in de oogen druppt/ so maket die Oogen die root ende vochtich zijn/weder te passe/ende maectse ooc claer. T'is ooc goet om verssche wonden mede te wasschen.

Van

Van Winter Roosen water/Aqua Bismalue. Dat Cxxxix. Capittel.

VAnden Winter Roosen alleen/ ende niet vanden Cruyde salmen water distilerẽ. Men salse plucken als sy open zijn/ eñ distilerẽ als voorsz is. Dit water is tot warmten eñ vochticheyt geneycht/ dit is onder allen Malven die edelste Malve: daerom is haer water seer goet tegẽ alle gebrekẽ der borst/ die van grooter droochten gecomen zijn. Het maect die Borst vochtich/ eñ verdrijft den droogen hoest/ ende het vercoelt eñ bevochticht die droochte der tongen in heeten scherpen Cortsen/ ende dẽ harden gestopten buyc maket sacht/ ende verweckt stoelganck/ Ende int Rootmelisoen benemet die pijne der dermẽ/ die gemeynlic seer groot is in dese siecte/ ende tbeneemt die swillinge der selver Dermen/ waer door ten lesten die siecte eñ stoelganc ophout. Tisooc seer goet gebesicht teghen die Quinancie/ eñ tegen den huych/ ende Pleurisis/ want het verdrijft die pijne/ eñ en laet die Apostemen niet toenemen. Men sals drincken twee reysen s'daechs/ telcken vier oncen. Tis ooc seer goet ghebesicht tegen alle wonden off gaten aen der Schamelheydt van Mans ende vrouwen/ alsment daer mede dicwils wascht.

Van Meybloemkens Water. Aqua ex Lilijs Conuallinis. Dat Cxl. Cap.

VAnden welruyckenden Lelikens van Calvarien/ alsse sommige Luyden heeten / salmen een seer lieflic ende seer goet water distileren. Dit water is boven maten goet tegen alle gebreken des hoofts die van hitten ghecomen zijn/ T'sterct die Memorie ende T'verstant/

voor den ghenen die dickwils in onmacht vallen/ en machmen niet wel beter Medicijne vinden dan dit Water/want het stercket Herte/ eñ beschermt den Levenden Geest der herten/eñ en laet der substancien vanden herssenen geen opstijgende dampen off Roocken ontfanghen/ Eñ off een Mensche zijn sprake verlorẽ hadde vander Popelsie/ off anderfings/dien salmen van desen water in gieten/ det brengt hem zijn verstant weder metter beletter of verlorender spraken/soo dat hy so wel spreeckt als hy pleech. In alle sieckẽ der herten is dit die rechte Medicijne/want het herte wordt merckelick daer door gesterct. Den Jongen Kinderen salmen oock van desen water te drincken geven / want het verdrijft die stuppen / ende verjaecht haer luyden die vreeslicke droomen/daer sy in haren slaep seer mede ghequelt zijn. Den Jonghen Kinderen salmens geven twee Oncen/ende den ouden Menschen vier Oncen/twee reysen op eenen dach/alsmẽ hem met desen Water zijn Aensicht wasschet/soo maket het Aensicht schoon ende claer/ende t'verdrijft die onbrachticheydt / dat schijndt dat een Mensche Melaetsch is/alsmen hem dickwils daer mede wascht ende van selfs laet droogen.

Van Kollebloemen Water. Aqua Papaveris Erratici. Dat Cxlj. Capit.

DIe Roode Coren Roosen/oft Kolle bloemen salmen vergaderen als sy wel open zijn/ende distileerense met cleynen vuyre. Dit Water/is seer vercoelende alle uytwendighe ofte inwendige hitte/daerom salment in groote hitte der Leden/t'sy Mage/Lever/Milte/Loose/Nieren/off der Herssenen / met eenen vierdobbelen doeck daer over legghen/soo salt die hitte verdrij-

verdrijven/ende die Leden te breden setten. Als die Jonge Kinderen veel schreyen/eñ en hebben gheen ruste/so salmen haer dit Water met eenẽ vierdobbelen doeck op den slaep vanden hoofde leggen/ so sullẽ sy seer wel slapẽ: maer men salt water warm eñ niet cout daer op leggen/off t'soude groote schade doen. Als een Mensche seer bloept/ so salmen eenen vierdobbelen doeck netten in dit Water / ende dat salmen hem op zijn slincke borst leggẽ/ende op zijn rechte syde op die Lever/ soo salt van stonden aen beteren. Men sal dit Water niet int Lijff nemen/want het is te seer vercoudende.

Van Oelwater/Aqua Papaveris.

Dat Cxlij. Capittel.

VAnden Oelbloemen off Mankopbloemen/ salmen oock moghen een seer vercoelende Water distileren / dat oock seer goet is om alle hitte van buyten ende van binnen den Lijve te blusschen: Men mach van desen Water wel een Once of twee drincken/ende innemen teghen alle heete Cortsen/ of ander siecten/ende van t'voorgaende niet/want dat is veel couder. Als yemant vã grooter drooch-ten des hoofts/off van eenige ander grooter Pijne niet slapen en mach/dien salmen van desen Water te drincken gheven/ten meesten twee Oncen/ soo sal hy seer wel slapen. Die seer root off swart waer vander Sonnen verbrandt/ die sal dit Water met doecken op zijn Aensicht gheduerichlick leggen des avonts als hy slapen gaet/dat sal hem alle leelick-heydt des vels af doen/ ende een schoon claer huyt maken / Ende desghelijckx oock aen handen ende aen voeten.

Vā Coren bloemē water. Aqua Ciani.

Dat Cxliij. Capittel.

DIe blau Corenbloemē salmē ooc sonder toedoen distilleren. Dit water estimeert menich man boven gelt tegē alle fenijn/ t'sy gegeten/oft van fenijnden dieren gebeten/oft vander Peste/so salmen van desen water drincken drie oncen/eñ daer op liggen sweeten/soo sal Tfenijn upten lijve scheyden metten sweet/ oft t'sal boven oft onder upten Lijve moeten/so dattet der herten niet en sal mogen schaden. Die gevallen hadde op zijn Oogen/so dat hy bloet inden Oogen hadde gecregen/so dat hem zijn Oogen daer grootelijck door verduystert waren / Die sal van desen water in zijn oogen druppen laten/dat sal hem zijn Oogen claren/ende die pijne verdrijven. Tis oock goedt om te ghenesen die ghebreken der Schamelheyt/aen Mans ende aen Vrouwen.

Van Camillen bloemen water. Aqua florum Camomille. Dat Cxliiij. Capit.

MEt eenen wijden Cam salmen die bloemen van den Camil crupt af ruppen ende distilleren. Dit Water is van warmer ende drooger kracht/ seer goet voor thooft dat van couden eenich inconvenient heeft getreghen/ het verwarmt die herssenen/ende opent haer verstopthept. Tis seer goet voor die vuyle slijmige borst/of loose/het reynichtse ende maect eenen langhen Adem/ende ruymt die Borst/ende verdrijft den hoest. Tis oock een Edel water om die mage te verwarmen ende te versterken/ende van allen vuylicheden te reynighen. Het opent die verstopthept van Lever ende van Longen/ eñ verdrijft die Geelsucht / ende verjaecht den

steen

steen eñ graveel/Eñ en laet ten lesten gheen onreynichept inden wegen der vrÿnen sincken of comen. Tis seer goet voor den onvruchtbaren Vrouwen/ want tsupvert die moeder/ eñ maectse vruchtbaer/ verdrÿvende haer pÿne oft opstooten/dat gemeynlÿck coemt van verstoptheydt des Menstruums. Tis seer crachtich om die doode vrucht dẽ Vrouskens af te drÿven. Men machs op een Tÿt nemen vier/vÿff/of ses oncen/na yegelicx goetdunckẽ/alle swillinge die haer openbaren mach aen armen off aen beenen/machmen met desen water verdrÿven/ alsmen doecken daer in net/ ende warm op t'gheswil leydt.

Van Mallote water. Aqua Melilote.

Dat Cxlv. Capittel.

DJt water is den Camillen water so gelÿc van crachten/dat niet wel te onderschepden en is/ Twelc van beyden inden voorghenoemden siecten of ghebreken/het beste off crachtichste is/ daerom worden sp gemeynlick beyde te samen ghebesicht. Maer na mÿn Opinie(so segge ic)dat het Mallote water het crachtichste is daerom soo rade ick dat selve te besighen voor t'beste / daermen het Camil water besigen soude moghen.

Vã Bernage/oft Buglosse water. Aqua Boraginis et Buglossa.

Dat Cxlvj. Capit.

WY hebben beyde dese waterẽ(want sp vã eender cracht zÿn) onder eẽ Capittel begrepẽ. Dese wateren zÿn beyde seer goet tegen alle Melancolye eñ swaermoedicheyt/ende sp openen alle verstopthept der Milten/ waer door die melancolie upten Lichaem gevoert

wort/eñ ſy confortereu t'herte/ eñ maken oft gene-
reren goet bloet/eñ t'gene dat int Lichaē verbuylt
off onreyn is/dat maken ſy reyn/Daerom en iſſer
niet beters teghen die Raſernie / Mania gheheeten/
dan deſe Wateren/want ſy en laten gheen Melan-
colie int Lichaem groeyen/Ende ſy verdrijven die
ghene die int Lichaem is/ ſy openen die Lever eñ
die Milte/ende t'herte van allen verſtoptheden/eñ
en laten gheen onreynicheyt int bloet blijven/waer
door eenige ſiecten ſouden mogen groeyen. Daer-
om alſmen alle ſaken wel overleyt/ſo zijn deſe wa-
teren dan tot alle ſaken goet/want alle ſieckten ne-
men haren oorſpronck oft beghinſel upten bloede/
als dat onreyn oft ghecorrumpeert is / daerom is
dit off deſe beyde wateren goet tegen alle leelicheyt
off onreynicheyt des Vels/als Crauwagie/Oude
Teeren/eñ dergelijcken/Eñ die ghene die geneycht
zijn totter Lazarie/ſullen altoos van deſen water
drinckē/want ſy ſullen int leſte daer door geneſen.
Als yemandt zijn herte beeft/die ſalmen van deſen
wa-
waterē geven/t'ſal terſtont beterē. Van deſen wa-
ter machmen ſo vele eñ ſo dicwils drincken alſmen
wil/want ten doet Niemanden ſchade/ maer bate.

Van Brembloemen Water. Aqua Ge-
neſte. Dat Cxlviij. Capit.

Ghy ſult vanden Brembloemē een water al-
leen diſtileren. Dit Water is ſeer goet ende
crachtich tegen alle gebreken der blaſen/off
oock teghen den ſteen inder Blaſen/maer men ſals
niet beſigen/t'lichaem en ſy perſt te voren ghepur-
giert/op dat der materien te min int Lichaem ge-
vondē worde vandē water/want dit Water drijft
die Vrijne met grooter Cracht. Daerom als der
materien

materië veel waren/mochten die wegen daer door verstopt worden/dat seer schadelick ware. Maer alst Lichaem gepurgiert is/ so machment wel besigen/want tegen den steen der blasen en machmen niet wel beteren Raet vinden/ Eñ t'verdrijft oock met grooter cracht die Geelsucht / als die Siecke des morgens nuchteren twee oncen daer af drinct/ ende laet hem seer wel decken dat hy sweeté mach/ so geneest hy seer corts vander siecten/ ende crijcht zijn perste Verwe weder/Ende het opent oock alle verstopthept der leveren/ ende reynichtse van alle flegmatijcke Humoren"/ Maer Colerici en sullen van desen Water niet besigen/ want het en is voor haer niet goet.

Van Appel bloemé water. Aqua florum Pomorum. Dat Cxlviij. Capit.

VAn suyren Appelen salmen die bloemen tot desen water verkiesen. Dit water is goet in allen heeten cortsen/om den grooten brant te minderen/ eñ t'versterckt Herte dat van hitten onmachtich gheworden is/alsmen daer tweemael sdaechs telcken vier Oncen af drinct. Die zijn Aensicht met desen water dickwils bestrijct / ende van selfs laet droogen/die crijcht een schoon eñ wel gedaen Verwe int Aensicht / ende worter claer ende sacht van velle int Aensicht/Tverdrijft alle Plecken upt den Aensichte/oft elders waer sy staen mogen.

Van Persienbloemen water. Aqua florum Persici. Dat Cxlix. Capit.

DIt Water moet vroech gedistilleert wesen/want die Bloemé zijn seer vroech int Jaer gereet om te besigen. Dit water is van vercoelende cracht. Men mach ooc in

en heeten siecten oft cortsen besigē/ want t'bluſt die hitte: maer boven al so iſt goet tegen die wormen. Men salſs den Kinderē te drinckē geven vijf of ses Nootschalen vol/of een once teghen die Wormen/ want t'verdrijft die wormen met vercoelinghe/dat seer profijtelijc is in allen Cortsen: Een oudt mensche machs besigen twee oncen des morgens nuchteren. Tis oock soo goet ghebesicht teghen den steen ende tegen T'graveel.

Van Lindenbloemē water. Aqua Tilie

Dat CL. Capittel.

MEn sal dese bloemen plucken als sy alderbeſt open zijn/eñ die Linden vol bloeysels staen/eñ men salt met seer cleynen buyze distileren. Dit water alſt wel gedistileert is/iſt seer lieflic van smecke/ eñ heeft groote cracht tegen alle siecten der Hersenē/als Popelsie/vallende siecte/ den cramp ende lamnicheyt der Leden/want het stercт eñ temperiert die substancie der herssenen: T'vercrachticht die maghe/ende verdrijvet beven der herten / versterckende den Geeſt/het opent alle verſtoptheydt der Leveren/daer door iſt goet teghen die Gheelsucht die met crachten uytdrijvende door den Waterganck: Tis seer goet voor den Vroukens die altoos aenghevochten worden met den opstooten der Moeder/oft oock met den Colica vanden moeder ghеoorsaect wesende. Tis oock een Edel Medicijne tegen den steen oft graveel gedroncken/des morgens nuchteren/ende des achternoens te vier uren/telcken vier Oncen. Dit Water is oock seer goet den vroukens die haer stonden niet en hebbē/ off diese achterblijven gedroncken als boven. Die seer Root oft opdrachtich is int Aensicht/dien salmen

men met desen water dicwils wasschen / ende van selfs laten droghen. Die zijn sprake verloren heeft van Popelsien/oft andersins/die salmẽ zijn tonge met desen water vrijven/ende laten hem van desen water drincken/so sal zijn sprake weder comen.

Van Wilghen bloemen Water/ Aqua Salicis. Dat CLj.Capittel.

DIe bloemen der Wilgen geven een goet water voor die schorftheyt des hoofts/ daerom sullẽ die ghene die gebreck hebben opt hooft/ haer hier mede wasschen / dat beledt dat die schorftheyt niet uyt en slaet/eñ maect een hart Hooft/Ende tis seer goet tegen alle pijn der leden met doeckẽ daer over geleyt/eñ oock die pijne der Leden int fleercijn/oft Podagra/men sals niet int Lichaem nemen.

Van Flierbloemẽ water. Aqua florum. Sambuci. Dat CLij.Capit.

ALsmen dit water wel distileert/so hevet eenen seer goeden ruec/daerom ist goet voor die hersenen/die conforteret/eñ bysonder ist goet tegen alle fenijn als een Edel Driakel/eñ ooc tegẽ die Peste. Men sals drincken vier oncen des morghens warm gemaect/ eñ laten hem daer warm op decken/op datmen sweeten mach / soo drijvet alle onduecht uyt door den sweet/ het opent die verstoptheyt van Lever eñ Milte/ende verdrijft die beginnende Watersucht eñ Geelsucht. Tis ooc sonderlinge goet tegen vuyle Cortsen der Magen/eñ ooc die Tirtiane ende Quarteyne ghebesicht/als voorschreven is. Die gesteken is van Byen/ off Horselen/off Wespen / so salmen een doecxken int water netten/ende daer op leggen/of trecket die pijne uyt ende doeghet ontswillen.

Van

Van Wollenbloemē water. Aqua tapsi Barbassi. Dat Cliij. Capit.

Dit Water sal ghebrandt worden met alder
voorsichticheyt/datmens niet en verbran-
de/ Theeft een sonderlinghe cracht om alle
pijnen te stillen/ van binnen ende van buy-
ten den Lichaem gebesicht teghen het Colica/ pijn
der Lendenen oft Nieren/salmen van desen Water
drincken twee reysen op eenen dach / t'elcken vier
Oncen. Die gevallen heeft off gesprongen/soo dat
hy groote pijne in zijn Lijf gevoelt/vreesende dat-
ter wat gebroken soude moghen wesen/die sal van
desen Water drincken/hy sal genesen/al waer hem
een Ribbe gebroken. Tis seer goet gebesicht tegen
alle gebreken des Eersderms/ als spenen/ cloven/
ende die den Eersdarm uytgaet/men salter warm
oplegghen/so salt beteren. Die hem in zijn aensicht
verbrant heeft off elders/ die sal dit Water daer o-
ver leggen/so salt beterē/ eñ trecken den brant met
allen crachten daer uyt/ ende heylent datmen geen
Lijckteyckken en sal mogen sien. Die seer opdraech-
tich is int Aensicht/als of hy Melaetsch waer/ die
sal hem met desen Water mogen helpen.

Van Boonen bloemen Water / Aqua florum Fabarum. Dat Cliiij. Capit.

Water van Boonen bloemē is dē hovaer-
digen Jonckvrouwen beter bekent dan
dē mans/want sy weten haer met desen
water wel te wasschen/ op dat sy schoon
worden eñ claer van Verwē. Tis ooc warachtich
een Edel Water om alle sproten oft ander plecken
uyt den aensicht te verdrijven/ende maect een seer
witte eñ clare huyt. Maer ten is niet alleen ghege-
ven om

ven om Hoverdie daer mede te bedrijvẽ/maer veel meer om alle gebreken der ooghen te ghenesen/ die van hitten ghecomen zijn,/ wandt het verdrijft die peerlen der ooghen/ende voort alle plecken/T'verdrijft die Roothept/ende t'stopt den Vrouwẽ haer stondẽ als sy te seer vloeyen/mẽ sals haer te drincken geven drie oncen des morghens nuchteren.

Van Aquiley bloemen Water / Aqua Aquilegie. Dat Clv. Capit.

DEse bloemen/hoe wel sy geenen ruec en hebben/ soo geven sy nochtans een seer edel water voor veel siecten: Ende ten eersten zijn sy goet tegen alle verzeertheyt van binnen des Lichaems/gelijc als hem yemant verreyet/versprongen oft verheven hadde/waer door hy eenige groote Pijne gevoelde in zijn lichaem / die sal van desen water drincken ten minsten vier oncen eens s'daechs dat sal hem helpen/het druct die opclimmende galle neder ende drijftse upt/het sterct de Mage ende opent die lever van alls verstopthept/Tis daerom seer goet tegen die watersucht als sy eerst begint te comen/ende en laet geen Geelsucht int Lichaem groeyen of plaetse nemen/maer geneestse alsse int Lichaem is/ alsmen daer op gaet liggen sweeten / sy mogent oock besighen die T'colica hebben/want t'beneempt die pijne ende stercket herte / ende verdrijft zijn beven/ ende heylt oock Wonden alsmense daer mede wasschet.

Van Mannekens Water. Aqua ex liliorum inter spinas. Dat Clvj. Capit.

MEn sal vanden Bloemen alleen Water distileren. Dit water is seer goet tegen alle ghebreecken der herssenen / als Popelsie / vallende

siekte/eñ dergelijcke. Men salt den siecken te drinc-
ken geven alle daghe twee reysen/telckē een Wijn-
glaesken vol tegen alle voorleden ghebreken/want
het sterckt die herssenen seer met allen. Het is goet
tegen het beven der herten/want het stercket herte
eñ en laet gheen dampen totter herten comen/diet
bekrencken souden moghen. Dit water dickwils
gedroncken is seer goet om tbloet te reynighen/eñ
beschermt voor de Lazarie/oft Melaetshept. Men
sal met desen water moghen verdrijven alle zeeric-
heyt des Monts/het heyltse ende reynichtse. Tis
goet gedroncken tegen het Rijden vander Maren.
Tis ooc goet voor den steen/ maer ten is niet goet
voor die luye Mans die niet wel achter op en mo-
gen/want ten geeft haer daer toe geen voordeel.

Dat tweede Deel/ twelck begrijpt alle
Secrete Consten der Distillatien/die noyt te voren
meer geopenbaert en hebben geweest. Dat is/hoe-
men uyt alle drooge Specien/ als Nagelen/Noten
Muscaten/ende diergelijcken/Oliesal mogen trec-
ken sonder toedoeninghe der Olien. Eñ hoemen
alle Aquas vite sal connen distilleren/opt al-
der subtijlste ende krachtichste.

Een seer Edel Water des Levens/oft
Aqua vite. Dat C.Lvij. Capittel.

Ghy sult nemen witten Gengber/goeden
Caneel/Cubeben Nagelen/Noten Mus-
caten/Foeli off Bloemē/Cardamomē/
Zeduaer/die niet gesteken en sy vanden
Wormen/Galigaen/langen Peper/elckx een loot.
Dit stoot wel onder een/giet goeden stercken ghe-
branden Wijn daer op/eñ latet seer dicht ghesloten
staen/

staen/also ghemengt eenen dach off twee. Hier sult ghy weten dat onder den Hemel gheen dinck en is dat den gebranden wijn bewarē mach in zijn volle kracht/of dat hy van zijnder kracht niet met allen en verliese/ten ware dat het glas daer hy in is/boven toe gesmolten ware/so dat het van eenē stucke ware/eñ over al toe eñ dicht/Waerom dat dit niet elcken te doen en staet/so moeten wy ons behelpen met t'ghene dat hem alderbest bewaert/want gheheel eñ perfectelijc te bewaren/en is niet mogelick/dan gelijck ic gesept hebbe/daerom so sult ghy weten/dat het gene dat hem eñ alle vluchtige dinghen alderbest bewaert/sonder tgene dat voorsz is/dat is wit was. Daerom als ghy den gebrandē Wijn op u Cruyden gegoten hebt/so sult ghy Tglas boven wel dicht toestoppen met witten Wasse/so en sal hem niet veel ontvliegē van zijnder kracht/Eñ als hy so gestaen heeft vijf of ses dagen/of so lange alst u belieft/soo meucht ghyen in een Glas gietē/ende distilieren hem per balneum met seer cleynen vuyre/maer ghy en meucht niet vergetē den Helm op T'glas/eñ int Receptakel oft ontfangher Glas seer dicht te verluceren/off stoppen met wit vandē Eye/ongheleschten Calck/eñ dergelijcken/op dat hy seer weynich ontvliege. In geen ander Instrumēt en meucht ghy den Wijn destilerē dan in een glas/want alle ander materie soude hem zijn qualiteyt veranderen om zijn groote subtijlheydt eñ kracht. Het waer oock wel noodt dat den Helm met synen eynde in een pijpe stake/die doort coude water liepe/als de ghene wel weten die den gebrandē Wijn dagelicx distileren/op dat die subtijle deelē die van der hitten ghejaecht worden int coude water/ghesterckt eñ vercoelt mogen worden/sulcken vercoelinghe

linghe

kinge en machmen ten wtersten niet ontberẽ/want inder distilatiẽ der Olien moet die vercoelinge het meeste wercken/ eñ sonder die selve eu ist niet mogelick inder distilatien van olien of dierghelijcken yet te bedrijven. Dit meucht ghy als eenẽ grooten verborgen Schat in u memorie printen/want tis t'secreet der geheelder Const der Distilatien. Eñ die gene die door dit schrijven het vol verstant niet begrijpen en mogen/die mogen comen tot den Autheur oft maker van desen Boecke men sal hem in als onderrichten vanden Wijn. Nu willen wy weder gaen tot den Aqua Vite voorsz. Alst nu per balneum met vercoelinghe der Gisten ghedistilert is/so hebt ghy een krachtige Medicijne in allẽ siecken die van couder naturen zijn/want boven al die voorsz. Wateren so verwarmet die Herssen/ eñ het verdrijft alle zwaermoedicheydt/eñ het gheneest de Popelsie/eñ die vallende siecte/eñ alle ander siecten der herssenẽ die van couden gecomẽ zijn/ maer der Colerici eñ Sanguinẽ en sullens niet gebruycken/ want het soude haer schadelijck wesen. Het sterct die Memorie boven maten seer / so dat hy diet besicht/hem daer in verwonderẽ sal. Het beneemt alle siecten der oogen die van couden comen mogen/ ende oock de schellen der ooghen/ ende maeckt een claer ende scherp gesichte. Het verdrijft den Tantsweer ende versterct eñ verwarmt die coude vuyle Maghe / het verwarmt den couden Vroukens de Moeder/eñ reynichtse ende maecktse Vruchtbaer. Het mach in summa tot allen couden saken profiteren ende baten.

Een ander goet ende costelijck Aqua Vite. Dat Clviij. Capit.

Neemt

Neemt dese Cruyden of Specien/die sulk ghy inder Apteke vinde/te weten: Species Diamargariti/Fri Species Diambre/Species Diamusci Dulcis/elcx een Dragma/Letitie/Galeni/Diarodon/Abbatis/Diasandali/elcks twee dragma/Specierum Liberantis/ende Besoartici/elcks drie dragma/Veneetsche Driakel/eñ metridatum/elcx twee dragma/die wortele van Angelica/Tormentille/Diptam/Pinpernelle/Langhe Poolwortel/elcks een Loot/Bolus/Armenus/Terra/Singillata/elcx twee Loot/Rebarbar een half Loot/gerectificierden gebranden Wijn ses pont/al dat te stooten is/salmen stooten/eñ doent in een Colue off Distilier Glas/eñ setten den helm daer op/ende verstrijcke die Voegen wel met wit vanden Eye/eñ ongelesten Calck/en setter een Receptakel oft Ontfanger onder/eñ verstopten oot seer wel dicht als voorsz. is. Latet so staen ten minsten drie dagen/dan distileret met balneum Marie als voorschre. is met seer cleynder hitten/Eñ bewaert met grooter voorsienichept met goeden witte Wasse tegen het wtvlieghen der krachten. Dit Water is in allen dinghen ghelijck dat voorsz. maer t'is in allen dinghen veel krachtiger. T'is noch sonder die krachten des anderen Aqua Vite goet teghen alle fenijn/eñ sonderlinge tegen de Peste/ist inde Somer. Als hem yemant gevoelt geinficiert te wesen/so salme nemen Zuycker water/Schabiosen water/elcx een once/ende va desen Aqua Vite een halff once/dit salmen drincken/eñ terstont daer na een Ader laten slaen/so en sal hem gheen Fenijn of Peste moghen schaden. Ende ist inden Winter/so salment geven met goeden Wijne/so doende als voorschreven is.

Een ander/ Aqua Vite van grooter Cracht. Dat Clix. Capit.

Ghy sult nemẽ een groene edel Sauie/ met Bloemen met al/ eñ Rosemaryn bloemẽ/ Caneel/ wittẽ Gengber/ Nagelen/ Noten Muscaten/ Greyn/ Galigaen/ Calmus/ langẽ Peper/ Zeduaert/ elcx eẽ Loot/ Folie/ Cardamomi/ Cubebẽ/ Wynruytẽ bladerẽ / Magelepne/ Lavender bloemen/ roode roosen/ elcx een halff Loot/ Veneetsche Dryakel/ eñ Metridatum / elcx anderhalf Dragma / Bakelaer metten Bladeren/ Araengien appel-Schellen/ Bernage bloemen/ Buglosbloemen / Angelica / Rapontica / Rebarbare/ Geneverbesien/ Mente/ Melisse/ elcks anderhalff Dragma/ Castorium/ Verbena metten Bloemen/ Betonie/ Aloes hout/ Rilobalsamum / Carpobalsamum/ Věckelzaet/ Spicanardi/ Visci quercini/ Hypericon/ Pionie wortel/ Basilicum zaet/ goeden Saffraen/ elcx een halff dragma. Hier op giet goeden oprechtẽ gebranden wyn/ oft Aqua Vite/ Rectificata ontrent thien Pondt/ Laet die staen inder sonnen vier daghen seer wel gesloten/ eñ dan settet te distillieren in Balneo Marie met seer coelen off kleynen Vuyre/ so dat seer langsaem distiliere/ ende ghy suliet oock doort kout water distileren/ oft laten loopen/ so wordet van grooter kracht tot allen siecten van couden saken oft van couden ghegenereert/ alsment met een weynich Rosemaryn/ Magelepne/ oft Melissen water mengt / so stercket die Memorie boven maten seer/ so dat niet wel te ghelooven en is. Tis oock seer goet tegen alle vremde Droomen/ die yemant in synen slape hebbẽ mach/ so dat hy daer af verschrict in synẽ slaep. Men sals

den

den ghenen diet te besigen heeft geuen een once met vier oncen der Wateren voorsz.. Die vreese heeft voor die Popelsie oft vallende siecte/die salmen alle dage geven van desen Watere een once eñ Lauender water vier oncen. Die eẽ schoon claer Vel hebben wil/die sal van dit Water gieten onder Boom bloemen water/ eñ sal hem des avonts als hy slapẽ gaet/daer mede strÿckẽ/ so wort zÿn vel schoon claer ende ghelat. Die gene die geneycht zÿn totter Watersucht/sullen van desen Water besighen een half once met Venckel water vier oncen/eñ wachten hem van drincken soo veel als hy mach/want het drincken is in deser siecten seer schadelick. Die gequelt is vanden steen / sal van desen Water besigen een half once/Water van Krieckẽ/over Zee of Pimpernelle water of Radÿs water/elcx dry oncẽ. T'sal hem die Nieren eñ die Blase reynigẽ vanden steen oft graveel/eñ geen ander daer in latẽ groyẽ. Den vercouden Vrouwen die altoos gequelt zÿn met den opstooten der Moeder / salmen van desen Water gheven een half once met Melissen water/ dry oncen salmen daer onder doen/der speciẽ Diamargaritonis calidi / dat sal haer de Moeder verwarmen ende reynigen/ ende Vruchtbaer maken.

Om te leeren / hoemen alle Balsemen der Const sal distileren/die van grooter doordringender kracht zÿn/Eñ eerst van eenẽ goeden Balsem van Wilhelmo Placentiuo. Dat Clx. Capit.

GHy sult nemẽ om desen Balsem te makẽ roode Myrre/Carpobalsami/nucis indice/florum hypericonis/elcx een Once. Dit sal al gestooten worden/dan salmen

nemen Oleum Philosophorum/ eē once goede olie
van Olijven/ eñ Terpentijn elcx drie Oncen. Dit
salmen tesamen doē in een glas oft ander Instru-
ment van Coper/ oft van Clocspijse/ maer niet van
Aerde/ want de Aerde vaten en mogens niet hou-
den/ ten dringter door/ eñ stelt u Vadt int Zant/ eñ
gheeft hem metten eersten een cleyn Vuyr/ eñ disti-
lert met dien Vuyre al dat ghy cont/ ende alst niet
meer en druypt/ so versteret u Vuyre/ eñ geeft hem
een goet vuyr tot dat al wt is/ ende opt leste gheeft
hem heet vuyr/ tot dat ghy siet dat over al is gedi-
stilert/ dan neemt u Receptakel wech/ eñ stellet in-
der Sonnen xl. daghen lanc/ so sal die vochticheyt
op den gront sincken metter grover substanciē die
mede over gecomen is/ Eñ den Edelen Balsem sal
bovē drijven in zijnder Exaltaciē/ schoon als gout-
geel van verwen ende van grooter kracht/ so dat-
ment sonder prejudicie besigen mach tegen alle ge-
breken daer men den oprechten natuerlicken Bal-
sem toe besigen soude mogen. Als ten eersten: Te-
gen alle gebreken der herssenen die van couden ge-
comen zijn: als den Cramp/ die Popelsie/ ende der-
gelijcken/ ende oock tegen den ouden Hoofsweer.
Men sals drincken met Wijn dry of vier druppen
tegen die voornoemde siecten. Alsmen dit inneemt
met Vrouwen melcke/ so en mach den selvē Men-
sche geen ingenomen fenijn schaden / maer t'schept
van hem sonder schade/ eñ die gebeten is van slan-
gen/ of van een Scorpioen/ die sal van desen Bal-
sem daer op smeeren/ so en sal hem dat Fenijn niet
schaden. Alle oude open Zeeren/ als Cancker ende
Fistelen machmen met desen Olie heylen/ eñ oock
sonderlinge die Fistelen des Eersdarms/ die haren
oorspronck nemen wt der speuen. Die Vrouwens
sullens

sullent ooc van onder besigē / so brenget haer ston-
den/eñ maectse vruchtbaer. Tis seer goet tegē den
steen/eñ en laet niet onreyns int Lichaem groeyen
daer den steen off dergelijcken af soude mogen co-
men. Tis oock seer goet tegen den ouden hoest / eñ
verstopte oft vervuylde borst/het suyvert die borst
eñ verdrijft den hoest/het gheneset Colica/ende die
overloopinge oft schemeringe voor den oogen/dat
een Mensche t'elcken meyndt ter aerden te vallen.
Tis wtnemende goet tot alle Wondē des hoofts/
eñ souderlinge alst Craneum gequetst is/ so salmē
een doecxken inden Balsem steken/ ende douwent
weder wt dat niet op die Herssenē vellen en drupe/
wandt dat soude den Mensche zijn Leven kosten/
maer men sal t'doecxken leggen op die wonde/dat
den bodem vander Wondē niet en rake/so salt seer
rustich heylen sonder Perijckel ende Pijne.

Eenen anderen Balsem vanden selven Wilhelmo beschreven ende gheordineert. Dat Clxj. Capit.

Neemt schoonen claren Termentijn twee
pont / goeden Olie van Olijven drij pont/
Olie van Bay een half pont/Caneel twee
oncē/Euforbij/Nagelē/Bakelaer/Gom-
mi/Hedere/Serapini/Galbani/Armoniaci/ Op-
poponacis/elcx eē once/Mastick/witte Wieroor/
elcx een half Loot/ watter te stooten is dat salmen
stooten/eñ gieten dan dē Termentijn eñ Olie daer
op/eñ stellent te distilerē int Zant/als voor geleert
is/so hebt ghy eenen krachtigē Balsem/die mach-
men oock besighen tegen alle siecten oft ghebreken
daermen den natuerlicken Balsem toe besicht/soo
heeftmen eenen seer goeden Balsem oock tegen die

vallende siecte/ende tegen die lammicheyt der Leden. Men salt innemē met goedē krachtigē Wijn/ ende bestrijcken die slapen vanden hoofde met den selven Balsem/so suldy sien dat de Siecke die siecte niet meer crijghen en sal. Dit strijcken salmen doen als die Siecke gevallen is / so sal hy opstaen/ ende en sals niet meer crijghen.

¶ Eenen anderē Balsem van Petro de Ebano. Dat Clxij. Capit.

NEemt Myrre/Aloes/ Spicanardi/schoon doorschijnich Drakenbloet / witten Wieroock/elcx een half loot/ Momie/oppoponatie/Bdellij/Masticis/elcx dry dragma/Carpobalsami/Armoniaci/Sarcocolle/storacis/ liquidi soffraē/elcx een half loot/laudani/Castorei elcx een once/eñ twee dragma schoonē Termentijn/so veel als sy te samen wegen. Die drooge stucken salmen alle gader stooten/ eñ dan salmen den Termentijn daer onder mengen/eñ distileren int Zant. Desen Balsem is(als hy wel gedistileert is)beter dan den Natuerlicken Balsem/na mijn Opinie. Hy heylt versche Wonden miraculoselick/eñ is boven gout te prijsen in allen ouden openen Zeeren/ als Cancker ende Fistelen/ende derghelijcken quade vuyle ghebreken / ende oock heylt hy quade Beenen / die met grooter Etter vervult zijn.

Eenen anderen Balsem gheordineert van Ghentili de Fulgineo. Dat Clxiij. Capit.

NEemt Lignum Aloes een once/ Oppoponax/Resina Pini/Galbani/ Bdelli/ Myrre/Mastic/Sarcocolle/ elcx eē loot/oleum benedictum dry loot/Laudani twee loot / Carpobalsami/

balsami/Xilobalsami/Nagelen/elcx een loot/wit-ten Wieroot/Olie vā Bay/Drakenbloet/Castoret Spicanardi/Galigaen/Cubeben/Foelie/Caneel/Cardamomi/Greyn/Schellen van Citrons / elcx een half loot/Olie van Termētijn/so veel als sy al te samen wegen/Olie van Olijven een Pont/ stoot elck stuc bysonder/eñ dan so mengtse onder een/eñ doetse in een Colue of distiller Vat/eñ gieter u olie op/eñ stellet te distileren door het Zant/so dat seer tracchlick distiliere/eñ als u Balsem al over is ge-distiliert/ so stelten met u Receptaẽl ter Sonnen/ seer wel toegesloten den tijt van xl. dagen / so sal hy hem scheyden van zijn warachticheydt/eñ sal hem claren/so dat hy dan van grooter cracht sal wesen. Eñ off ghyen tusschen dier tijt (als hy ter Sonnen staet) mochtet te besigen hebbē/so sult ghy proper-lick daer wat wtnemē/ eñ weder ter Sonnē setten want hy wort alle daghe Edelder eñ van grooter kracht. Als hy nu gediuidiert is door die hitte der Sonnē /so dat zijn flegma op den gront sit/ eñ den Balsem claer alleen boven drijft/ soo salmense van malcanderē separeren/eñ den Balsem bewarē seer dicht gesloten/want tis eenen edelē schat tegen alle siecten/die haren oorspronck van couden genomen hebben/of die van couder naturē zijn/ als ten eer-sten/ hy beschermt dē mensche voor alle fenijn met grooter kracht/ t'sy van binnen of van buyten den Lijue/ eñ t'beschermet herte dat T'fenijn tot hem niet comen en mach. Isser yemant gebeten van ee-nen dullen hont/ die salmen die wonde smeren met den Balsem/so sal tfenijn met gewelt wt der won-de getrocken worden / ende die wonde sal genesen sonder Perijckel eñ sonder Pijne / alsmen daer dry off vier druppelen van drinct met goeden stercken

 Wijn/

Wijn/so en laet hy gheen verrotheyt int Lichaem groepen/maer beschermet voor alle verrotheyt/so dat oock een doot Lichaem dat met desen Balsem besmeerdt is/niet en mach worden stinckende: In versschen Wonden doet hy Miraculen/ eñ in oude Zeeren desgelijc. Als in eenighen Lidtwonden het Lidtwater loopt off druppt/ soo salmen van desen Balsem met een Veder daer in strijcken/ so warm als hyt lijden can/dat salt terstont doẽ stoppen/ eñ en sals niet meer laten leken. Die Lam is in zijn leden/ die sal hem met desen Balsem strijckẽ voor een heet vupr/ so sullen sy weder sterc worden ende bekrachtigen/hy verdrijft den stinckenden Adem/ eñ den Tantzweer/ alsmen daer een weynich af in den Mont neemt. Hy verwarmt het Merch inden Beenen / so krachtich is hy van warmen/eñ hy is seer goet teghen alle ghebreken der Zenuwen.

Eenen anderen gemeynen Balsem/ die met cleynen Coste bereyt wordt / ende noch-tans van grooter kracht is.

Dat Clxiiij. Cap.

TOt desen Balsem sult ghy nemen Myrre/ Aloes/Drakẽbloet/Oppoponacis/ witten Wierooc/Bdellij/Armontaci /Sarcocolle/ Termentijn/Masticis/storax/Calamite eñ Liquide/Laudani/Gommi/Elami/elcx een once/ stoot dese dinghen altesamen ontstucken/eñ doetse dan in eẽ Colve/eñ giet goeden sterckẽ wijn daer o-ver eñ latet dan seer wel gestopt staẽ eẽ weke lanc/ dan distileret eens door den Zant/ dan neemt t'ge-ne dat int Vat gebleven is/ende doeget cleyn stoo-ten/ende doeter toe Castoreum vijf Loot/ Lauen-der olie dry Loot/ Termentijn olie dry vierendeel

van

van een pont/van distileret noch eens/ so hebt ghy eenen seer goeden Balsem/diemen besigen mach al daermen den natuerlicke Balsem toe besicht/ wät hy is beter ende niet argher/ principalyck in allen versshe Wonden ende oude Zeeren/ende oock om te drincken teghen alle siechten die comen zyn van couder saken. Eñ om te weten/hoemen desen Balsem besigen sal/ so sult ghy weten dat ghy hẽ moet laten staen inder Sonnen eer ghyen besigen wilt/ op dat die flegma daer van gescheyden mach worden/want sy en doocht niet. Eñ als ghy den balsem alleen hebt vanden anderẽ gesepareert/ so sult ghy den selven besigen int Lichaem met Wyn/ eñ van buyten alleen by hem selvẽ met een vedere opstrycken/als elders ghenoech is gheweest.

Een maniere / om Termentijn te distileren. Dat Clxv. Capit.

Den Termentyn salmẽ soeckẽ die schoon eñ claer is/ eñ die salmẽ in een glas doẽ/ eñ doender in een goet deel Zants/eñ laten hẽ met door t'zant met cleynder hitten over distileren/de eerste olie sult ghy alleen bewaren/ want sy goet is tegẽ alle hittige gebreken/ daer d'ander geel olie te heet toe soude mogen wesen/die leste olie die schoon eñ geel is als een gout/ salmen oock alleen bewaren/ghy meuchtse oot inder sonnen stellen/so sal sy veel te stercker worden. Desen Olie des Termentyns is seer goet tot alle versshe wonden te heylen eñ te reynigẽ/sy stoppet loopen der humoren/daer een aposteme oft Zweeringe door comẽ mochte. Men machse oock geven te drincken tegen alle vercoutheyt eñ vervuylcheyt der Magen. Sy verdryft den stinckendẽ Adem/eñ

maeckt

maeckt een ruyme borst/eñ sy geneest den hoest / sy
gheneest alle Crauwagie / alsmen hem daer mede
smeert/als ghyse inwendich besighen wilt/soo sult
ghy van d'eerste nemẽ die claer is eñ wit/ende als=
mense besigen wil tegẽ open seeren oft crauwagie/
so salmen van die beste ende gheele daer toe nemen
want die is beter van buyten te besigen daer eeni=
ge humoren zijn/ter couthept ende vochtichept ge=
negen/maer die witte is beter ghebesicht in gebre=
ken daer hitte by is ende groote pijne/want sy stel=
let lidt te vreden.

Hoemen Oleum Masticis distilerẽ sal/ eñ waer sy goet toe is. Dat Clxvj. Cap.

GHy sult schoonẽ wittẽ mastick seer cleyn
stooten/eñ gieten daer goedẽ wijn op/ eñ
laten hem also staen inder Sonnẽ/of on=
trent den viere/so sal hy indẽ wijn resol=
veren oft smelten in corten daghen/als hy geresol=
veert is/ soo neemten wt / ende steldente distileren
met den Sande met slappen vyere / als hy dan ge=
distiliert is/ so hebdy een olie van grooter kracht.
Dese Olie is seer verwermende alle coude ghebre=
ken/ende sonderlinge der Magen die sterchtse bo=
ven maten seer/eñ sy sterct die Leuer/milte/eñ alle
die binnenste leden/sy benemet over geven oft bre=
ken ende het bloetspouwen/eñ breeckt eñ verschept
alle inwendige sweeren/alsmen den buyck met de=
ser Olien salft/soo stoptse den stoelganck / daerom
is het seer goet teghen het Rootmelisoen / want sy
heylt de dermen/eñ en laet die scherpe humoren die
de siecte causeren geen plaetse nemen inde darmen/
maer worden verdroocht eñ haer fenijnichepdt be=
nomen/sy stopt den vrouwen haer stonden eñ als
die

die Moeder neder sinct / so salmē met deser Olien die Moeder smeeren eñ den ondersten buyc so salt goet worden. Het gebeurt den jongen kinderē somtijts dat haren Eersderm wtgaet / men sallen met deser olien smeeren so sal hy als hy in is wel voort in blijven / ende voor die gheschcurtheyt en machmen genen beteren Raet doē van inden bant gaen / eñ hem met deser olien smeerē / eñ voor die versche wonden is sy so goet / eñ gheneestse so haest dat niet te geloovē en is. In summa waer dē Mastic goet toe is / eñ waer toe men den selven besicht / daer toe salmen dese Olie besigen / want sy is in allen saken wel hondertfout stercker dan den Mastick selver. Alsmen het Tantvleysch daer mede bestrijckt / so maket die Tanden vast inden Scheurbuyck / ende dergelijcken siecten des Monts. Desen Olie salmen innemen met Wijn / ende van buyten besigen als voorschreven is.

Oleum Juniperi / of Geneuer Olie te maecken / Ende waer toe sy goet is.

Dat Clxvij. Capittel.

MEn sal die Geneuer Besien plucken als zy wel Rijp zijn / Eñ alsmense cleyn gestooten heeft / so salmē daer op gieten goedē krachtigen wijn / eñ latent seer wel gestopt staen vijf of ses dagen / dan salmen een Instrumēt hebbē (gelijc die gebrandewijn makers hebbē / daer sy den gebrandē wijn in maken of brandē) eñ daer salmen die gestootē Besien metten Wijn in gieten / eñ distilerense doort coude water loopende / want tis anders onmogelijck. Maer u Ketelken sal so cleyn wesen alst u belieft / na dat ghy veel teffens distileren wilt / Te weten / van acht off thien Potten / off grooter / Eñ u dunct dat ghy tien of twaelf potten

Besien

Besien daer in doen wilt teffens / so moest hÿ̄ wel
vertich Potten nats houden / daer na meucht ghy
u rekeninghe maken/maer ten mach niet cleynder
wesen dan acht Potten/al en wout ghy oock maer
een pont teffens distileren/want het wil seer geer-
ne overloopen daerō moetet groote ruymte hebbē
eñ als ghy nu disteleert / so moet ghy een seer cleyn
vuyꝛken maken metten eersten tot dat beghint te
dꝛuppen/eñ als ghy siet dat begint te dꝛuppen / so
salt ghy u vuyꝛ een weynich minderen/op dat ym-
mers niet over en loope/ want liept over so waert
verdoꝛven/ ghy en souter dan nemmermeer gheen
olie wt connē gecrÿgē/ daerom en versuymes niet
genen vieren/ ist dat ghy wel aenmerct t'ghene dat
ick u ghesept hebbe vanden conden Watere/ so sult
ghy met cleynen arbeyt eñ coste veel dingen in den
Distilatien connen te wege bꝛenghen/ t'welck al te
lanck soude vallen om te schꝛÿven/ maer ick hebbe
(oft Godt wil) vooꝛ my ghenomen noch een ander
Tractaet in Dꝛuck wt te laten gaen. Vande disti-
latien der Mineralen eñ Metalē / dienende tot des
menschen gesontheyt / daer in sal ick u wat hier in
mach begeert woꝛden int langhe verhalen, ende op
dat wy weder te wercke gaen mogen so willen wy
nu daer af swÿgen / als ghy dan uwen Wÿn met-
ter olien te samen over hebt ghedistileert dooꝛ den
helm/so sult ghy nemē u vooꝛsept glas/ oft Recep-
takel/ eñ sullet setten inder Sonnen so sal die Olie
te gronde sincken/ eñ sal vergaderen op den gronē
als ghy siet dat den wÿn ende de olie van malcan-
deren ghespꝛeyt zÿn int gelas/ so sult ghyse van een
scheyden in een ander gelas : om dan die selve Olie
noch crachtiger te hebben/ so sult ghyse noch eens
distileren dooꝛ den Zant in een ghelas/ so woꝛt sÿ
glaes

claer eñ boven maten crachtich / so dat ick ghesien hebbe dat de ghene die niet pissen en costen/daer in eenen oogenblick medegeholpen hebben gheweest/ drinckende daer af twee oft drie drupkens eñ smerende daermede T'regioẽ der blasen. Dese Olie is seer goet tegen de Peste/dat sy den ghenen die daer somtijts van drinct bewaert indẽ huysen die daer af besmet zijn dat hyse niet en krijcht / eñ diese opt lijf heeft / die sal van deser Olien drincken drij off vier drupkens met Wijn / eñ sal hem te bedde wel laten deckẽ dat hy sweeten mach/ so en sal hem die peste niet schadẽ / maer sal des anderẽ daechs weder ghesont wesen/sy wederstaet oock alle fenijn so krachtich/dat gheen fenijn den lichaem schaden en mach daer dese olie in gedroncken wort/ sy stercke de mage eñ alle inwendige leden/eñ principalic het herte eñ stoppet Roormelisoen. T'is seer goet tot allẽ siectẽ der Nieren eñ der Blasen/als sy gedroncken wort met wijn/ als ghy boven ghehoort hebt. Heeft yemant clovẽ oft spenen int Fundament/oft aen den lippen scheuren vanden winter of ooc aen handen / ende oock den Winter aen de voeten / die sal van desen Olie nemen ende smeeren daer mede daert ghebreck is/het sal ghenesen / sy stoppet den Vrouwen oock haer stonden.

Hoemen Olie wt Rosemarijn bloemen maken sal. Oleum Rorismarini geheeten. Dat Clxviij. Capittel.

Die welruyckende bloemkens vandẽ Rosemarijn salmen plucken als sy over al moghen gevonden worden. Men sal die Bloemkens met den teerẽ jongẽ Tacxkens af breken / ende stootense in eenen Moortier ontwee / ende ghietender van goeden krachtighen Wijn

wijn op/eñ låtent seer dicht gesloten staen een weke
lanc dan salmen een seer slap Vuyrken daer onder
makẽ/want het soude terstont overloopẽ/ als ghy
se met cleynen Vuyre siet druppen den Wijn eñ die
Olie te samẽ/ so sult ghyse so met dien vuyre onder
houden/eñ laetse seer langsaem distileren om haer
groote teerheyt/want sy soude terstont gheschepnt
wesen met grootẽ Vuyre. Als sy nu over is/so sult
ghyse met u Receptakel inder Sonnẽ settẽ/tot dat
ghy siet datse vã malcanderẽ gedeylt zijn int glas/
so sult ghyse vergieten elc bysonder/dan gieter wa-
ter wt/eñ bewaert u olie seer dicht gesloten / want
haer kracht soude terstont verbliegen. Alle ghebre-
ken des hoofts die van couden gecomẽ zijn/salmen
met deser Olien heylen moghen/al hadmense seven
Jaer gedragẽ/sy sterct die Memorie boven maten
seer/eñ en lact den oogen geen siectẽ toecomen/ als-
mense somtijts drinct/ eñ een drupken daer van in
de Oogwinckelẽ doet/den genen die qualic hoorẽ/
salmen van deser Olyen dry off vier drupkens te
drincken geven met goeden krachtighen wijn/ Eñ
men salse in zijn oore laten druppen/so salt beteren.
Het opent alle verstoptheyt van der Leverẽ eñ der
Milten/eñ verdrijft of geneest die Watersucht / eñ
die Geelsucht met sweeten/T'verteert die winden/
eñ geneest Ccolica/ eñ het opstooten der Moeder.
Heeft yemant Fenijn geten off gedroncken/ off die
metter Peste besmet ware/sal vã deser Olie drinc-
ken/eñ sal daer op gaen liggen sweeten/so sal Tfe-
nijn van hem moeten scheydẽ/ende en sal niet con-
nen geschaden/sy reyniget bloet/eñ verblijdet her-
te/ende maect den Mensche vrolick/eñ maeckt een
seer schoon Verwe. Den genen die schorft off ruy-
dich zijn/en machmen geen beter Medicijne geven
dan

van dese Olye/ want sy gheneestse in corter tijt/ sy geneest in summa alle siecten des geheelē lichaems/ die cout ē vochtich zijn vā Complexien/ hoe out of hoe quaet dat sy oock zijn / sy gheneest Kancker/ Fistelen/ ende dergheliicken.

Oleum veniculi. Olie wt Venckelzaet.

Dat Clxix. Captil.

TOt deser Olië salmen nemen versch drooch Venckelzaet vanden selvē Jare / ende stootent in stucken/ ē gietender goedē wijn op ē latent staen digereren/ oft vermengen met redelicker hitten seer dicht ghesloten. Alst alsogestaen heeft een weke/ so distileret gelijck ghy geleert hebt int Capittel vandē Geneuer olie/ ē als ghyse hebt so stellet te circulerē inde hittē der sonnen/ op datse haer scheyden mach int glas vanden wijn off ander vochtichept. Als ghy nu siet datse gescheydē is ē dat ghy elck bysonder sout moghen afgieten/ so gietet van malcanderen/ ē bewaert die Olie oock met grooter diligencien/ voor t'verderuen seer wel gestopt. Dese Olie is so krachtich tegen alle siectē der oogen/ dat die gene die blint gewordē zijn door toevallende siecte/ daer door weder siende worden. Alsmen haer van deser Olien te drincken geeft telcken een dragma eens sdaechs/ ē vander selver inden Oogwinckel oft hoecrken vander oogen doet een drupken des avonts alsmē slapen gaet/ diet aldus onderhoudē / maect den Mensche so scherp vā ghesichte dat niet te gelooven en is. Sy maect den Mensche eenen goeden ende welruyckendē Adem/ ende stercket hooft van allen couden vochtichedē/ ende doet die Maghe wel verteren. Sy openet die verstoptheydt van Lever ē van Milte/ ende ver-

drijft

drijft die watersucht en die geelsucht van wat saken sy ghecomen is/men sal alleen observeren datmen in heeten sieckten oft die van hitten ghecomen zijn die Olie gheven sal met vercoelende Wateren/ ghelijck als Endivie water/Cicoren water/oft dergelijcken/en in couden saken met goedē crachtigen wijn. Dese Olie heeft een sonderlinge versterckende cracht/daerom salmen van deser Olien gheven den ouden tragen mans/die sullen daer af rasch en cloeck worden in Venus werc. En onder allen ander Remedien soo is dit die beste Remedie voor die amborsticheyt datmen van deser Olien met soeten wijn inneme/want het maeckt eenen langen adem en verdrijft dē hoest alsmense so in neemt al hadde men den hoest een Jaer lanck gehadt/ soo salment verdrijven ende ghenesen.

Oleum Nucis Muscate/Olie vā Notē Muscaten. Dat Clxx Capit.

TOt desen wercke sult ghy nemen Noten Muscaten die seer swaer zijn en vol vetticheyts/die suldy stooten als voorschreven is/en settense te dighereren/ende dan suldyse disteleren als ick voor geleert hebbe/en als sy ghedistileert zijn / sult ghyse inder sonnen stellen om te scheyden/ende dan overgietē/als sy nu overghegoten zijn/so muechdyse weder noch eens distileren/ende so wort sy veel krachtiger in haer werc ende mach soo langhe dueren alsmen wil al waert hondert jaer lanck/hoe sy ouder is/hoe sy beter is. Dese Olie is so heet en droghe/dat sy vanden sommigen gerekent wort heet ende drooge te wesen in den derden graet/daerom is sy goet tot allē siecten oft gebreken die van coudē gecomē zijn/ en sonder-

kinge

kige voor mensche die flegmaticj geheeten worden dat zijn die ghene die cout ende vochtich zijn van complexien/sy drijft met grooter cracht den vrouwen haer stonden/ende drijft wt die doode eñ levẽde vrucht/daerõ ensullens die sware oft bevruchte Vrouwen niet besigen/dan inden tijt der baringen dan doet sy seer lichtelick ende sonder perijckel baren/tegen die pijne des hoofts van overvloedighe vochtichept gecomen/salmen van deser Olien drie oft vier drupkens drincken met goedẽ claren wijn so salt beteren/ende tegen die pijne der magen verstoptheyt der leveren/der milten/nieren/ eñ dergelijcken salmense besigen als boven geleert is tegen die bevinge des herten/eñ teghen die onmacht sincopis geheeten salmense drincken als voren / ende men sal die slincke borst daer mede smeren op t'regioen der herten/want sy versterckt t'herte boven maten seer/ende maect goet bloet/ verjagende alle melancolije eñ flegmatijcke humoren uptẽ lijve/eñ maect eenen vrolicken sin eñ moet: eñ alsmense des avonts besicht alsmen slapen gaet/ soo verdrijft sy die quade sware eñ vreselijcke dromen, die eenẽ des nachts te voren comen. Die een ribbe in zijn lichaẽ instucken gevallen heeft/oft die gesteken is met een dagge oft ander wapen/die salmen van dese Olien te drincken geven met eenen ghemeynen Wondendranck/so sal hy genesen die al doot gerekent was. In allen fistelen ende open seeren is sy van wonderlicker operatiẽ/eñ heelt met grooter cracht t'gene dat ongheneselick geheeten mach worden.

Oleum Cinamomi/ Olie van Caneel.

die leste eñ Edelste boven alle die ander.

Dat CLxxj. Capittel.

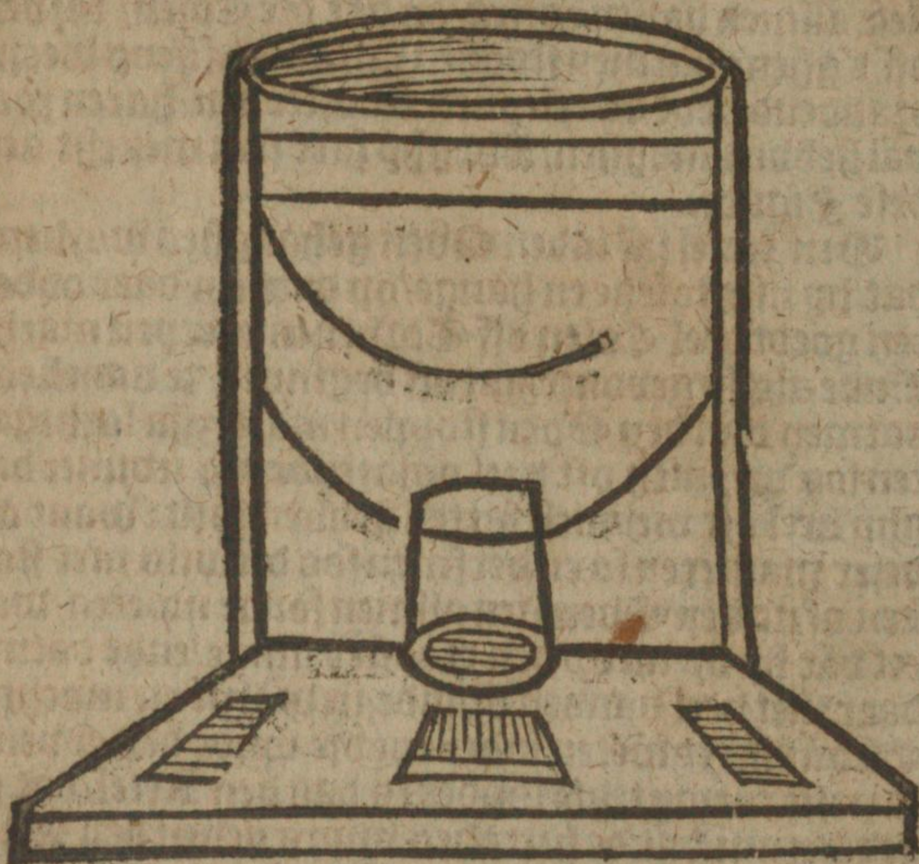
N der grooter drooghtē des Caneels/so moetmē een ander maniere voornemē. Te weten dese: Als ghy olie van Caneel wilt distilerē / daer nochtans geen in en schijne te wesē/so sult ghy dē Caneel seer cleyn stootē/eñ dā sult ghyer opgietē den alderbestē gerectificierdē gebranden wijn diemen vinden can/dat hy geen flegma met allen in hem en hebbe/ met sulckē aqua vite of gebranden wijn/so sult ghy dē Caneel latē staen(bovē maten seer dicht toegestopt/datter ymmers geen locht wt en mach) eñ settet ten minsten xiiij. dagen lanck in de heete der Sonne/oft in een warm stoue/ dan sult ghy dit te samen gietē in een Colue oft Curbit / of distileer vat soment heeten wil/eñ vermaken die Voegen seer wel met wit vanden Eye eñ ongelesten Calcke/eñ aenden Ontfangher oft Receptakel/ oft voorset Glas sult ghy stoppen met goeden witten wasse:want onder alle doordringende Olien en is gene die deser gelijck is van krachten: Want sy penetreert door vleysch eñ been. Desen olie is seer heet eñ drooge vā krachtē/ daerom is hy seer goet teghen alle coude vochtige gebreken/ende sonderlinghe so isset goet tegen alle siecten der herten die van couden gecomen zijn: Eñ ooc so versterctse t'herte eñ t'hooft/dat de gene die in haer doot-bedde lage eñ men niet dan den Adem en verwachte te scheyden/die zijn der dicwils mede gehouden noch een dry dagen/eñ dan zijn sy gestorven(want harē tijt was daer) eñ die sommige zijn daer mede becomen/die haer dagen noch niet vervult en waren. In summa dese olie is vā so grooter cracht/eñ van so edelē operatie/dat sy alsmense drinct(hoe luttel dat is) inde Vingeren ende Teenē haer openbaert/ende laet voelen met grooten ver-

wonde-

wonderen des gheens diese drinct/soo dat sy om te besluyten niet en laet te visiteren int gheheele Lichaem/dat sy niet en doorsoecke genesende daer in alle t'ghene dat van couden ende vochticheden gecomen mach wesen:maer ghy moet onthouden dat ghyse met cleynen vuyre distileren moet/wandt sy boven alle ander seer gheerne overloopen wilt.

Nu suldt ghy weten datmen op der Manieren voorsz. van allen droogen bloemen die eenigen Rueck hebben/Oleum distileren mach/eñ ooc van alle drooge Specien ende Zaden die Ruer hebben/der welcker ic veel soude geschreven hebben / maer het soude te lanc gevallen hebben/eñ want den tijt my te cort is/so hebbe ict uytgeset tot op een ander tijt. Want ick heb(als ic voorgeseyt hebbe)een ander voor my genomen te schrijven van den distilatien der Mineralen ende Metalischen dingen/Als Solffer/Vitriol/Aluyn/eñ dergelijcken/ende oock Loot eñ Tin/eñ ander Metalē/d'welc met schoonen ongehoorden Consten verciert sal wesen(wilt God)so dat in dat selve Tractaet gheleert eñ vervult sal worden al t'gene dat hier in begeert mach worden:Nochtans is hier in ghenoech gheleert/so veele als nu ons voornemen gheweest is:Daerom overleset dickwils/ghy sult vinden datter genoech in geleert is voor den verstandigen. Maer om een yegelicken te voldoen in deser Edelder Const/so sal ick doen datter voorsz is / eñ sal daer alle duysterheyt der Philosophen Schriften aengaende/in deser Const openbaren/dat een yegelick(hoe slecht of ongeleert hy is)sal mogen verstaen. Hier mede willen wijt besluyten. Den Almachtighen Godt sy Prijs ende eere inder Ewicheyt/ AMEN.

Die Maniere / hoemen den ghebranden Wijn maecken sal met den onderwijsinghen der Instrumenten / die men daer toe hebben oft besighen moet.

Eerst eñ voor al so moet ghy hebben eenen Oven / ende daer in eenē Coperen Ketel na der proportien / dat ghy veel off weynich teffens te wercke stellen wilt / groot of cleyn / want hy en mach niet vol wesen. Daerom als ghy veel teffens branden wilt / so sult ghy eenen grooten Ketel coopen: ende als ghy weynich teffēs te wercke wilt setten / dan suldy coopen eenen cleynen Ketel.

Desen

Desen Oven sal ront wesen/ende sal wat wijder wesen ontrent eenen duym breet op elcke zijde van den Ketel/ende hy sal een cleyn Roosterken hebben inde middel (gelijck int eerste boeck off deel geleert is)ende vant Roosterken sal hy opwaerts ghevoedert zijn/dat haer die voeperinge alleynskens verliese alsmen boven coemt/op dat die Colen/ torven off t'ghene datmen stooken sal/alleynskens wechbrandende/tot den cleynen Roosterken haren toeval hebben moghen/Als ghy hier sien meucht aen dese Figure.

Den Ketel sal inden Oven gehanghen worden/dat hy niet te lege en hange/op datmen daer onder een goedt deel Colen off Torven in werpen mach. Ende als sy gevonct zijn off beginnen te voncken/datmen dan den Oven stoppen mach zijn lochtgaten soo weynich oft veel oplatende als u dunct dat ghy veel oft weynich hitten hebben wilt: want op deser manieren so en dersmen soo dicwils niet stoken of na den Oven sien alsmen soude moeten/waret dat hy by na op den Rooster hinge/ende datmē daer niet veel vanden brande in worpē en mochte. Eñ om nu te weten waer toe die wijde des Ovens te passe coempt/die wijder is dan den Ketel/dat is gedaen om dat de hitte des vuyrs neven den Ketel tusschen beyden opslaende dē Ketel ende tgene datter in is te meer verwarmē soude met cleynē coste van vuyre/ende daer toe is oock geinventeert dat cleyn Roosterken/want die groote Roosters(al ist dat sy veel barningen verslinden)sy en geven nochtans daerom niet te meerder hitte/soo dat ghy soo veel hitten metten cleynē Roosterkē muecht geven als met den Grooten/ versparende nochtans veel aen die barninge. Ende om van als te beter onder-

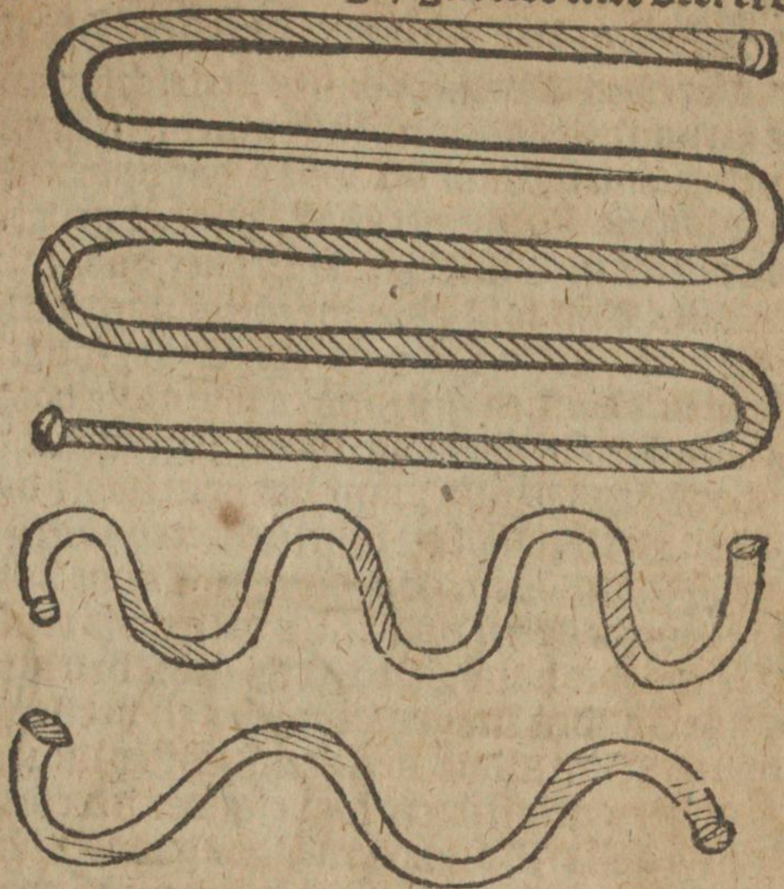
richtinge te hebben/soo besiet dese voorgaende Figuere/die thoont u den volmaecten Oven/met den inhangenden Ketel.

Als wy nu geleert hebben die maniere des Ovens ende des Ketels/soo willen wy u nu vanden anderen Instrumenten schrijven/ Te weten/van u tonne oft Vat / dat byden Oven staen sal. Dese Tonne oft Vat'/ hoe dat grooter is hoe dat beter is/want den Wijn daer door te beter wort. Dese Tonne is daer toe ghevonden/om datmen daer een holle Coperen Pijpe door soude mogen leyden/daer den gebranden Wijn/die door den Toot des Ketels uytloopt/d'welck genoemt wort den Toot des Helms (want dat ront hooft dat op oft inden Ketel past/den helm geheeten wort) door loopen soude mogen. Om dan die Tonne vol waters te mogen doen/ op dat die gesten oft crachten des Wijns/die vander hitten op gedreven worden daer haer souden mogen vercoelen eñ verversschē/ want den Wijn aldus veel crachtigher wort/ dan of hy anders gedistileert ware sonder vercoelinge. So suldy dan u Tonne nemē/ hoe grooter hoe beter/ghelijck als een Wijnvat van acht of negen Amen: Als ghy eenen grooten Ketel te Vuyre setten wilt/daer twee Amen off meer in gaet/ want is u Ketelken cleynder/soo muecht ghy oock u Vat wel minder nemen/ghelijck off ghy een Ketelken hadt van thien off twaelf Potten/off wat meer of min/ soo meucht ghy een Bier tonne nemen/die is groot ghenoech. Ende aldus na den Exempel vanden grooten oft cleynen Ketel/muecht ghy u Tonne nemen.

(.:.)

Van

Dan ſult ghy u laten maken een copere Pÿpe die geſatſoneert ſal weſen als hier in deſe na volgēde Figure ſtaet gefiguriert met veel cromtē.

Van deſen geconterfeytē pÿpen meucht ghy latē maken de gene die u beſt aenſtaet. Deſe ſal binnē hol weſen wel dicht geſoudeert met harde ſoudure op datſe des te dichter ſy eñ te langher dicht blÿve Deſe Pÿpe ſal aen d'een eynde redelic wÿt zÿn/ op datter den Tote vanden Helme in gaen mach/ Eñ deſe Pÿpe ſalmen voegen in Vat/datſe aen beyden eynden een weynich wtcome / eñ datſe in die gaten paſſe / op datmen die gaten daer ſy door gaet/met cleynderen arbeyt ſtoppen mach/ want ſy moeten

soo dicht wesen als een heel Houdt.

Als die tonnen metter Pijpen aldus geordineert is/ende die gaten dicht zijn/soo rechtse op haer eynden/ende setse byden Oven ende schictse dat den Tote vanden helm in dat wijtste Eynde van de Pijpe come/dan staetse te passe. Dan suldt ghy oock ordineren u Receptakel/oft voorset glas oft Pot/oft stoop/dat sal wesen na der maten van die Pijpe/wijt oft enghe/soo dattet bycans aen die Pijpe passe / ende ghy sullet oock schicken hooghe oft leghe dattet passe stae. Als ghy al t'ghene dat voorschreven is/ghedaen hebt/ soo staet u ghereetschap aldus/als hier na ghefigureert staet.

Als

Als ghy nu wilt gaen makẽ den Gebrandẽ wijn/so en sult ghy niet doen gelijc veel Bedriegers doen/die daer toe nemen veelderhande dingen/daer sy den Wijn mede verderven/gelijck als Wijndrossem of Gist van Bier/ ende dierghelijcke onreynicheydt/ dwelck(hoe wel dat den Gebranden Wijn die alſo ghemaeckt is)somtijdts oock sterck is/so ist nochtans een groot bedroch/ ende en behoort niet ghedaen te worden. Maer ghy suldt nemen tot uwen wercke Wijn/die lanck off onclaer ghewordẽ is/ maer nochtans niet suyr / wandt hoe hy soeter is/ hoe hy krachtigeren ende beteren Wijn geven sal/ ende oock meer Wijns geven sal. Eñ hoe wel dattet beter ware datmen goeden oprechten welruyckenden Wijn daer toe name/soo hebbe ick u nochtans dat om den grooten Cost te vermijden / toegelaten/ende het geeft oock goeden Wijn. Vanden voorsz Wijn suldt ghy uwen Ketel die twee Deel vol gieten/ende het derdendeel ledich laten blijven/ dan sult ghy uwen Helm daer weder op setten/ende dan sult ghy nemen wit vanden Eye/ende cloppent tot dat niet dan water en worde. Dit Water sult ghy nemen ende maecken een Papken daer af met Tarwen bloemen te samen onder een geclopt. Hier mede sult ghy Doecxkens besmeren/ende die sult ghy om den cant van uwen Helm leggen/ende besmerent wel dicht met den Vinger/datter gheen Locht wt en gae. Dan sult ghy oock Doecxkens die int Papken voorsz ghenet zijn / om den Tote vanden Helm daer hy in die Coperen Pijpe coemt liggen/ende oock seer dicht besmeren datter gheen Locht wt en mach. Ende desghelicx oock aen dat benedenste eynde van die Pijpe/daer u Receptakel

aen

aen oft onder aen staet/ dat ist Vat daer den Ghe-
branden Wijn in ontfanghen wordt / die door die
pijpe coemt geloopen/om dat Receptakel sult ghy
oock Doecxkens/als voorschrevē is/omslaen/en-
de oock wel dicht toe maecken/ datter oock gheen
Locht wt en mach. Als die Voeghen daer die In-
strumenten in een comen/aldus dicht gestopt zijn/
so sult ghy Vuyr maken inden Oven/ tot dat ghy
siet dat het begint te deghe te barnen/ dan sult ghy
den Oven stoppē/eerst het gat daermē die Asschen
door wt trect/ ende dan het Doerken daermen die
barninghe voor inden Oven worpt. Dese Gaten
salmen altoos ghestopt houden/ als den Oven vol
barningen is/ende dattet Vuyr redelick ghevunct
is/met steenen die daer toe gheslepen zijn / off met
Yseren Doerkens die daer voor passen. Die bo-
venste Lochtgaten salmen open laten/tot datmen
siet oft hoort dat beghint te druppen / dan salmen
die twee noch stoppen/op dattet Vuyr niet te heet
en sy/want hoe hy langsamer ghebrant wort/ hoe
dat beter is. Ende oft ghebeurde dat den helm des
Ketels noch soo heet wordt dat ghy u handt daer
niet op lijden en mocht/so sult ghy noch een Locht
gadt stoppen/latende alleen een open/want hoe hy
min hitten lijdt/hoe den Wijn beter is. Daerom
sult ghy hem aldus met cleynder hitten distileren/
tot dat den besten Wijn over is. Dat suldy aldus
proberen: Ghy suldt somtijts u Receptakel wech
nemen/eñ proeven tghene datter drupt/oftet noch
sterck is/ist dan noch sterck/soo muecht ghy u Re-
ceptakel weder daer voor setten/ ghietende t'gene
datter ghedistileert off gebrant is in zijn Vaetken
daer ghy den Gebranden wijn in hebben wilt/ soo
dickwils alst vol ghedruppt is. Ende als ghy siet
dat

dat dē goeden wijn over oft wtgeloopen is/ eñ dat tgene datter drupt niet veel krachten en heeft/ soo schept tgene datter inden Ketel gebleuen is/ wt/ eñ ghietet in een ander Vat. Ende aldus meucht ghy nu noch anderen verſſchen Wijn te wercke ſetten/ ghelijck als nu gheleert is. Ende alſt geene datter drupt/ geen kracht meer en heeft/ ſoo gietet wt int Vat daer ghy d'eerſte in gegoten hebt/ tot dat ghy ſo veel van ſulcken ſtoppen goet hebt/ daer dē beſtē wijn wt gediſtilert is/ dat ghy er uwen ketel mede vullē meucht/ gelijc voorſchrevē is/ ende dien ſlappen wijn daer die Siel wt is/ ſal noch wat wijns gheven maer veel ſlapper dan den anderen/ eñ ooc niet veel / want metter alder eerſter warmten die den wijn gevoelt / ſo begint hy te climmē/ eñ is ſeer veerdich om wt der warmten te weſen. Eñ nu om te voldoen/ ſoo ſult ghy weten dat den eerſten wijn die eerſt vanden wijn / die nopt te vuyre en is gheweeſt/ over gecomen is/ den alderbeſten gebranden wijn is/ en dē anderē die daer na gebrant is/ is veel ſlechter/ eñ t'gene datter inden ketel geblevē is van der tweeder barninghen/ te weten/ vanden ſlappen wijn/ dat en dooch niet meer / dat ſult ghy wtghieten als water. Aldus willen wy hier mede die Conſt des Wijnbrandens beſluyten: V biddende Beminde Leſere/ dat ghy dit Werck met Danckbaerheydt ontfanghen wilt / op dat wy daer door genecht mogen worden een Edelder wt te laten gaen tot uwen Dienſte/ ende tot onſer Eeren/ als wy voorſchreven hebben.

Gode ſy Prijs inder Eewichheydt. Amen.

FINIS.

Die Ta-

Die Tafel / oft Register van desen Boecke.

Dat

Water

Meloen

Dat tweede Deel / dwelck begrijpt alle Secrete Conſten der diſtilatien/die noyt te voren gheopenbaert en hebben gheweeſt.

FINIS.

Hier

Hierna volgen noch sommighe van die alder constichste Distilatiē van diversche wateren / ende Olien met haer virtuytē / de welcke hier in dit voorseyde boec noch ingheen ander Boecken ghe- prent en zijn gheweest.

Roosen Water.

Item / dit water coelt eñ stopt den lichaē / het geneest hete hooftsweerē alsment laeū maect / eñ t'voorhooft eñ den slaep vandē hoofde daer mede dickwils plaestert ende doet alle die leden wel rusten / dē neuse binnen daer mede ghenet sterckt die herssenen / gedroncké stopt ende verdrijft dat Buyckeuel / het vercoelt die ver- hitte voeten ende ander leden.

Water ten Ooghen.

Item / legt in een Klocke daermen Rooswater in brant Agrimonie / Verbene / Venckel / Wijnruy- te / eñ roosbladerē / munte eñ feuisticum / eñ sprenget daer over goeden stercken claren Wijn die wit sy / dan disteleert daer water wt: Dit water heeft son- derlinge cracht / loopende oogē eñ die tranē te dro- ghen eñ te verdrijven / die Vlecken eñ schellē te bre- ken. Item / neemt Venckel wortelen ende blade- ren ende siedtse in eenen Aerden pot / dien pot deckt met eenen becken / ende den Asem die aen het beckē hangt / die ontfanght in een Viole. Dit water des avonts ende smorghen ghedaen in die hoerkens vanden oogen / het doet al t'selve dat d'ander doet.

Sonderlinghe Ooghewater.

REcept Eppe/Rupte/Verbene/Venckel / Benedicta/Eufragia/Argrimonia/ Glorifilaet/ Canutpheos/Pimpernelle/Celidonie/Sauie / Ypercion/Roode Muere ende Betonie. Dese stoot te gader/daer nae doeter in Wrijne van een Knecht van seven Jaren/ende seven greynen Pepers ende seven greynen van Granaet appelen/ dan douwet door eenen Doeck ende latet claren/ ende daer nae doeghet in een Glas. Dit Water dickwils in die Oogen ghedaen/claret ghesichte / ende geneest alle smetten vanden Oogen/al hadde een Mensche een Jaer blint gheweest/hy soude binnen veertich daghen weder siende worden. Ende die wil die mach van alle dese Cruyden Water distileren/ ghelijckmen Roosewater distileert.

Wit doornen/ende Wilgen Bladeren Water.

Item/dit Water heeft kracht/ strijmeringe ende sieckten der Ooghen te ghenesen / comende van hitten/het verslaet die Roothepdt / van hitten komende/het verdrijft oock die schellen ende vlecken die van hitten comen.

Een ander Ooghewater.

REcept ghesmolten Aluyn/Smout van Glasen Calmijn / elcx even vele : Roosewater/Bethonie/Celedonie water/Agrimonie water/eñ Rupte water. Dese substantie siet al tesamen / eñ scherfter Camffer in/ dan pueret schoone ende doedet in een Glas/ende druppet in die Oogen. Item/Rooseswater coelt die Ooghen/Betonie water droocht die Ooghen / Celidonie sterckt/Agrimonie heyldt wel/

wel/ Rupte scherpet t'sien/ Calmÿn verdrÿft die Jueckten ende bÿdt/ Simoudt van Glasen verteret dat Vel vanden Ooghen.

Pestilentie Water.

RECept Diptamium ende Pimpinelle eñ Tormentille/ ende Schabiose/ Distilleert wt elck Crupt bysonder Water/ende alst ghedistilleert is/ dan menghelet onder malcanderen van elcks euen vele. Dit is dat alderbeste Water datmen vindt/ ende dat sekerste teghen die Pestilentie.

Water van Geyten Melck.

ITem/in eenen Pot Geyten Melcx doet een once suycker Candÿs/Daucus gestooté/Reyn bloemen van Vliere/ende Roosbladeren/ende Tarwẽ broodt ghebrockt/ dan distilleert daer Water wt. Dit Water is boven maten goet confortatÿf ende dient seer wel den ghenen die wtdrooghen/ het sterckt die Memorie/ het soet ende suyvert de borst/ ende het brenght alle sieckheyden te passe/van wat Natueren die zÿn.

Aqua mirabilium virium.

REcept Vÿlinge van Yser/ vã Coper/vã Tin/ van Loot/van Latoene/ van Gout ende van Silver/elcx even vele. Alle dese vÿlinghe legt eenen dach ende eenen nacht in warm Kints Vrÿne dat Maecht is/ ende eenen Nacht in warmen witten Wÿn/ dan legget eenen dach eñ nacht in wit vanden Eye/ dan eenen dach ende nacht in Vrouwen Melc/die eenen Knechtken suycht/dan eenen dach ende nacht in Rooden Wÿn/ dan legget in d'witte van seven Eyeren/daer nae mengelet alle dese dinghen daer dese Vÿlingen in ghelegen hebben/ al te

samẽ/eñ doetse int Badt daer ghy water in maect/ eñ solueret met cleynen vuyre ende distilatie/eñ dat daer wt coemt suldy in een silveren Vat verwaré. Dit water gheneest Lazarie/ ende het doet te niete natuerlicke Lazarie/ende het doet af alle quaethept/het maeckt Jeucht/ende maeckt schoon claer Oogen/d'welck gheproeft is: Maer ick swijghe de krachten van desen water/ want die zijn krachten weten/werden hooveerdich.

Nachtschaeye water.

Pluct Nachtschap cruyt metten besien tusschen onser Vrouwen dach/half Oogst/ eñ onser Vrouwen dach in September/eñ distilleert daer water wt. Dit water bluyst brant/ende verslaet gheswel ontrent die wonden/eñ verslaet fenijn/ het is goet ghedroncken teghen die operatien vander Milten ende vander leveren/eñ het doet laxeren/het opent die verstopthept vander Blasen/ende men oorbozes vele in Medicijnen der Ooghen.

Root Coolen water.

Item/dit water is goet op alle heete steden/ende op heete Apostemien/want het verlaetse eñ doetse dickwils vergaen/ ende geneestse buyten ende binnen/het is oock goet dickwils gedroncken teghent Roodemelisoen.

Aqua Aneti/ dats Dille water/ est mirabilis virtutis. Dit water maectmen aldus:

Recept Sop van Dille als hy bloeyt/ et pone in witten Wijn Azijn vier dagen te weycke/ende dan soo stampten / ende distilleret wt door een Roog Clocke. Ista Aqua de mane pota/est bona contra tarsionem/ ende het bedwingt walginge van spij-

se die

se die in de Mage bloeypt/ende het drooght alle loopende gaten/op dat sy van couden comen: Des avonts ghedroncken/beneempt Luxurie/ maer het krancket ghesichte/het is goet den Vrouwen.

Aqua Endiuie. Dit Water vercoelt alle heete steden daerment aen doet/ ende het blust den brant. Dit water nuchteren ghedroncken/ is goet ter Maghen/ende orbaerlick in meniger manieren / want het outstopt die lever / ende jaeghet die verrotte humoren wt /et curat febrem quotidianam/ende die geelsucht/ende het saecht die opilentien vander lever ende vander milten / eñ vander Nieren ende vander Maghen.

Aqua Sambuci. Als ghijt maeckt soo neemt meest bloemen vanden Vlieder/eñ stamptse/dan soo distileeret d'water wt. Dit water vercoelt al dat verhit is/ eñ het blust die onsteken zijn oft ontsteken willen van vyere oft van misselijckē euele/ende het is goet gedroncken teghen alle manieren van water / ende het ontstopt de lever / die Nieren/die Milte/et curat dat lanck euel/ende den anderen daechs Cortse/ende purgiert principalijc flegma ende Melancolien/ende het purgiert al nederwaerts sonder groote pijne ende groote vreese/ ende het verlicht al des Menschen lichaeme. Ghesoden met Castoris/ ende dan gestreken op Artijcke/ oft op flederrijn sachtet / ende het heyldt oock Wonden buyten ende binnen aen des Menschen lichaem.

Aqua Milotum. Dat is Water van Milloten. Men maket aldus: Neemt Milloten/ ende stamptse met Azijne / ende distilleert Water

daer af/ Si quis habens malum anhelitum pota-
uerit ieiunus de ista aqua / non nocebit et illo die/
maer hy sal ruycken als een violette. Ende waert
dat yet onnuts in een Spijse waer/ ende men van
dien Water daerinne dede/ sy wordet volmaeckte-
lick goet. Ende waer een Mensche gewont/ eñ men
hem gave van desen Water te drincken/ het soude
hem der Wonden wt comen/ ende voort volcome-
licken heylen/ et bonum est Oculis/ Eñ het is goet
ghedroncken den gheenen die kranck zijn van sin-
nen/ toecomende van Melancolien.

Saluie Aqua ghedistilleert/ soo wie dat
het nuchteren drinct/ hy en mach binnen den dage
niet vereeuwen van couden ende artijcke/ noch fle-
dercijn/ noch wat dat van couden coemt / en mach
hem binnen den daghe niet schaden/ op datmen dit
Water nuchteren drinct/ ende bestrijcket mede de
voorseyde Euelen/ sy sullen daer mede beteren/ op
dat sy zijn van couden Natueren.

Aqua van Camille/ maecktmen aldus
vanden bloemen ende vanden bladerẽ. Het is goet
ghedroncken hen die krancke herssenen hebben/ eñ
het verdrijft die opblasinghe vander Nieren / ende
het gheneest die Zweeringhen vander Lever ende
Gheelsucht/ ende alderhande Quetsinghe.

Aqua Schabiose. Dat is Water ghe-
maeckt van twee Cruyden/ d'een heetmen Scabio-
se/ ende d'ander Morsus Diaboli. Aldus maeckt-
men meest dit Water : Neempt van desen tween
Cruyden elcx even vele / ende distileert water daer
wt. Dit Water gedroncken negen Morgenstondẽ
nuchteren / gheneest Wonden binnen ende buyten

gen

nen des Menschen Lichaem/ende coemt ten gaten
ut geloopen/ende het geneest die Gheelsucht: Ende
hadde een Mensche een Apostuemie/ alle rootheyt
ende alle verrotheyt souder binnen neghen dagen
utwaert slaen/ ende hadde een Man zijn Manlic-
heyt seer ende groot gheswollen/ende hy dit water
droncke / ende zijn Manlickheydt daer in vloeyde/
hy soude genesen hoe zeer dat hy ware/ al waer hy
ooc ontsteken.

Aqua Verbene / gheneest rechtevoort
den Hoofsweer/ ende het beneempt T'bloetpissen
ende het stelpet bloet in allen steden vandē Licha-
me/so waer dat het coemt/ende het doet wel Orij-
ne maken/ende het helpt der Lever/der Longer/
der Milten ende der Nieren/ende het geneest won-
den buyten ende binnen/ende Apostuemien/eñ zeer
Oogen/ende Kancker ende Fistelen/ende Smoer-
nael/ende Clieren/ende Clapooren/ende zeere Le-
den/ende Brandt / die verbarnt is van Vuyre oft
van Water verschouwet/het gheneset al.

Aqua Pimpinelle. Men maket aldus
met allen metter Wortelen/ende distileerter water
ut. Quicunque istam Aquam potauerit demane/
nulla infirmitas ei aduenient illo die/ Ende het be-
neempt dwalinghe van t'herte / ende het ydelt den
Lichame van quade humoren/ ende het breect den
conformeerden Steen / ende het doet scheyden dat
Graveel/ende het confortee rt die Maghe/ende het
sterct die herssenen/ende die Lever/ ende die Milte
ende die Nieren/ende het doet wel Orijne maken.
Dit Water gesodē met Castorum eñ gedroncken/
geneest die Gicht binnen xl. dagen: Eñ water van
Agrimonien doet alle dese voorseyde wercken.

Reynvaen water/Aqua van Reyn-
vaen maecktmen aldus:

NEemt Reynvaen als hy bloeyt/ende distileert ter water wt. Dit water nuchter gedroncké doet sterven alle maniere van Wormé in die Maghe oft in die Dermen/ of sy comen al levende onder oft boven wt/ ende het confortteert de Maghe die Lendenen/die Lever/die Milte/eñ de Nieren ende het opent den wech der Vrijnen/ende het doet scheyden groven Windt.

Bethonie Water. Aqua Bethonie.
maecktmen aldus:

NEemt Bethonie als sy bloeyt/ ende distilleert daer water af. Dit water diet nuchteré drinct een tuege/non efficitur ebrius illo die de vinotam foriter confortat cerebrum/et confortat stomachū etpurgat ab omni sorde/ ende het verlicht alle der Menschen leden. Dat voorhooft daer mede ghedweghen/geneest den Hooftsweer/eñ in die Oogen ghedaen/suyvertse/ende coeltse ende droochtse / eñ gheneestse van misselicken misquame/ eñ het heylt wonden nieuwe ende oude/buyten ende binnen/eñ het coemt ter Wonden wtgeloopen / ende het coelt alle maniere van heeten Cortsen.

Van Ysope Water. Aqua Ysopi
maecktmen aldus:

NEemt Ysope alsse bloeyt / eñ distileerter water wt. Dit water neghen Morghenstonden gedroncken/verclaert ende suyvert die Borst van allen fluymen ende alle droocheden/ende het claert oock die Ooghen ende suyvertse / et confortat stomachum et confortat cor / ende opent die weghen

vander

vander Lever/ ende vander Milten/ende Nieren/ ende het doet vergaen opilatiē van desen voorsey-den Geestelicken leden/ ende het opent die weghen vander Vrijnen/ eñ het doet scheyden het Graveel/ ende het gheneest Wonden inden longher.

Boraginis Water.

Aqua Boraginis / Bloemen daer af waer best constmense crijghen. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die gheen bloet ter Ader en plegen te laten/ want het supvert den Lichame van quaden verrotten bloede / ende het maeckt quaet bloet goet/ want dat bloedt dat quaet is/ supveret / ende het verhit dat bloet dat te cout is/ et confortat etiam opus luxurie/ et cerebrum in bracha / confortat etiam venus et neruos / eñ alle leden binnen en buyten/ ende het doet seer laxeren nederwaert.

Aqua Acetose/ maecktmen aldus:

NEemt Zurckel ende stampse met Azijne/ ende distileert water daer wt. Dit water nuchter ghedroncken/ doet sterven die Wormen in die Darmen ghelijck Loock : Ende die luyden die Sinte Christoffels Euel hebben off ghewont zijn / so dat sy gheen loock en moghen eten of ruycken / drincken sy dit water/ interficiet vermes / nochtans so en deeret den Euel noch der Wonden. Dit water nuchteren ghedroncken / doet een Mensche lossen dat Bruyn water ende Root water / ende het gheneest alle heete Apostemen binnen ende buyten/ eñ het gheneest Febram Calidam.

Aqua Satyrionis / dats water ghedistilleert van Papen Cullen/ Curat tysicos et confitat Venerem / ende het maeckt groote hitte van

Natueren/

Natueren / ende het doet wel met Vrouwen zij[...]
Et Confortat bene stomachum.

Water teghen de Wormen.

Recept Weechbree/Reynvaen/Alssene ende P[...]
tercelie/ende Sauelboom/ Van alle dese Cruyde[...]
t'samē distilleeret Water. Dit Water salmē nuch[...]
teren drincken/maer Vrouwen die Kint draghen[...]
ist verboden.

Roode Matelieven Water.

Item/dit Water gheneest alle Wonden/oude e[...]
nieuwe/ buyten ende binnen/ende heylt ghebrok[...]
Beenen/ende alderhande Zeer: Het Aensicht da[...]
mede ghewasschen / verdrijft alle Roode Plecken[...]
Sproten/Etters ende Dropen.

Roodt Water.

Recept eenen stoop oft twee Vrijnen/ende doet[...]
sieden ouer t'vuyr een luttel/ dan neemt dese cruy[...]
den/Scheelwortel/ Eufragie/ Sonnenweruel/[...]
Alssenen. Dese Cruyden stampt al te gader/dae[...]
na doetse totter Vrijnen/ende distilleert daer[...] Wa-
ter wt. Dit Water des morghens ende t'savont[...]
in die sterkens vanden Ooghen met een Vederk[...]
gestreken/het gheneest T'witte/ Bruyn/T'rood[...]
T'sademel/Schellen/loopende Ooghen/ende dr[...]
pende ende leepe/ende ist datmer eenighe loopen[...]
stede mede wascht /het suyvertse/ ende droocht[...]
ende gheneestse.

Porceleyn Water.

Dit Water is seer Laxatijf/dit Water nucht[...]
ren ghedroncken xiiij. daghen lanck/ verlicht de[...]
Menschen van allen Cortsen/ ende rijpt die mat[...]
rien binnen / ende doetse scheyden van binnen n[...]
derwaert/ende men macht orboren in Syrope.

Wat[...]

Water van Catten kruyt.

Recept die bladerẽ metten bloemen van Catten cruyt / ende distileert daer Water wt. Dit water doet sterven die Wormen die inden buyck zijn / eñ verpet fenijn wt den buycke datmen ghenut heeft met Spijse off Dranck / het is goet tegen besiecthe[de]/eñ verdrijft die smetten die den Vrouwen blij[v]en in haer Kinderbede / het doet stervẽ die Wormen die inden oorẽ zijn / alsment daerinne druppt. Quade gaten ende wonden daer mede gewasschen [e]nde gheplaestert / doetse ghenesen / het suyvert die [q]uade Humoren van der Borst / Ende verwarmt [d]ie coude Zenuwen.

Water van heete Netelen.

Recept heete Netelen metten Zade / ende metter Wortelen / ende Peper Poeder / distilleert daer wt [w]ater. Dit water verwarmt Luxurie / ende die [z]ijn Handen (daer mede) ende Voeten des Morghens wascht / hy en sal dien Dach daer aen geen [c]oude hebben.

Duyven voet.

Item / water van Duyven voet / off Pedis Co[l]umbine / geneest alle manieren van versseche quet[su]nge / buyten eñ binnen / het is goet op alle dinghen [d]ie ontsteken zijn / het heylt zeer Oogen / Cancker / Fistelen / eñ alle quade E[illegible] / op dat sy gesuyvert [z]ijn van haren quaden g[illegible] / het heylt zeer A[p]ostuenien inden Lichā[illegible] opent den ganck [d]er Naturen / so dat alle hum[illegible] rijpen / eñ doetse [cl]aerlick scheyden / ende men maect niet veel Zyro[p]en / daer en is van desen water inne.

[A]qua Eufragie / oft Cleer ooghe water

Dit

Dit Water is goedt op alle heete onghemake[n]
vanden Ooghen/ want het coeltse / drooghtse ende
suyvertse/het is goet der leveren die verhit ist.

Water van Syndauwe.

Item/leest Syndauwe voor der sonnen opganck
ende stamptse/dan distilleert daer water wt.
Die dit water drinckt/hem lust der
Natueren Spel.

Een ander Maniere / om den Wacholder Oly te crijghen / een beter maniere met weynich costen. Alst Meester Hans Hoenen dickmaels binnen Keesz ghedaen heeft/ende op meer Plaetsen.

Oleum Juniperi.

NEemt die Wacholder Korner/ ofte Besten/eñ stootse seer cleyn/hoe cleyn der / hoe beter / alsoo dat oock dat Zaet t[e] stucken gaet/dat daer is inden olie: die doet in een Ketel met een Kolton (als die brandewijnmakers hebben) ende maket dun genoech met Water/dan dat hindert u aen den Oly niet/ende holt het over ghy behoort tot de Ontfangers te hebben Glasen met lange halsen/ dan die Olie coemt met den water over/soo condyt te beter schepden in die langh[e] hals glasen/anders neempt een trechter/ een Glaseren waer dat best/ anders holt een Vingher daer onder/ende licht den Vinger een weynich/so loop[t] dat water wt/eñ die olie blijft daer in/die bewaert in een schoon glas/dan gebruyckt hem als volcht

Pa[r]

Van desen Besien daer den Oly wt getogen is/ trectmen noch een costelick Aqua Vite ofte Wijn/ ende oock zijn Soudt / daermen veel Wonders in kranckheden mede doet.

Ten eersten/is dese Oly een goede Preservatijff voor die Pest eñ alle quade Locht/alsmen drye oft vier drupkens met Wacholder water ofte Wijn drinct/ende met den Olie onder die neuse strijct.

Soo oock eenen die Peste aenstoot / die drincke vanden Oly een half lepelken met Wacholder water/wijn/ofte Vleeschnat met zijnen Dryakel soomen wil/oock voor alle Feber/het helpt.

Wie het oock nuchter drinct/hem can geen vergift schaden. Hadde oock een Mensch oft Vee vergift inden Lijue/ drinckmens een half lepelkẽ met een weynich Dryakels/ die salis werdt gheholpen.

Het doet oock groote stuyr ende hulp den Vrouwen die hare natuerlicke tijdt te veel hebben/oock voor den Rooden Buyck ofte Roer / met Rooden wijn ghedroncken.

Die de Matrix ofte Moeder woedet ende vexieert/die drincke vier ofte vijff druppen in warmen wijn/ende strijcke oock een druppelken inden Navel/soo sal sy sich gheringhe stillen.

Het verteert die wratten / daer mede bestreken ende heyltse: Oock rijten ende splijten der handen/ voeten/ende Lippen van kolde.

Tis oock goet voor het Colica ofte darmsucht/ T'verdrijft die wormen inden Lijue / nuchteren ghedroncken / ende den Navel daer mede bestreken/ oock Tant-wee met Boomwol daer aen ghelepdt met den stinckenden Adem.

Den ghenen die een quade Maghe hebben/ende die damp int hooft euaporeren tot grooten vloet/

welcke

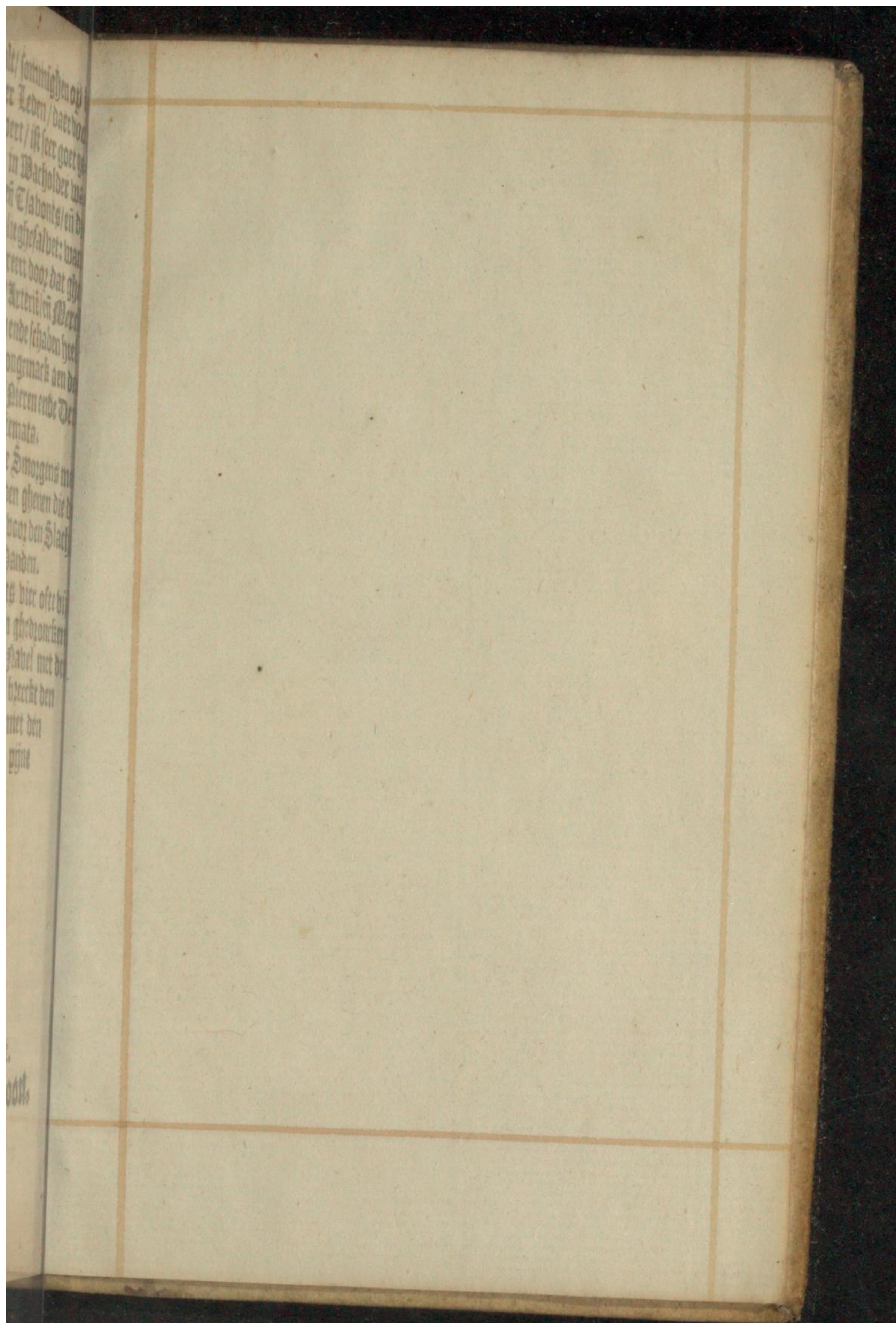
welcke dan wt den hoofde valt/ sommighen op [...] Borst/sommighen in die ander Leden / daer do[...] men onlustich ende contract wert / ist seer goet g[...] dronc ken vier ofte vijf drupen in Wacholder w[...] ter ofte Wijn des Morghens eñ Tsavonts/eñ [...] Maghe wtwendich met den Olie ghesalvet: wa[...] desen olie doordringet eñ penetreert door dat gh[...] heele/ Vleesch/Aderen/Neruen/Arterië/eñ Mer[...] Pijpen/eñ maeckt alle Wonden ende schaden he[...] vaer inden Lijve: Het beter alle ongemack aen d[...] Herten/Leuer/Longhe/Milte/Nieren ende De[...] men/ende alle inwendighe Apostemata.

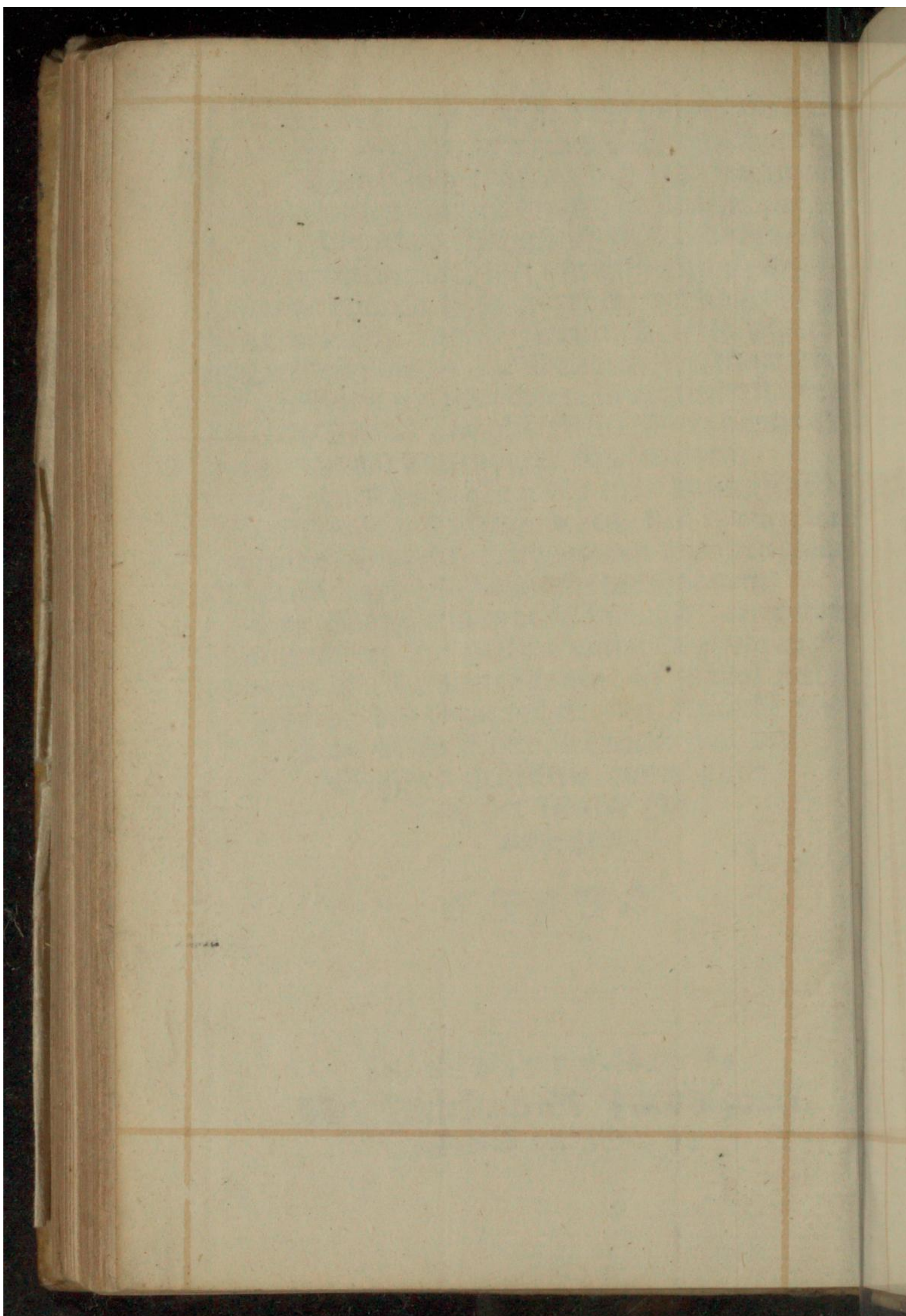
Tis oock goet Tsavonts ende Smorgens m[...] Lavender water ghedroncken / den ghenen die [...] vallende Crenckte hebben/oock voor den Slac[...] Lammicheyt ende bevinghe der Handen.

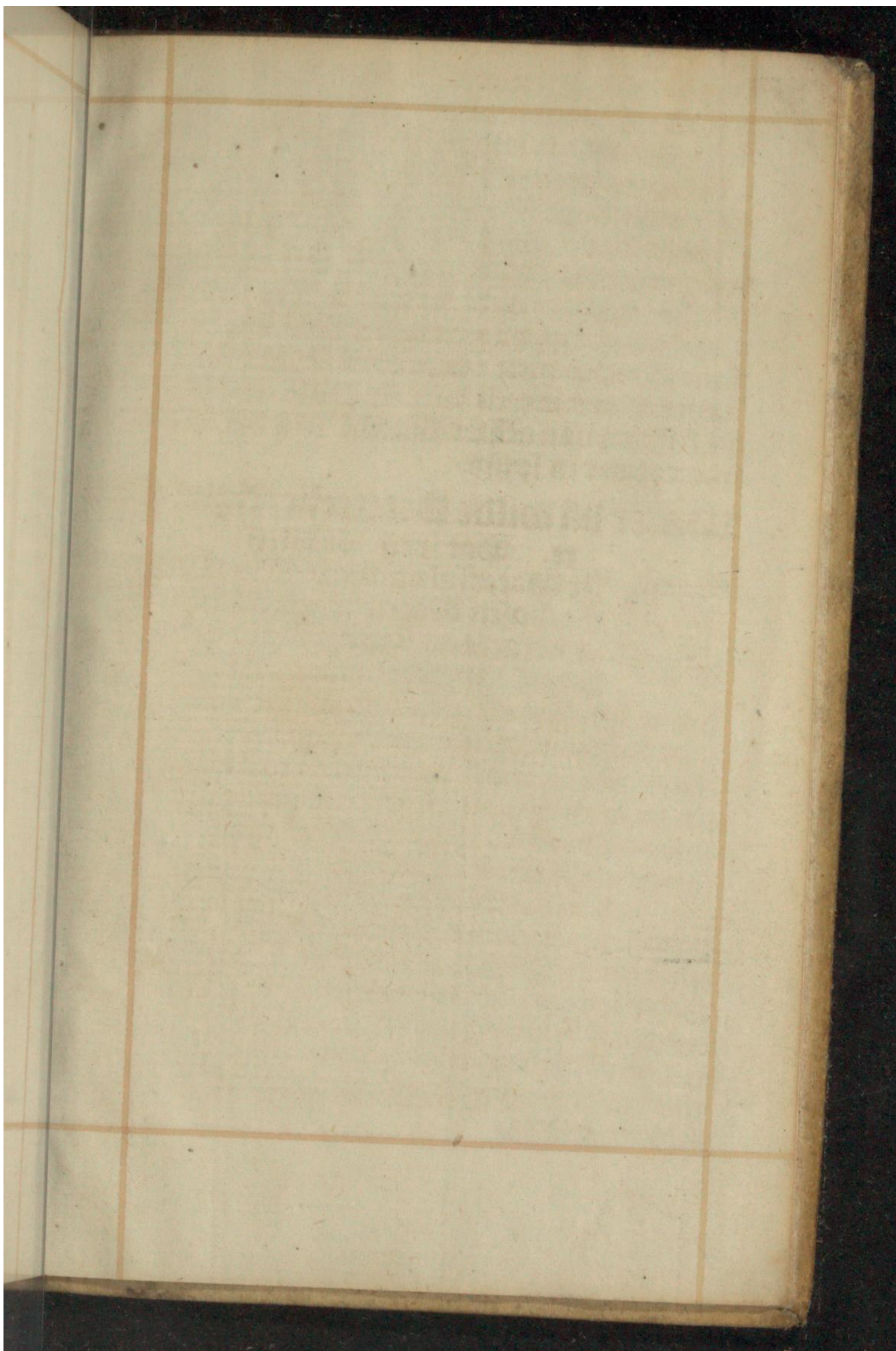
Des Morghens ende T'savonts vier ofte v[...] druppen met Petercelien water in ghedroncken ende om die Lenden ende aen den Navel met d[...] Oly by den Vuyre ghestreken / breeckt den steen inden Lijve / d'welcke met den Graveel lichtelick sonder pijne door het Water hen wech gaet.

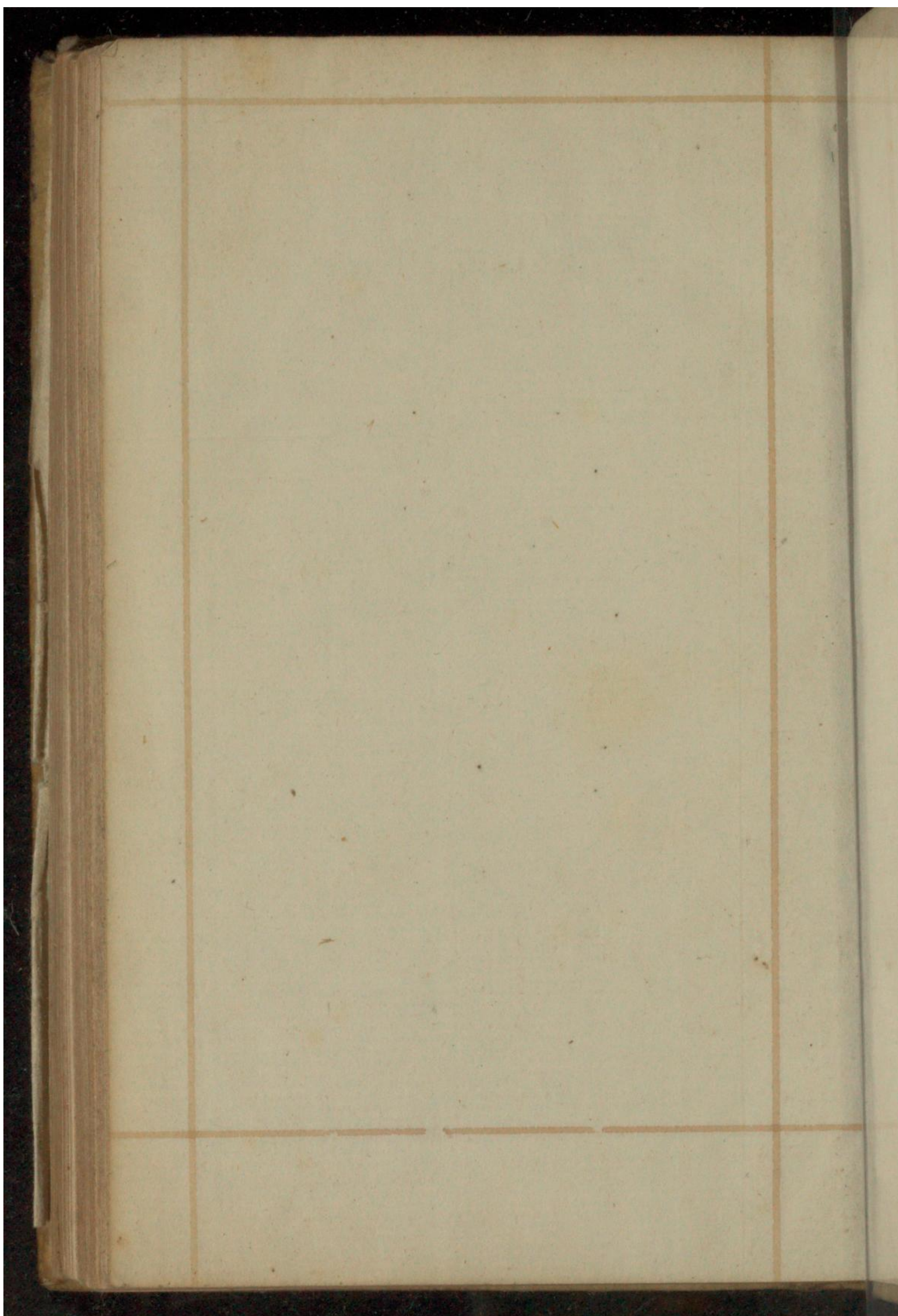
FINIS.

IN S'GRAVEN-HAGHE.
By Hillebrandt Jacobszoon.
ANNO M. VIC. V.

vii

700/F.